

VZGOJA

Revija za učitelje, vzgojitelje in starše | junij 14 | 4,70 EUR

62

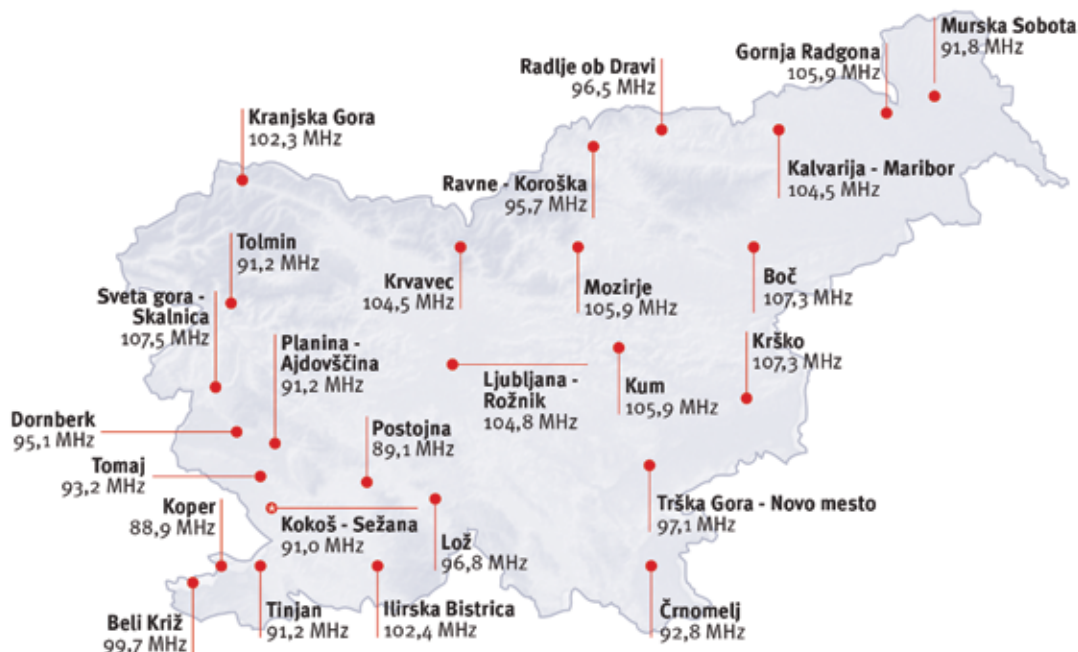
Naš pogovor: Göran Hermerén

Naravoslovne dejavnosti z najmlajšimi

Svetovni etos v šoli: Delavnica o resnicoljubnosti

V žarišču: Pravo in prav

Slovenija, preklopi na Ognjišče!

● poskusno začasno oddajanje

satelit EUTELSAT
16 stopinj vzhodno

radio.ognjisce.si
audio.ognjisce.si

FB: <http://www.facebook.com/RadioOgnjisce>

TW: <http://twitter.com/RadioOgnjisce>

Vabimo Vas v naši knjigarni:
v Celju, Prešernova 23, tel.: 03/490-14-20 (21)
v Ljubljani, Nazorjeva 1, tel.: 01/244-36-50
www.mohorjeva.org

Knjiga **DOMAČA NEGA** je dragoceno darilo tako svojcem kot poklicnim izvajalcem oskrbe in nege na domu.

V domače okolje se iz bolnišnic vračajo bolniki z različnimi zdravstvenimi težavami in motnjami pri izvajanju vsakodnevnih življenjskih aktivnosti. Celodnevne nege z medicinsko sestro skoraj nikoli ni možno zagotoviti, zato naj se v negovanje nujno vključi najprej družina, sorodniki, sosedje in po potrebi strokovne službe.

Avtorice ne govorijo le o »tehniki« oskrbovalnega in negovalnega dela, pogosto posežejo na področje vrednot in poudarjajo sočutje, prijateljstvo, naklonjenost, razumevanje, obzirnost, odgovornost do drugega in do sebe. Izredno dragoceni so napotki in spodbude za spoštovanje negovane osebe, upoštevanje njene intimnosti ter zasebnosti.

Na voljo tudi dopolnilo priročnika **DOMAČA NEGA - DVD**, kjer je nazorno prikazano kako poteka pravilno menjavanje rjuh in podlog, pomoč pri slačenju, oblačenju, premikanju, nameščanju, dvigovanju in hoji varovancev.

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA
— Prva slovenska založba —

Ustanovitelj in izdajatelj
Društvo katoliških pedagogov
Slovenije in Družba Jezusova

Svet revije

mag. Milan Bizant
mag. Zorica Blagotinšek
dr. Helena Jeriček Klanšček
mag. Albert Bačar
dr. Viljem Lovše
Marjan Peneš
dr. Bogdan Polajner
dr. Peter Svetina
dr. Peter Vencelj
Marija Zabjek

Odgovorni urednik
mag. Silvo Šinkovec

Uredniški odbor

Erika Ašič
dr. Dejan Hozjan
dr. Petra Javrh
dr. Jana Kalin
Vanja Kiswarday
dr. Franci M. Kolenec
dr. Andrej Perko
mag. Magda Burger

Naslov uredništva

Vzgoja
Ulica Janeza Pavla II. 13
1000 Ljubljana
01/43 83 983
revija.vzgoja@gmail.com
silvo.sinkovec@rkc.si
http://www.revija-vzgoja.si

ID za DDV
SI64231160

Transakcijski račun
24200-9003894173
odprt pri Raiffeisen bank

Prelom

Ikona Rozman d.o.o.

Tisk

Grafis trade d.o.o.

Lektoriranje

Berta Golob
Barbara Rodošek

Revija VZGOJA izhaja
štirikrat letno. Cena izvoda
v letu 2014 je 4,70 EUR.
Naročnina za naročnike
v Sloveniji je 18,80 EUR
(tujina 33 EUR).

DDV in poština sta všteta
v ceno. Odpoved naročnine
sprejemamo samo pisno za
naslednje obračunsko obdobje.
Navodila za pisanje prispevkov
lahko dobite na uredništvu ali
na spletni strani. Nenaročenih
prispevkov ne honoriramo.
Natisnjenih 1700 izvodov.

ISSN: 1580-0482

Revijo sofinancira
Ministrstvo RS za kulturo.

Upanje opogumlja

✉ Silvo Šinkovec

Večkrat me pokličejo v hospic. Tam se bolniki poslavljajo od tega življenja in gledajo tja čez. Kaj se skriva za zadnjo uro življenja, kam vstopam, kaj bo potem? To je trenutek negotovosti. Neka-terim obraz zažari ob misli na tisto, kar jih čaka. Tako kot v tem primeru, se tudi na pragu povsem nove izkušnje vedno lahko opazujemo, na kaj takrat pomislimo. Kako doživljamo prehode: iz osnovne šole v srednjo, s fakultete na področje trga dela, iz starega v novo leto, iz samskega stanu v poročenost, iz zdravja v obdobje bolezni, iz blagostanja v revščino? Prehodi prinašajo novost v življenje, in ker jih ne poznamo, tudi negotovost. Ne vemo, kako bo, prihodnost nam je skrita, lahko jo le slutimo.

Občutek o prihodnosti je povezan z domišljijo, s predstavo. Od tega, kako si predstavljamo prihodnost, je odvisno, kakšen odnos imamo do nje. Prihodnosti zaupamo in smo polni upanja, da bo šlo vse prav, tudi če sedaj še ne vemo, kako bo šlo, in niti ne vemo, kaj je tisto 'prav'. Odkrili bomo na poti. Zaupamo. Mogoče nimamo občutka, da znamo vse, kar bomo potrebovali, toda zaupamo sebi, da se bomo že znašli, da se bomo naučili, kar bo treba, da bomo srečali pravega človeka in pravo skupino, da bomo prišli do pravih informacij ipd. Zaupamo. Upanje izvira iz nezadovoljstva v sedanjosti in prepričanja, da je prihodnost lahko boljša. Pričakujemo, da nas bo nekaj, kar bomo dosegli (rezultati, cilji, stvari, osebe), osrečilo. Pričakovanje prinese vznemirjenje, čudenje in navdušenje, ponudi možnost za spremembo in izpolnitev, rodi upanje. Občutki prebujajo optimizem in energijo, da se še bolj trudimo. Upanje je gibalo življenja.

Je pa možno, da v prehodih ne zaupamo, kajti domišljija slika negativne izide, zato se

pojavi strah, tesnoba, včasih groza. Prihodnost se zdi črna in brezizhodna. Občutki poganjajo črne misli in dušijo energijo, ne borimo se več. Če se razočaranja ponavljajo, upanje zdrsne v obup ali cinizem. Obup se vda, upanje nikoli. Obup se pojavi, kadar upanje propade, zdrsnemo v depresivne misli in fantaziramo, kako bi izskočili iz vlaka življenja, na katerem nas je strah. Ko se soočimo z obupom in spremenimo svojo predstavo o prihodnosti, lahko začnemo spet upati. Upanje obrne misli v novo prizadevanje.

Če je predstava o prihodnosti realna, prebujajo občutek gotovosti, ker si znamo predstavljati prihodnost, se je ne bojimo. Drugačen pa je proces fantaziranja. Fantazija je sanjarjenje o prihodnosti, toda ne na realni zaznavi prihodnosti, ampak je beg od življenja. Ker je življenje težko, ker je situacija stresna, se zatečemo v fantaziranje. V tistem trenutku nas sicer zavaruje pred trenutno bolečino in omogoča, da preživimo; toda če misli o prihodnosti slonijo na nerealni zaznavi, so neresnične. To so iluzije. Iluzorna fantazija preprečuje, da bi videli življenje z vidika realnih možnosti, zato nas hromi. Tako kot pri drugih čustvih, moramo tudi pri upanju ločiti med realno zaznavo prihodnosti in med utopijo, med upanjem in iluzijo.

Upanje postane življenjski slog, ko si pridobimo dovolj globinskega zaupanja. Prihodnosti, kakršna koli že bo, se ne bojimo. Z zaupanjem zremo v prihodnost, ki ne bo vedno boljša, kot si ponavadi želimo, a bo vedno nova priložnost, da se naučimo nečesa življenjsko pomembnega. Upanje ohranja prizadevanje in vztrajnost, tudi če se stvari pomikajo počasi ali se sploh še ne premikajo. Ko upanje vztraja, razvijamo potrebno potrpežljivost. ■

3

Bojan Žalec:
Dialoška mentaliteta kot pogoj vladavine prava

... Glavna trditev, ki jo zagovarjam in pojasnujem, je, da je potreben pogoj za delovanje prava primerna družbena morala (se pravi sestav vrednot, kreposti, kompetenc, načel ter praks), ki jo sprejema, goji in spoštuje zadosti velik del družbe. ...

21

Vanja Kiswarday:
Inkluzija je odnos sprejemanja in ljubezni do življenja

... Inkluzijo razumemo kot srečevanje, ki nas razveseljuje; kot srečevanje, ki je znak odprtega sprejemanja, interesa za ustvarjanje okolja s čim manj ovirami ter iskanja priložnosti in načinov za sodelovanje in sobivanje. ...

30

Špela Pahor:
O pomenu pripovedovanja pravljic

... Otroci so v zgodnjem otroštvu (od tretjega do devetega leta) v t. i. pravljicnem obdobju. Takrat je pravljica zanje najpomembnejša literarna vrsta, saj ustreza njihovemu dojemanju sveta, v katerem se prepletata čudežno in realno. Za otroke izbiramo take pravljice, ki so primerne za njihovo starost. ...

33

Majda Mramor:
Zlata pravila vzgajanja

... Pot do srečnih ljudi prehodimo starši z otroki tako, da se lahko po nas zgledujejo po tem, kako iskati ravnotežje v sebi in z drugimi. Z otroki gradimo iskren in odprt odnos. V svojih vzgojnih prizadevanjih se lahko tudi zmotimo, vendar napake priznamo in popravimo. Tako se učimo in rastemo. ...

42

Tilen Mlakar:
Animator in njegova celostna rast
Oratorij si je v zadnjih 20 letih pridobil ugled kot eden največjih otroško-mladinskih programov pri nas. Ob

njem verjetno najprej pomislimo na poletno dogajanje za otroke, vendar je dejstvo, da je vsaj toliko kot otrokom namenjen tudi mladostnikom. Mladi animatorji oratorija namreč ne le soustvarjajo, temveč so sami tudi njegova ciljna skupina. ...

Uvodnik

- 1 Silvo Šinkovec: **Upanje opogumlja**

V žarišču: Pravo in prav

- 3 Bojan Žalec: **Dialoška mentaliteta kot pogoj vladavine prava**
5 Miro Cerar: **Pravo potrebuje etiko**
7 Janek Musek: **Prihodnost Evropskega ogrodja etike in vrednot**
9 Jože Ramovš: **Etičnost in duhovnost**
12 Sabina Gombač: **Etični in pravni vidik v psihoterapiji**
14 Vlasta Nussdorfer: **Etičnost politikov**
16 Marko Pavliha: **O (j)etičnosti politikov**

Naš pogovor

- 18 Erika Ašič: **Na odločitve vplivajo prepričanja, čustva in vrednote**

Biti vzgojitelj

- 21 Vanja Kiswarday: **Inkluzija je odnos sprejemanja in ljubezni do življenja**
23 Jože Mlakar: **Utrujenost – velika napaka**

Svetovni etos v šoli

- 25 Špela Čekada Zorn, Andreja Dobnikar: **Delavnica o resnicoljubnosti**

Duhovna izkušnja

- 29 Papež Frančišek: **Pohlep uničuje medosebne odnose**
29 Lidija Golc: **Čisto rahel in stalen potres**

Razredništvo in vzgojni načrt

- 30 Špela Pahor: **O pomenu pripovedovanja pravljic**
32 **Iz življenja v šoli: Počitnice**

Starši

- 33 Majda Mramor: **Zlata pravila vzgajanja**

Vzgojna področja

- 36 Milček Komelj: **Brezprizivni red in nebogljni človek**
38 Irena Valdes: **Likovni razvoj mladostnika**
40 Jurij Šink: **Dualni sistem**

Prostovoljno delo

- 42 Tilen Mlakar: **Animator in njegova celostna rast**

Izkušnje

- 44 Barbara Bednjički Rošer: **Naravoslovne dejavnosti z najmlajšimi**

Prebrali smo

- 48 **Iz življenja DKPS**
49 **Napovedni koledar**
52 **Summary**
52 **Avtorji**

Dialoška mentaliteta kot pogoj vladavine prava

✍ Bojan Žalec

Namen tega prispevka je skicirati nekaj razsežnosti odnosa med etiko, pravom, politiko in demokracijo. Glavna trditev, ki jo zagovarjam in pojasnjujem, je, da je potreben pogoj za delovanje prava primerna družbena morala (se pravi sestav vrednot, kreposti, kompetenc, načel ter praks), ki jo sprejema, goji in spoštuje zadosti velik del družbe.

Pravna država je odvisna od morale ljudi

Lahko bi govorili tudi o posebni družbeni mentaliteti. Obstajati mora skladnost med družbeno moralo in pravom: tako na vsebinski ravni kot na nivoju uporabe prava. Če te skladnosti ni, potem se pravo sprevrže v farso oz. v svojo karikaturo. Taka mentaliteta mora v zadostni meri prežemati vse, ki jih zadeva določeno pravo, da to lahko uspešno deluje, še posebno pa zakonodajalce in same pravnike. Omenjena skladnost lahko seveda umanjka zato, ker primerna družbena morala preprosto ne obstaja (več). Zato je kriza delovanja prava pogosto odraz (in ne vzrok) globlje (moralne) krize družbe, v kateri se ne dogaja le to, da pravo ne služi dobremu, ampak v tem, da v družbi sploh ni več zadosti jasne, razširjene in globoko vraščene predstave o tem, čemu naj pravo služi.

Instrumentalizacija prava

Pravo mora v družbi zagotavljati red in prispevati k temu, da je družba uspešna. Če nam to ne uspeva, potem

pravo ne deluje. Če hočemo dobro uporabljati pravo, potem moramo imeti neko predstavo o tem, čemu naj pravo služi, po drugi strani pa tudi dovolj znanja in modrosti, da se izognemo pastem, ki lahko privedejo do učinkov prava, ki so prav nasprotni od tistih, ki si jih želimo. Ena od takih pasti je, da ga jemljemo zgolj kot instrument, da ga instrumentaliziramo. Lahko rečemo takole: če hočemo, da sredstvo, ki ga imenujemo pravo, deluje, s tem orodjem ne moremo ravnati zgolj kot z instrumentom, s katerim poljubno razpolagamo, kakor se nam zahoče, ampak moramo pravo in njegove institucije primerno spoštovati tudi takrat, če njihovih sodb ne razumemo ali celo v primerih, ko smo prepričani, da so razzsodile napačno. Zato nam je lahko zgled sam utemeljitelj evropske filozofije Sokrat. Seveda pa je realno gledano izredno pomemben dejavnik spoštovanja institucij zaupanje državljanov v njihovo pravičnost.¹

Kultura pogovora

Iz zgornjega izhaja, da je za vsakogar, ki se ukvarja z vprašanjem delovanja prava, pomembno vprašanje, kateri so viri ali elementi prava primerne družbene mentalitete. To vprašanje je izredno pomembno tudi za religiozne skupnosti. Le-te morajo sebi in drugim pojasniti, kako (lahko) njihova mentaliteta prispeva k delovanju prava in *eo ipso* razcvetu družbe. Pred to nalogo so danes (znova) tako kristjani kot tudi druge družbene skupine. Moramo biti sposobni pokazati, da lahko prispevamo k oblikovanju ustrezne družbene volje oz. mentalitete in ta prispevek tudi dejansko dati.

Dandanes vedno bolj dozoreva in se širi spoznanje, da se ustrezna družbena volja, mentaliteta oz. primerno

družbeno soglasje lahko oblikujejo samo z razumno razpravo oz. dialogom. Pravo mora zato po eni strani zagotavljati oz. ščititi pogoje za tak dialog, po drugi strani pa sta dialoško razvita oz. vzpostavljena mentaliteta in soglasje pogoj za delovanje prava. Dialoška kultura je potemtakem sestavni del sodobne družbe, v kateri pravo deluje. Zato moramo tudi kristjani biti sposobni pokazati, tako teoretsko kot v vsakdanji praksi, da je naša kultura dialoška.

Formalizacija odnosov

Dejstvo, da se v neki družbi o pravu veliko govori, da je veliko pravnih sredstvih, da se konflikti, trenja, razhajanja ipd. rešujejo na formalen (pravni) način, še ne kaže na to, da v taki družbi pravo deluje, da v njej poteka vladavina prava, ampak prav nasprotno: da je ta družba v določeni (moralni) krizi in

“ Vsa nasilna gibanja in vlade so zatirale dialog. Dialog je eden najpomembnejših dejavnikov in znamenj miru, nenasilja in svobode. ”

da je stanje v pogledu dejavnikov, ki omogočajo delovanje pravne države, dejansko zaskrbljujoče. K tej ugotovitvi nas napeljujejo tudi opažanja nekaterih pomembnih mislecev. Tako je npr. danski krščanski filozof in teolog Soren Kierkegaard v svojem spisu *Dve dobi* opisal stanje v družbi svojega časa, ki ga je imel za precej nihilističnega. Ena od njegovih značilnosti, ki jo je navedel, je prevelika razsežnost, ki jo je dobilo pravno urejanje odnosov. Tudi Thomas Luckmann, sloviti sociolog (religije), ki je po materi slovenskega rodu, več kot 150 let po Kierkegaardu

du opozarja, da je poplava raznih kodeksov, ki smo mu priča v sodobni družbi in celih 'znanstvenih' vej ter univerzitetnih predmetov in programov, ki se ukvarjajo s kodificiranjem ali takšnim in drugačnim formaliziranjem medčloveških odnosov, posledica vrednotne in nazorske heterogenosti sodobne družbe, v kateri ni več skupnega 'dežnika', ki bi omogočal 'spon-

tisti. Mreža je po eni strani dobrodošla, saj če se akrobatom izvedba točke ne posreči, le-ta prepreči, da bi se poškodovali. Po drugi strani pa dejstvo, da med nastopom mreža dejansko služi svoji uporabi, pomeni, da je stanje slabo, saj artisti svoje točke niso uspešno izvedli. Podobno govorimo o športnih sodnikih, da so najboljši tisti, ki jih med tekmo najmanj opazimo. Tako je tudi

pravo in tako uredi njeno smiselno uporabo.² Ob tej ugotovitvi, s katero se strinjam, bi želel dodati, da je izredno pomemben dejavnik boja proti nasilju ravno dialog. Vsa nasilna gibanja in vlade so zatirale dialog. Dialog je eden najpomembnejših dejavnikov in znamenj miru, nenasilja in svobode. Prizadevanje za omenjene tri vrednote mora biti obenem tudi prizadevanje za dialog. Tudi o vladavini prava lahko govorimo le takrat, ko ne gre za nasilno uveljavljanost nekega prava, ampak ima to pravo zadosti veliko družbeno razumno soglasje. Jamstvo, da je to soglasje razumno, je ravno dejstvo, da je bilo doseženo z dialogom (ki na družbeni ravni mora vključevati kritično razpravo).

V osnovi se mi zdi pravilna opredelitev (dobre) zakona kot razumnega razglasa pristojne inštanice v skupno dobro (sv. Tomaž Akvinski). Vendar pa 'razumno', kot že povedano, ne smemo (več) razumeti v smislu neke izolirane, 'osamljene' razumne avtoritete, ampak je razumno soglasje dosežek dialoga. Mnenje, da lahko brez dialoga vem, kaj je razumna odločitev v prid skupnega dobrega, je napuh in arogantnost. Pristojna inštanca je na neki način vsa skupnost, ki pa mora biti urejena tako, da v njej potekata dialog in kritična razprava. Tako je po eni strani demokracija pogoj za kritično razpravo in vladavino prava, po drugi strani pa je vladavina prava pogoj za demokracijo v pravem pomenu besede, ki pa je seveda ne smemo zamenjevati z golo prevlado večine. ■

Foto: Peter Prebil

tano' koordinirano delovanje. Zato se zatekamo k formalizaciji odnosov. Vendar pa je moč takih formalizacij, kodifikacij, standardizacij itd. – če so brez globlje podlage – precej omejena

“ Pravo dobro deluje takrat, ko se po pravu ne posega preveč, ko se ga bolj malo vidi. To je znamenje, da je družba zdrava, stabilna ter v določenih točkah dovolj soglasna. ”

in so le-te mnogokrat prej kot rešitev zgolj znamenje določene zagate, težav, če že ne kar krize. Tu se lahko spomnimo prispevka nekega filozofa, ki jo je uporabil za človekove pravice. Primerjal jih je z zaščitno mrežo, ki je v cirkusu razpeta pod trapezom, na katerem svoje nevarne točke izvajajo ar-

s pravom: pravo dobro deluje takrat, ko se po pravu ne posega preveč, ko se ga bolj malo vidi. To je znamenje, da je družba zdrava, stabilna ter v določenih točkah dovolj soglasna. V sodobnih družbah, v katerih razumen in moralen človek ne more upati na nazorsko in vrednotno homogenost, mora le-ti zamenjati dialog (različnih) in dialoško oblikovana družbena volja ter soglasje. Šele to omogoča delovanje prava, ki omejuje odklone od tega, kar je sprejeto kot družbena volja ali soglasje. Pravo ne more nadomestiti nekaterih temeljnih družbenih odnosov in prvih: kjer teh ni, tudi pravo ne more delovati.

Razumno soglasje

Papež Benedikt XVI. je dejal, da je naloga politike, da moč podvrže

Opombe

1. Podrobnejša obravnava nevarnosti instrumentalizma ter dejavnikov, narave in potrebnosti primernega spoštovanja pravnih ustanov in zaupanja v njih: prim. Zalec Bojan (2012): Pravni instrumentalizem kot uničevalec vladavine prava. V: Poligrafi, 2012, letnik 17, št. 67/68, str. 107–120. Dostopno na <http://www.poligrafi.si/Content/pub/DrzavaInMoralnost.pdf>.
2. Prim. Ratzinger, Joseph (2006): Was die Welt zusammenhält. Vorpolitische moralische Grundlagen eines freiheitlichen Staates, str. 42. V: Habermas, Jürgen; Ratzinger, Joseph (2006): *Dialektik der Säkularisierung. Über Vernunft und Religion*, Herder, Freiburg, Basel, Wien, str. 39–60.

Pravo potrebuje etiko

✍ Miro Cerar

Spoštovanje pravne države, ki po svoji naravi zagotavlja pretežno pravičen družbeni red in varuje človekove pravice, je ključnega pomena za uspešno delovanje družbe. Če pravna država ne deluje, se v gospodarstvu, bančništvu, politiki, socialnih dejavnostih in drugod pojavijo kraja, goljufija, korupcija, diskriminacija, kršitve pravic, neodgovorno delovanje oziroma poslovanje in drugi odkloni, ki dolgoročno v negativni sinergiji hudo prizadenejo celotno družbo.

Etika je temelj

Danes to neposredno doživljamo in ozaveščamo tudi v Sloveniji, saj smo že od naše državne osamosvojitve dalje s podcenjevanjem pomena pravne države pretežno po lastni krivdi potonili v sedanjo finančno, ekonomsko in ne nazadnje socialno krizo. Postali smo država z nizko stopnjo zaupanja v državne in nekatere druge pomembne institucije, saj je nad močjo in veljavo prava prevladala moč objestnih in koruptivnih družbenih skupin in posameznikov.

Vse to nam nazorno kaže, da sodobna družba ne more biti uspešna, če nima opore v splošnem razumevanju pomena in funkcije pravne države ter v relativno visoki stopnji pravne zavesti. Ta zavest in razumevanje pa se ne izražata le v ustreznem pogledu na velik pomen in vlogo prava v sodobni demokratični družbi, pač pa tudi v

spoznanju, da pravne vrednote in norme temeljijo na moralnih in etičnih normah. Prav sedanja kriza, ki je predvsem posledica obče vrednostne krize moderne družbe, nas zato opominja, da je treba (tudi) v Sloveniji vprašanje (ne)učinkovitosti pravne države obravnavati v povezavi z etiko.

Vedno bolj se kaže, da potrebujemo več etike in (vsaj količinsko) manj prava. To ne pomeni zmanjševanja vloge prava v družbi, pač pa njegovo osredotočenost na tiste vidike družbenih razmerij, ki resnično terjajo pravno urejanje, ter sprostitve prostora za tiste vidike, kjer se s pravnim normiranjem pretirava in tako škodljivo oži prostor za družbena področja, na katerih morajo ostati temeljna vodila delovanja človeško sočutje, občutek za čast, spoštovanje sočloveka ter ne nazadnje vse tiste vrste človeške iznajdljivosti in ustvarjalnosti, ki bogatijo človeškega duha ter tvorno prispevajo k raznolikosti, razvoju in kakovosti družbenih razmerij.

“Brez etike ni prava in sočutja, brez prava in sočutja ni pravičnosti in solidarnosti, brez pravičnosti in solidarnosti pa ni človeške družbe.”

Za obstoj (še vedno velike količine) prava nam vsekakor ni treba ‘skrbeti’, kajti na (do)sedanji razvojni stopnji človeštva etika nikakor ne zadostuje za urejanje vseh vrst in ravni družbenih odnosov. Pravo, politika, običaji in drugi vrednostno-normativni svetovi so in bodo še dolgo časa nujni spremljevalci etične družbene zavesti, pri čemer pa je slednja za velik del teh svetov temeljna predpostavka in osnovno vodilo. V tem pogledu je izjemnega pomena prav razmerje med etiko in pravom. Rečemo lahko, da brez etike

ni prava in sočutja, brez prava in sočutja ni pravičnosti in solidarnosti, brez pravičnosti in solidarnosti pa ni človeške družbe.

Etika in morala

Etika je torej nekakšna podstat pravne (pa tudi politične, ekonomske, kulturne itd.) družbene zgradbe, pri čemer, kot rečeno, na dani stopnji družbene zavesti človeštva nikakor ne more v celoti nadomestiti prava in drugih omenjenih vrednostno-normativnih svetov. Etika in pravo torej potrebujeta drug drugega. To pomeni, da je *prava mera* prava pogojena s *pravo mero* obče oziroma univerzalne etike, posebej pa tudi s *pravo mero* pravne (sodniške, odvetniške itd.) etike. “Več etike, manj prava” zato pomeni, da je treba hipertrofijo pravnih aktov ter pretirano vero v *pravno* urejanje družbenih razmerij in v *pravno* reševanje sporov ‘zdraviti’ predvsem tudi s povečevanjem obsega in doseganjem *prave mere* obče družbene in pravne etike.

Na pravno urejanje in delovanje poleg etike neposredno vplivajo tudi prevladujoča družbena morala oziroma različne skupnostne morale (seveda pa na pravo vplivajo tudi politika, religija, običaji, navade in še marsikaj, kar v tem prispevku ni zajeto). *Morala* je etimološko zelo blizu *etiki*, vendar pa se je skozi čas vzpostavila razlika med obema pojmomoma. Ker tu ni mogoče podrobneje obravnavati razmerja med moralno, etiko in pravom, naj *moralo* strnjeno opredelim kot človekovo individualno notranje čutenje in zavest o dolžnostni potrebi in zavezanosti delati dobro in pomagati drugim. *Morala* pomeni odgovornost posameznika v odnosu do svoje vesti. Ravno zato je avtentično moralno ravnanje zgolj tisto, ki ga posamezniku avtonomno-

-dolžnostno nalaga njegova vest, posledično pa je edina avtentična moralna sankcija peklenje vesti (t.i. avtosankcija). Zunanje moralne sankcije, tj. tiste, ki jih zoper nemoralnega posameznika uveljavlja neka skupnost, npr. v obliki kritike, bojkota, telesne kazni ali izločitve posameznika iz skupnosti, z vidika dotičnega posameznika niso avtentične moralne sankcije, saj se ga resnično notranje dotaknejo oziroma ga prepričajo le toliko, kolikor sovpadajo z njegovo vestjo, tj. z njegovo avtentično, avtonomno moralo. Temeljna vrednostna opredelilna znaka morale sta *dobro* kot nasprotovanje slabemu oziroma zlu ter *človečnost* (*humanost*) kot delovanje v korist človeka oziroma ljudi. Za razliko od normativne *etike*, ki sicer išče svojo vsebino v določeni prevladujoči morali, vendar pa nato zavezuje posameznika *od zunaj* (npr. preko načel, postavljenih v kakem etičnem kodeksu ali v kaki izdelani etični teoriji), je morala sklop norm, ki se skozi socializacijo pretežno spontano oblikujejo v posameznikovi notranjosti in ga zavezujejo le intimno, tj. *od znotraj*.

K temu velja strnjeno dodati, da imata tako morala kot etika dejansko – tako kot vse ostalo – izvor v duhovni razsežnosti sveta in človeka. Ker pa je glede obstoja, narave in pomena te razsežnosti med ljudmi še nemogoče doseči ustrezno stopnjo soglasja, je z namenom zagotavljanja človečne, strpne in razvojno (trajnostno) uspešne družbene ureditve smiselno pozornost usmeriti predvsem v iskanje ustreznega oziroma vsaj zadostnega konsenza v razsežnosti univerzalnih in partikularnih (npr. poklicnih) etičnih načel in vodil.

Če torej rečemo, da je predpostavka uspešnega delovanja modernega prava oziroma pravne države etika, s to etiko zajemamo po eni strani vse tiste moralne norme, ki so doslej teoretično prepoznane oziroma objektivizirane kot skupni etični imenovalci celotnega človeštva (*univerzalna etika*), po drugi strani pa tudi vse tiste moralne norme, ki so na podoben način opredeljene kot nosilne norme delovanja v določenih ožjih poklicnih ali drugače zaokroženih skupnostih (*partikularne etike*). V univerzalno etiko praviloma

uvrščamo tista splošno znana načela, ki npr. prepovedujejo ubijanje, krajo, laž ter povzročanje bolečine in škode drugim ljudem, ki zapovedujejo spoštovanje sočloveka ter napotujejo na upoštevanje t.i. zlatih pravil vzajemnosti (npr.: “Ne stori drugemu tega, česar ne želiš, da bi drugi storil tebi.”). V partikularne etike pa sodijo etike različnih pravniških poklicev (npr. sodni-

ske enote, številne obrazce in druge formalnosti. Toda človeštvo si že univerzalne etične norme pri njihovi konkretizaciji razlaga zelo različno (kar je za nekoga nedopusten umor ali poškodba, je za nekoga drugega opravičljivo ali celo nujno dejanje v sili; kar je za nekoga nedopustna laž, je za drugega opravičljiva ali celo plemenita neresnica), poklicne in druge

Foto: Matej Hožjan

ška in odvetniška etika), medicinska etika, novinarska etika, etika javnih uslužbencev in številne druge etike, ki skupaj z univerzalno etiko kultivirajo posameznike, družbene skupine in navsezadnje celotno družbo, s čimer se vzpostavi tudi ustrezna družbeno-kulturna osnova za spoštovanje pravne države.

Pravo naj upošteva etiko

Ob vsem tem se odpira vprašanje, ali družba, ki je dovolj etična, sploh potrebuje pravo. Tudi če bi bila družba idealno etična v smislu spoštovanja norm univerzalne etike, bi še vedno potrebovala vsaj tista pravna pravila, ki bi predvsem ‘tehnično’ (pretežno etično in moralno nevtralnno ali indiferentno) urejala številne družbene zadeve, npr. prometna pravila, mer-

partikularne etike pa ne morejo biti podlaga za širše družbeno urejanje, pri čemer so si včasih tudi v medsebojnem nasprotju. Ravno zato, kot že rečeno, družba nujno potrebuje pravo, ki na nacionalni ali celo mednarodni ravni z zavezujočimi normami varuje ključne občje družbene vrednote (npr. človekove pravice ter logistično in postopkovno poenotenost in urejenost pomembnih družbenih dejavnosti). Pri tem mora pravo v čim večji meri upoštevati uveljavljene etične standarde, družba pa mora v skladu z načeli univerzalne etike in partikularnih etik vsaj v zadostni meri oblikovati tisto splošno etično-kulturno podstat, ki ljudi nenehno ozavešča in prepričuje, da je pravna država pomembna družbena vrednota ter pomembno sredstvo za omogočanje človečnega in razvojno uspešnega delovanja družbe. ■

Prihodnost Evropskega ogrodja etike in vrednot

✍ Janek Musek

Počasi, a zanesljivo se razviti svet prebuja iz liberalnega vrednotnega dremeža. Vse bolj jasno je spoznanje, da obstajajo temeljni etični standardi in vrednote, ki jih ni mogoče relativizirati, ki veljajo za vse civilizacije. Prav razhajanje med temi temelji in dejanskim obnašanjem pa je skupni imenovalac vseh največjih tegob človeštva: vojn, nasilja, izkoriščanja, kriminala, korupcije, odvisnosti, revščine, lakote itd. Le s strokovno utemeljenim in učinkovitim oblikovanjem trdnih etičnih standardov in obnašanja, ki je usklajeno s temeljnimi civilizacijskimi vrednotami, bo možno ustvarjati stabilno družbo prihodnosti, družbo blagostanja, ki bo nujno družba znanja in družba vrednot ter etike obenem.

Berlinska deklaracija 2007

Prav temu cilju so posvečeni projekti *Inštituta za etiko*. Njihovo trdno idejno ozadje tvorijo temeljne smernice, ki si jih je v času okrog 2007 postavila EU (v času predsedovanja Nemčije). Potreba po poudarjenem pomenu evropskih vrednot je bila trdno postavljena v *Berlinski deklaraciji 2007* in sicer z namenom, da evropskim državljanom omogoči dokument, ki bi jasno odražal enotnost Evropske Unije in poudaril občutje skupne pri-

padnosti. Ta pomembni dokument je nastal in bil podpisan s strani takratnega predsedstva EU, Evropske Komisije in Evropskega parlamenta, potem ko se je vseh 27 predsednikov oziroma suverenov držav in vlad zedinilo glede besedila. *Berlinska deklaracija* postavlja v ospredje več univerzalnih vrednot: človeško dostojanstvo, človekove pravice, enakost glede spola, mir, svobodo, demokracijo, vladavino prava, vzajemno spoštovanje, skupno odgovornost, napredek, varnost, strpnost, participacijo, pravičnost in solidarnost. Maja 2008 je tudi predsednik EU José Manuel Barroso zaprosil EGE (European Group of Ethics, Evropska skupina za etiko) pod vodstvom Görana Hermeréna, da izdela mnenje o etičnih, pravnih in socialnih implikacijah novih izzivov biotehnologije. V naslednjih letih smo si prav pri nas in to z veliko podporo pokojnega akademika prof. dr. Jožeta Trontlja postavili nalogo, da bomo Slovenci med najbolj agilnimi izpolnjevalci seminalnega cilja, da bi se obstoječa družba preoblikovala v stabilno družbo prihodnosti, v družbo blagostanja, ki bo temeljila na vrednotah, etičnih standardih in znanju. Ustanovitev *Inštituta za etiko* je bila prednostni vidik te velike, zahtevne, a ob dobri volji vsekakor izvedljive naloge.

Evropsko ogrodje etike in vrednot 2012

Sodelavci *Inštituta za etiko* so v letu 2012 oblikovali *Evropsko ogrodje etike in vrednot* (EOEV) kot temeljni dokument za uresničevanje potreb po skupnih temeljih evropske etike (etičnih standardov) in vrednot in po njihovi integraciji v družbo. Gre za projekt, ki temelji na evropski zgodovinski, kulturni in civilizacijski tradiciji in na

vodilnih sodobnih modelih vrednot. Dokument EOEV se oslanja na omenjeno *Berlinsko deklaracijo 2007* in pri tem upošteva najpomembnejše empirične in teoretične modele vrednot in vrlin, ki so jih razvili tuji in naši avtorji.

“ *Intenzivnejša in učinkovitejša integracija etike in vrednot v vzgojo in izobraževanje bo imela dolgoročen vpliv na porast skladnosti med vrednotami in obnašanjem ter na zmanjševanje negativnih družbenih pojavov.* ”

Vzgoja, izobraževanje in šolstvo so že od samih zametkov Inštituta za etiko ena izmed najpomembnejših ciljnih skupin njegovih projektov. Okrepljena integracija ključnih etičnih standardov in vrednot bo namreč imela še največji učinek, če bo v prvi vrsti zajela vzgojno in izobraževalno delo z otroki, učenci in študenti. Takšna integracija se lahko uresničuje z metodami, ki vzpostavljajo in krepijo vedenjske namere, ki so skladne s ključnimi vrednotami in etičnimi standardi. Zgolj poznavanje vrednot namreč ne zadošča; da se pojavi etično in vrednotno usklajeno obnašanje, za to je potrebno oblikovanje ti. vedenjskih namer. Učinkovita vrednotna vzgoja je torej usmerjena v oblikovanje vedenjskih namer (doslej v tem ni bila dovolj uspešna), na njih pa temelji ne le prehodno, temveč tudi trajno obnašanje, ki se kaže v obliki razvitih pozitivnih značajskih lastnosti, vrlin in kreposti. Gre torej za uspešnejšo etično, vrednotno in značajsko vzgojo.

Vrednote, ki naj bi se v največji meri integrirale v vzgojo in izobraževanje, so dobro povzete v konceptu EOEV. Ta predpostavlja, da stabilna družba temelji na obnašanju, lastnostih in vrlinah, ki ustrezajo desetim velikim vre-

dnotnim področjem ali vrednotnim domenam: življenje-narava-zdravje, humanost, skrb za sočloveka, integriteta-poštenost, pravičnost, univerzalizem, kultura, tradicija, delo-ustvarjalnost in znanje-modrost.

Lestvica vrednot

EOEV je razvit na osnovi najbolj upoštevanih modelov in teorij vrednot, med katerimi je tudi model, ki smo ga v zadnjih desetletjih razvili pri nas in je vključen v naše kurikularne vsebine. Ta model povezuje vrednote v hierarhični sistem, na vrhu katerega sta dve vrednotni velekategoriji: apolonske (moralne in humanistične ali izpolnitvene) in dionizične (hedonske in potenčne) vrednote. Ti se nato delita v podkategorije, ki se ujema z de-

učiteljev v okviru programa Etika in vrednote v vzgoji in izobraževanju. Ta program vsebinsko in praktično zajema učne, poučevalne in vzgojne metode, na podlagi katerih se razvijajo vedenjske namere in nato dejansko obnašanje, povezano z vsemi vrednotnimi domenami. Program predvideva delovne module, v katerih sodelujejo vzgojitelji in učitelji, dodatno usposobljeni za integracijo etičnih standardov in vrednot in za oblikovanje etično in vrednotno kompetentnega in odgovornega obnašanja otrok in mladostnikov.

Usposabljanje učiteljev

Program *Etika in vrednote v vzgoji in izobraževanju* je bil opredeljen v letu 2012, v letih 2013 in 2014 pa že poteka po etapno postavljenih fazah. Njegovo jedro je spodbujanje in krepitev učinkovite etične, vrednotne in značajske vzgoje in to s pomočjo omenjenih delovnih modulov, ki so usmerjeni v krepitev vseh dejavnikov, ki vplivajo na vzpostavljanje vedenjskih namer, na vzpostavljanje trdne in trajne odločenosti, da se deluje (ravna, odloča, obnaša) v skladu z vrednotami. Dobro poznavanje etičnih standardov in vrednot in oblikovanost stališč ter prepričan, ki tem vrednotam in standardom ustrezajo, je samo eden od teh dejavnikov.

Posameznikove subjektivne norme so drug tak pomemben dejavnik. Gre za občutek, da vsi posamezniki in instance, ki predstavljajo otroku in mladostniku največji zgled in avtoriteto, odobravajo in terjajo delovanje, ki je skladno z vrednotami. Otroka ali mladostnika je

treba motivirati, da mu je veliko do tega, kaj takšni zgledi menijo o njegovem lastnem obnašanju.

Naslednji pomemben dejavnik vedenjskih namer je jasno prepričanje otroka in mladostnika, da je zmožen,

sposoben ravnati v skladu z vrednotami. Pomembna je seveda tudi možnost ocenjevati svoje obnašanje z vrednotnega in etičnega vidika.

Vsi ti dejavniki in njihovo spodbujanje so zajeti v učinkoviti integraciji vrednot v vzgojo in izobraževanje, torej v omenjenem programu *Etika in vrednote v vzgoji in izobraževanju*. Predvideni moduli usposabljujejo za delo vzgojitelje in učitelje, posledično pa spodbujajo in krepijo ustrezno obnašanje otrok in mladostnikov samih. Tako je program postal res uporabno in učinkovito orodje za integracijo etičnih standardov, vrednot in vrtilin v vzgojo in izobraževanje. Že v sorazmerno kratkem času, po opravljenem delu modulov na področju vrednotnih domen *Znanje in modrost* ter *Skrb za sočloveka*, lahko opazimo dobre rezultate, kar nas utruje v prepričanju, da program *Etika in vrednote v vzgoji in izobraževanju* polno deluje in da bo njegovo delovanje, ki ima trajnostno perspektivo, koristno za družbo in posameznike.

Program *Etika in vrednote v vzgoji in izobraževanju* torej usposablja vzgojitelje in učitelje, kako spodbujati otroke in mladostnike in jim pomaga pri vzpostavljanju vedenjskih namer, skladnih z desetimi vrednotnimi domenami EOEV. Usmerja jih k spodbujanju in kreptvi poznavanja vrednot, k spodbujanju in kreptvi ustreznih subjektivnih norm, k motiviranju otrok in mladostnikov za upoštevanje subjektivnih norm in k ustvarjanju njihovih občutij usposobljenosti za etično in vrednotno ocenjevanje in izvajanje lastnega obnašanja in odločanja.

Cilj: skladnost med vrednotami in vedenjem

Kot lahko pričakujemo, bo imela intenzivnejša in učinkovitejša integracija etike in vrednot v vzgojo in izobraževanje dolgoročen vpliv na porast skladnosti med vrednotami in obnašanjem ter na zmanjševanje negativnih družbenih pojavov. S tem pa bo izpolnjen zelo pomemben pogoj za stabilnost in napredek družbe, njenega blagostanja in blagostanja posameznikov. ■

Foto: Matej Hožjan

setimi vrednotnimi domenami EOEV.

Vse etične standarde, vrednote, vrtilne in značajske lastnosti, ki so povezane z navedenimi desetimi vrednotnimi domenami, lahko otroci in mladostniki razvijajo s pomočjo vzgojiteljev in

Etičnost in duhovnost

✍️ Jože Ramovš

Človek v sebi doživlja potrebo po svobodi, da izbira in odloča o svojih stališčih, dejanjih in življenjski usmeritvi. Z nekaterimi od svojih odločitev ustvarjalno razvija sebe in svoje okolje, z nekaterimi sebi, drugim ali okolju škoduje. O večini dejstev pa človek ne more odločiti – svoboden pa je, da do njih zavzame pritrnilno ali odklonilno stališče.

Osebnostna svoboda odločanja, osebna odgovornost za lastne odločitve ter zmožnosti za osebno orientiranje pri usmerjanju sebe tvorijo etično področje človekovega doživljanja in ravnanja. Etične zmožnosti so vedno zanimale ljudi na vseh ravneh. Po njih presojamo kakovost vsakdanjega življenja in medčloveškega sožitja. Verske skupnosti jih tesno povezujejo z verovanjem. Družbene skupnosti jih formalizirajo v zakone in kodekse. Ob njih pronicljivo išče odgovore umetnost – pomislimo npr. na Dostojevskega.

Svoboda in odgovornost sta trd oreh za znanost – skoraj do protislovnosti trd. Vse vrste znanosti sicer temeljijo na svobodi raziskovanja, domet njihovega raziskovanja pa so zakonitosti, ki so nasprotje svobodne izbire. To velja tudi za psihologijo, sociologijo, pedagogiko, psihoterapijo in druge znanosti o človeku. Redki znanstveniki resno upoštevajo človekovo svobodo. Med psihologi se je vprašanjem človekove svobode in odgovornosti življenjsko posvetil Viktor E. Frankl (1905–1997), pomembne dosežke v raziskovanju etičnega ali moralnega

doživljanja, ravnanja in razvoja pa so doprinesli tudi nekateri drugi, npr. Lawrence Kohlberg (1927–1987).

Vzgoja otroka v zrelo človeško osebnost v principu predpostavlja njegovo svobodo, njen razvoj in večanje odgovornosti zase in za svoje okolje. Pedagogika pa temelji predvsem na znanstveni psihologiji in sociologiji. Ob njuni šibki utemeljitvi svobode in etične razsežnosti, še posebno temeljev in motivacije za etično ravnanje, ni čudno, da poklicni pedagogi tako radi prepustijo vzgojo drugim, sami pa se vkopljejo na varnem terenu poučevanja. Praksa družbenega razvoja pa pokaže, da se ta račun ne izide – izobraženi in nevzgojeni ljudje so tudi za svoje ostarele učitelje huda usoda. Zato se je vredno resno poglobiti v vprašanja, kakšna so pristna tla etičnega polja in katere motivacijske sile v človeku pristno poganjajo etično doživljanje in ravnanje.

Polje etike in plevel moraliziranja

Pri razpravljanju o etični razsežnosti osebnega človekovanja in sožitja med ljudmi je velika nevarnost *moraliziranja*. Moraliziranje ima več obrazov. Eden je, če slabo utemeljimo svobodo ali je ne jemljemo resno, medtem ko damo veliko težo odgovornosti. Drugi je obraten: človeku v vsem pripisujemo svobodo izbire in odgovornost za posledice, medtem ko je v resnici mnogokrat povsem brez zavestnega odločanja. Tretji obraz moraliziranja je, ko od človeka zahtevamo odgovorno ravnanje, ne razvijamo pa uspešnih metod in razmer za vzgojo svobode, presojanja, sprejemanja odgovornosti ipd. Moraliziranje je eden najbolj pogostih in škodljivih plevelov na vrtovih vzgoje, verovanja, politike, gospodar-

stva, družine in na drugih poljih vsakdanjega sožitja ljudi. Moraliziranje je popolno nasprotje etičnosti.

Kako naj se pri razpravljanju o etiki ter morali – in enako v vsakdanjem pedagoškem, drugem strokovnem in starševskem delu – izognemo nevarnosti moraliziranja? Dobro varovalo je védenje, iz česa je sestavljena zemlja etičnega polja. Etično polje je rodovito, če so v njem tri sestavine.

- *Spoznanje.* Če človek v konkretni situaciji ne spozna, da ima stvarno več različnih možnosti, njegovo ravnanje ne sodi na etično področje. Vedeti mora, da lahko ravna tako ali drugače, da stvarno lahko zavzame takšno ali drugačno stališče, če je neko dejstvo trenutno nespremenljivo.
- *Razlikovanje med vrednostjo ene in druge odločitve, enega in drugega stališča.* Človek mora v sebi doživljati, da je ena od možnosti resnično vrednejša od druge, zato je odločitev zanjo bolj smiselna od odločitve za drugo. Če ni vrednostnega razlikovanja, ne gre za etično področje.
- *Stvarna zmožnost za uresničitev svoje odločitve.* Človek mora imeti doživljajsko svobodo, da svojemu smiselnemu stališču pritrđi, zunanjo svobodo in zmožnost, da svojo smiselno odločitev – vsaj deloma – uresniči v praksi. Če ni svobode, doživljanje ali ravnanje ne sodita na etično področje.

Vest

Pri spoznavanju človeškega etičnega polja moramo omeniti še *vest*. Frankl jo imenuje etični organ, ki človeku omogoča presojanje med bolj vrednimi in manj vrednimi možnostmi. Vest je prirojena duhovna zmožnost, duhovni imunski vzgib, ki omogoča

O pravu in etiki v šoli

Odlomki

“Instrumentalizacija človekovih in otrokovih pravic je že privedla do stanja, ko to preprosto ni več mogoče. Z njimi se tudi v šoli vzpostavlja zgolj pravni red in ‘pravno okolje’. Zaradi takšne instrumentalizacije so človekove pravice veliko preozko polje za utemeljevanje legitimnosti vzgoje. V tej funkciji so človekove in otrokove pravice v šoli nekaj povsem marginalnega.” (Medveš, 2007: str. 12–13)

“Zdaj se odpre ključno vprašanje. Kaj pomeni vzgoja otrok v duhu človekovih pravic? Ali so človekove in otrokove pravice v šoli samo ‘pravno okolje’, samo pogoj delovanja šole ali naj postanejo tudi cilj vzgajanja?” (n. d.: 13)

“Mar bi to lahko pomenilo tudi, da bi šola morala navajati učenca na to, da pred institucijo in tudi v razmerju do sočloveka zmanjšuje lastno odgovornost in krivdo za morebitno storjeno zlo? Ali je lahko vzgoja posameznika v duhu varovanja lastnih pravic naravnana samozaščitno, torej kot zmanjševanje krivde in s tem odgovornosti?” (n. d.: 13)

“Ali bi morala šola učenca vzgajati tudi v tem duhu, da ga navaja za lastno zaščito tudi k uporabi moralno spornih sredstev?” (n. d.: 14)

“Ta paradoks bo najbrž še zaposloval pisce pedagoških razprav. A če moram ta trenutek odgovoriti na to, kako ga razrešiti, mislim, da to omogoča le filozofija, da daje šola v *ciljni* naravnosti vzgojnega ravnanja prednost etiki sploh in tudi etični dimenziji človekovih in otrokovih pravic pred pravno dimenzijo. Nedvomno je, da šola ne more kršiti otrokovih ali človekovih pravic v svojem ravnanju, toda v svoji vzgojni filozofiji, pri vzgojnih ciljnih naj sprejema človekove in otrokove pravice le v sklopu svoje etične opredelitve. Pravna dimenzija človekovih pravic pa je tako ali tako vezana na instrumentalizacijo določenih postopkov izrekanja ukrepov, kar pa po moji sodbi ni jedro vzgojnih prizadevanj šole. Le orientacija na etično dimenzijo ponuja šoli dovolj prostora za vzgojno delovanje. Ker pa vemo, da ni etične teorije, ki bi dajala zanesljivo oporo, je mogoče preprosto skleniti, naj sprejme šola kot svoj etični kodeks načelo etike ‘zdravega razuma’. To naj ji pomeni, da se v šoli ne more dogajati nič, kar je v nasprotju s cilji, nalogami in njenim družbenim poslanstvom, vrednotami človekovih pravic in pravičnosti sploh. Šola lahko vzdrži to etično držo le, če je v spoštovanju vrednot dosledna in pri tem strožja od ‘civilnega’ življenja. Če je v civilnem svetu očitno prepovedano samo kriminalno delovanje, med tem ko se ‘svinjarije’ tolerirajo, če so legalne (kot je nekoč dejala nekdanja glavna državna tožilka Zdenka Cerar), v šoli ni dopustna ne kršitev napisanih pravil ne ‘svinjarija.’” (n. d.: 14)

“Če uporabimo sedanjo logiko pravilnikov o pravicah in dolžnostih učencev/dijakov, se zavzemajo za prednost ‘dajanja pomoči’ pri vključevanju učencev/dijakov, v skupnost in učni proces pred izrekanjem ukrepov. Pri tem se tudi zavzemajo za to, da vzgoja ni omejena le na razrednika, razredno konferenco ali ravnatelja. Etična dimenzija v šolskih odnosih naj bo človeška, profesionalna in statusna dolžnost vsakega učitelja, ne le organov šole. Le tako se lahko med seboj dopolnjujeta dve dimenziji: formalnopravna in vzgojna. Obe morata zagotavljati pravičnost. V prvem primeru se pravičnost uresničuje na ravni formalnih postopkov (kar predstavlja njeno *formalnopravno okolje*) z vedno preverljivo stopnjo visokega zavarovanja pravic in so zanj odgovorni organi šole, v drugem pa na ravni neformalnih odnosov, kjer pa prevladuje *etična dimenzija* pravičnosti, najsi se kaže kot medčloveško spoštovanje, častno ravnanje, predvsem pa kot odgovornost za enake možnosti, odgovornost za pomoč vsakemu učencu/dijaku, da dosega ustrezne rezultate.” (n. d.: 14–15)

Izbor odlomkov: Silvo Šinkovec

Vir: Medveš, Zdenko (2007): Vzgojni koncept med vrednotno matrico in moralno samopodobo. V: *Sodobna pedagogika*, letnik 58, posebna izdaja, str. 6–29.

zdrav etični razvoj človeka, podobno kot telesni imunski sistem skrbi za zdrav telesni razvoj. V psihologiji so nekateri enačili vest z nadjazom (superegom), a gre za dvoje povsem nasprotnih človekovih zmožnosti: nadjaz je ponotrzanjen socialni diktat okolice, zato ni pristna osebna človekova zmožnost, vest pa je jedro človekovega ‘sebstva’, ki mu je prirojeno in ostaja njegovo najgloblje jedro; vest utemeljuje človeško dostojanstvo, njegovo nezamenljivost (edinstvenost) in neponovljivost (enkratnost). Vest je treba razvijati enako kot vse druge človeške zmožnosti; pravzaprav najbolj od vseh, saj je najvišja človeška zmožnost – čim višja je neka človeška zmožnost, tem bolj zahtevno delo je njeno razvijanje.

Polje etike je torej spoznavanje zakonitosti njive življenja: sebe, drugih ljudi in sožitja z njimi v družini in celotni družbi, narave in ravnanja z njo. Zakonitosti obstajajo; ne samo v fiziki in kemiji, ampak tudi v našem doživljanju in ravnanju. Etične zakonitosti niso neprehodne, kot so fizikalne; lahko jih prestopam, lahko se ne menim zanje. Toda če se jih ne držim, prej ali slej pridejo slabe posledice za moj človeški razvoj, za razvoj drugih in s tem za sožitje med ljudmi, za ohranjanje narave in zdrave družbe. Etične zakonitosti so meje človeškega razvoja. So ograja na mostu življenjske poti. Etične zakonitosti so kot Plečnikova ograja na Tromostovju: varuje pred padcem v umazano Ljubljano, pri tem pa je zelo zelo lepa. Etične zapovedi, npr. deset božjih zapovedi, so v zgodovini kultur ljudje imenovali lepe. Odvratne jih naredita bodisi moralizirajoča vzgoja ali pa lastna nerazvitost, da bi jih lahko uresničeval.

Duhovnost – spoštovanje svetega onkraj meja

Ljudje poznajo etična pravila, zapovedi in prepovedi, pa jih pogosto kršijo. Raziskave prestopnikov kažejo, da bolje vedo, kaj se sme in kaj ne, kot povprečna populacija. Spoznanje etičnih zakonitosti je res pogoj za etično doživljanje in ravnanje, ni pa dovolj. Etičnemu spoznanju manjka

motivacijska moč, energija za etično doživljanje in ravnanje.

V luči množične človeške nemoči za etično ravnanje sta dve navidezni bližnjici. Ena je nasilje – močnejši prisili šibkejšo k ravnanju, ki ga ima za etično, in sicer s telesnim, duševnim, socialnim ali duhovnim nasiljem. Seveda to ravnanje ni svobodno, zato ne more biti etično, poleg tega pa pogosto to, kar močnejši vsiljuje kot dobro ali etično, v resnici ni dobro, ampak slabo, nepošteno, zlo. Druga rešitev težave z etično motivacijo je brezbriznost, ko človek sam ali družbena skupina razglašata, da so vse izbire enako vredne, da je etika zgolj družbeni konstrukt. Nobena od teh 'bližnjic' v zgodovini kultur ni doprinesla k razvoju, ampak sta bili vzrok stagnacije, nazadovanja in gorja. Odločilno vprašanje je torej, kje je pristna človeška energija za etično doživljanje in ravnanje.

Zdi se, da energija za pristno etično doživljanje in ravnanje izvira iz celostnega človekova doživljanja sebe in stvarnosti. Ko človek dojema celotno polje, na katerem živi – telesno, duševno, socialno ..., dojema tudi meje svojega polja. Njegova svoboda je omejena s svobodo vseh drugih ljudi, z zakonitostmi ohranitve narave, z zakonitostmi njegovega lastnega telesnega, duševnega, socialnega in vsega drugega razvoja. Čim bolj dojema svoje celotno človeško polje, tem bolj dojema tudi njegove meje.

Tu je pred človekom neizbežno vprašanje, kako doživlja meje svojega sveta in 'prostor' za njimi – to, kar ga presega.

Če so mu meje in to, kar ga presega, ovira, ki ga ponižuje, skuša to razdirati, uničevati in osvajati kot svojo kolonijo. To mu sicer ne more uspjeti, saj tisto, kar lahko osvoji ali razdre, ni bila resnična meja njegovega sveta in presežni prostor, ampak njegov prostor, ki ga še ni poznal ali pa ga je poznal narobe. V resnici človeka ne presega nič od tega, česar še ne pozna sam ali celotno človeštvo, pa bo znano čez sto ali tisoč let. V resnici ga presegajo dejstva, da obstaja vse, kar obstaja, da obstaja on sam, da se svet in on razvijata, da lahko ustvarja, dela in doživlja, da lahko ljudje drug

drugega v resnici ljubimo ... Človekove večne meje so osnovna dejstva bivanja, celotna stvarnost in razvoj. To je prostor, ki ga presega.

Druga možnost, ki jo ima, je sprejemanje in spoštovanje svojih temeljnih meja in presežnega 'prostora' tam čez. Ta 'prostor' zanj ni prijemljiv, izmika se njegovemu spoznanju; za človeka ta prostor ni uganka, ki bi jo reševal, ampak *skrivnost*, ki jo lahko le doživlja. Jeziki so ga poimenovali z besedo duhovno. Fenomenolog Otto Rudolf je leta 1917 razčlenil človekovo doživljanje duhovnega v knjigi *Sveto*. Za doživljanje skrivnosti svetega je uporabil izraz *numinozno*, ki ga v kontrastni harmoniji sestavljata *tremendum* (kar navdaja z grozo) in *fascinations* (kar očara). Skrivnost svetega

človeka bogati, da doživlja bratstvo svojega sveta s svetom, ki ga obdaja in ščiti, saj je večji od njega – čim večji je prostor njegovega sveta, tem večji je obod meja in sosedstvo s svetom, ki ga presega. Doživlja, da ni 'vržen' v gluho vesolje, ampak 'povit' kot otrok v nekaj neizmerno večjega od sebe. Ta presežni svet je *svet* – utemeljuje etične in vse druge zakonitosti v našem svetu. Meje med našim in presežnim svetom povzročajo grozo, pred katero človek upravičeno trepeti (*tremendum*), obenem pa je ta presežni svet poln energije – človeka navdušuje (*fascinira*) in napaja z močjo za smiselno delo in ustvarjanje, doživljanje sebe, drugih ljudi in sveta, za oblikovanje človeškega sožitja.

Doživljanje skrivnosti svetega je duhovnost. Doživljanje duhovnega je pristna človeška potreba, odgovarjajo ji pristne človekove duhovne zmožnosti. Njihovemu razvijanju se posvečajo vere, na svoj način jih razvijajo neverni

ljudje. Če pa je človek povezan s presežno stvarnostjo v dialogu, če mu ta sveta stvarnost govori v jeziku daru iz nedojemljive razdalje (J. L. Marion), on pa nanjo odgovarja s hvalnico, je to verovanje; o njem v tem prispevku ne bomo govorili, ker ni pogoj za etično doživljanje in ravnanje.

Duhovnost in razvijanje le-te sta torej pristni motor – morda edini, ki

Foto: Marko Hrovat

poganja človekovo etično doživljanje in ravnanje. Živimo v času, ko tehnični razvoj omogoča največjo blaginjo v dosednji zgodovini in obenem uničenje sveta, ko nas staranje prebivalstva postavlja pred izbiro hitrega razvoja medčloveškega sožitja in človekove osebnosti, na drugi strani pa pred nepredstavljive stiske vseh generacij ob upadanju solidarnosti. Pri enem in drugem je etika vhod v pozitiven razvoj. Etika pa poleg znanja o pravih izbirah potrebuje tudi moč za njihovo uresničitev. V tem smislu je verjetno zelo resničen pogosto ponavljani rek, da bo 21. stoletje duhovno ali pa ga ne bo. Glavnino odgovornosti pri tej izbiri nosi vseživljenjska vzgoja od spočetja do smrti. Vzgoja je lahko samo etična; vse drugo je – tudi nujno potrebno – izobraževanje človeka za 'imeti'. Etična vzgoja brez duhovnosti je moraliziranje po butalskem načelu: "Če sam ne znam, bom pa druge učil!" ■

Etični in pravni vidik v psihoterapiji

✍ Sabina Gombač

Sodobna definicija psihoterapijo opredeljuje kot strokovno znanstveno disciplino, mnogi pa ji dodajajo tudi primesi umetnosti, saj v varnem terapevtskem odnosu bolečina spreminja svojo obliko, stiska se zmanjšuje, odpirajo se nove poti. Psihoterapija ni le stroka, je tudi pomembno poslanstvo, ki psihoterapevtu narekuje visoko stopnjo odgovornosti do sočloveka. Etika z vsemi elementi pa postavlja dobro osnovo za rast v terapevtskem procesu.

Skozi zgodovino smo ljudje v osebnih stiskah drug drugemu pomagali na različne načine. Psihoterapija je ena od možnih oblik pomoči, ki se je začela razvijati konec 19. stoletja, ko je Sigmund Freud razvil temelje psihoanalize. Od takrat pa do danes je razvoj psihoterapije prinesel številne psihoterapevtske šole, ki temeljijo na različnih teoretičnih konceptih in metodah pomoči.

Terapevtski odnos

Z uporabo različnih metod in tehnik dosegajo terapevti različne cilje; z nekaterimi se odstranijo simptomi in spremeni vedenje, z drugimi pa se dosegajo globlje spremembe v posameznikovi strukturi osebnosti. Vse pa so usmerjene v dobro klienta in potekajo v obliki pogovora v varnem in zaupnem terapevtskem odnosu, ki ga številne raziskave označujejo kot najpomembnejši faktor za izid terapije.

Ljudje smo odnosna bitja, ki vse življenje iščemo odnose z drugimi in živimo z njimi v soodvisnosti. Preko odnosa oblikujemo podobo o sebi, o drugih, o kvaliteti življenja, o svetu. V medosebnih odnosih zadovoljujemo različne potrebe, pomembne za rast in razvoj posameznika. Medosebni odnosi lahko prinašajo največjo bolečino, pa tudi največje radosti v življenju in delujejo zdravilno.

Izhajajoč iz te predpostavke, je terapevtski odnos zelo pomemben del terapije. V varnem terapevtskem odnosu si dovolimo pogledati vzorce in vsebine iz preteklosti, ki ovirajoče vplivajo na naše sedanje doživljanje in delovanje, jih ozavestimo in se osvobodimo. Ob tem se lahko na novo odločimo, kar pripomore, da zaživimo bolj izpolnjeno življenje.

Etični kodeks

Temelj kakovostnega terapevtskega odnosa je etično ravnanje terapevta, ki ni pomembno le za terapevtski proces, ampak je tudi ključno za obstoj in razvoj stroke.

Etika v psihoterapiji je skupek moralnih vrednot in pravnih vprašanj, oblikovana pod vplivom določenega kulturnega okolja. Le-to postavlja okvirje v določenem času in prostoru, ki odgovarjajo na vprašanja, kaj je prav in kaj narobe, kaj je visoko spoštovana moralna vrednota v medosebnih odnosih in postavlja norme socialnega vedenja v določeni družbi ter vpliva na oblikovanje etičnega kodeksa stroke.

V terapevtskem odnosu se srečata kulturna svetova klientov in terapevtov, ki sooblikujeta proces, s tem da je glavna odgovornost na terapevtu. Terapevt se je dolžan zavedati lastnih prepričanj, verovanj in biti ob tem odprt za klientov svet, spoštovati mora

njegovo doživljanje, prepričanja, odločitve in nezaveden proces.

Profesionalna odgovornost vsakega terapevta je, da se zaveda in spoštuje okvire, ki jih postavlja etični kodeks stroke in s katerimi se seznanja že v času izobraževanja ter jih ves čas vrednoti.

“ Profesionalna odgovornost vsakega terapevta je, da se zaveda in spoštuje okvire, ki jih postavlja etični kodeks stroke in s katerimi se seznanja že v času izobraževanja ter jih ves čas vrednoti. ”

Etični kodeks postavlja norme ravnanja določene stroke, daje orientacijo pri delu, predstavlja zaščito pred neetično uporabo psihoterapije in je osnova za pritožbe.

Kodeks postavlja okvir odnosa med klientom in terapevtom, ki poudarja pomen zaupnosti, nezdržljivosti vlog, odgovornosti do procesa, spoštovanja integritete posameznika, koristi posameznika. Psihoterapevt odgovorno ravna do stroke, do klienta in do sebe tako, da se zaveda svojih zmožnosti, prizna svoje omejitve, se jih zaveda ter se redno izobražuje. Redno strokovno izpopolnjevanje in prizadevanje za osebno rast omogočata terapevtu večje zavedanje sebe, svojega procesa in posledično omogoča večjo zmožnost vključenosti v proces.

Ravno tako je psihoterapevt zavezan najvišjim strokovnim standardom pri spoštovanju določenih pravil na področju raziskovanja, oglaševanja, izobraževanja, promocije stroke navzven in sodelovanju s kolegi.

Častno razsodišče

Pravni vidik v psihoterapiji izhaja iz načel etičnega kodeksa stroke. Ko

se pojavi kršitev teh načel, to obravnava častno razsodišče, ki ga ima vsako društvo, ki ga ima vsako društvo, ki združuje psihoterapevte določene usmeritve. Pri tem je pomembno, da imajo člani častnega razsodišča določena psihoterapevska znanja, kar pripomore k celostni obravnavi pritožbe in je v skladu s pristopom.

Etične dileme

Ob vstopu v terapevtski odnos terapevt in klient oblikujeta jasen dogovor za skupno delo, ki pomembno prispeva k vzpostavitvi varnega tera-

vezanimi na terapevtski odnos, in se v procesu glede na potrebe spreminja.

Pri delu s klienti so etične dileme sestavni del terapevtskega procesa. Pri tem pa je pomembno, da jih psihoterapevt ozavešči, zazna proces in aktivno pristopi k razrešitvi. Raziskava na področju etičnih dilem v Veliki Britaniji je pokazala, da se psihoterapevti najpogosteje soočamo z dilemami na področju zaupnosti (31%), dvojnih odnosov (12%), etičnega ravnanja kolegov (9%), seksualnih vprašanj (8%), sledijo vprašanja profesionalnih kompetenc določenih šol, ki izobražujejo ipd. (Gilbert, Evans, 2000)

Odločitve o etičnih dilemah naj ne bodo oblikovane le s pravnega vidika, vezanega na etični kodeks, ampak je pomembno, da upoštevamo vse vidike etike, torej poleg pravnega vidika, tudi moralni vidik, kulturno okolje in kodeks stroke, ob zavedanju pomembnosti nezavednega procesa, ki bo lahko v določenih trenutkih bistven pri oblikovanju etičnih odločitev. Pri odločitvi je pomembno, da je le ta usmerjena v dobro klienta in je izvedena v sodelovanju z njim, kar bo lahko pripomo-

glo h krepitvi terapevtskega odnosa in ne uničenju le-tega.

Vzemimo za primer mladostnika, ki v terapevtskem procesu zaupa terapevtu o zlorabi s strani odrasle osebe. Etični kodeks in Zakon o preprečevanju nasilja v družini narekujejo takoj-

šnjo prijavo, obenem pa je mladostnik uspel vzpostaviti prvi zdrav zaupen odnos. Spoštujemo pravni red in ga zaščitimo pred nadaljnjo zlorabo? Izdamo njegovo zaupanje ter uničimo edini odnos, ki ga ima? Mu potrdimo izkušnjo, da odraslemu ni zaupati? Ali to storimo v sodelovanju z njim, se pogovorimo o načinu izvedbe in to storimo na način, ki daje mladostniku občutek, da se je odrasla oseba postavila zanj, kar lahko pomembno vpliva na odnos in na nadaljnji proces.

Pomembno je tudi zavedanje, da terapevt lahko popolnoma spoštuje etiko stroke, pa bo klient še vedno lahko doživel določeno terapevtsko ravnanje drugače, kot je bilo mišljeno, ker bo izhajal iz lastnih prepričanj in preteklih izkušenj.

Odgovornost terapevta

Odgovornost terapevta je, da si poišče ustrezno pomoč pri odločitvah v obliki supervizije, osebne terapije, kjer je prostor za samorefleksijo, razmišljanje o terapevtskem procesu, osebni procesi v odnosu do klienta ne glede na kilometrino, ki jo ima na tem področju. Sprejemanje odgovornih odločitev in morebitnih posledic je tudi etična zaveza vsakega psihoterapevta. Naj bodo morebitne napake prostor za nova spoznanja o sebi, delu in naj pripomorejo k rasti tako posameznika kot stroke.

Razreševanje etičnih dilem naj bo torej v duhu celostnega pristopa k dilemi, usmerjeno v dobro klienta; upoštevajoč terapevtski odnos in etični kodeks. ■

Literatura

Gilbert, Maria; Evans, Kenneth Roy (2000): *Psychotherapy supervision: an integrative relational approach to psychotherapy supervision*. Glasgow: Bell&Bain Ltd.

Možina, Miran (2007): *Etični kodeks Slovenske krovne zveze za psihoterapijo*. Ljubljana, Maribor. Dostopno na: <http://www.skzp.org/>, 7. 5. 2014.

Ramovš, Jože (2013): *Etičnost in duhovnost*. V: Pavliha, Marko; Ošljaj, Borut (ured.): *Svetovni etos: globalno in lokalno: zbornik prispevkov*. Grosuplje: Partner Graf.

Žorž, Bogdan (2011): *Etika in duhovnost*. Odmev na članek Rudija Kotnika. V: *Kairos*, št. 3-4, str. 105-109.

Foto: Marko Hrovat

pevskega odnosa in pripomore pri sprejemanju odločitev v določenih etičnih dilemah, ki se pojavijo v procesu. Terapevtski dogovor ob vstopu v proces vsebuje dogovor o načinu dela, pristopu, finančnemu okviru, seznanitvi z določenimi elementi kodeksa,

Etičnost politikov

✍ Vlasta Nussdorfer

*Vzgoja je najboljša dediščina.
(neznani vir)*

Politika je bila otrokom nekdaj tuj svet, dandanes zgodaj 'vstopajo' vanj; preko staršev, številnih medijev, pa tudi v šolskih parlamentih, ki vsako leto obravnavajo aktualno temo. V aprilu se je tako v državnem zboru že tradicionalno odvijala posebna predstava mladih parlamentark in parlamentarcev, predstavnikov slovenskih osnovnih šol. Tokrat so spregovorili o razmerah v družbi in se kritično dotaknili tudi politike, ki je vedno sporočilna, celo na področju etike in vrednot.

Kaj je etično in kaj ne, so se spraševali, ko več ur niso zapustili poslanskih klopi, se vzorno vedli in kljub resnosti, kdaj celo ostrini besed, ostali spoštljivi do drugače mislečih.

So morda obet boljših časov, ko bo moč strpno govoriti in si tudi tako nabirati politične točke? Gre morda pričakovati, da bodo dobre ideje sprejete ne glede na barvo stranke, bodo lahko kdaj dobile celo podporo nasprotnikov?

Iluzije se žal lahko dokaj hitro razblinijo, saj nam je celo danska nadaljevanka *Oblast* na nacionalni televiziji predstavila blišč in bedo politike drugod, njene vzpone in padce, etičnost in celo pokvarjenost. Seveda ni treba gledati tujih nadaljevank, dovolj je spremljanje domačih poročil in dogodkov. A upanje umre zadnje.

O marsičem se lahko v zvezi s politiko sprašujemo. Je res treba razgaliti nasprotnika, poseči v njegovo 'drobovje', celo v otroštvo, prizadeti najranljivejše, kot so partnerji in otroci, celo stari starši, da se povzpneš in morda celo 'zmagaš'?

Je nujno, da poskušajo kandidatu za visoko funkcijo v času kandidature zanjeto kredibilnost z brskanjem po dogodkih njegovega otroštva, domačih in prijateljskih omrežjih, morda njegovega otroka spravijo ob službo in nato 'prežijo' nanj, ali mu bo novo kdo 'pomagal' najti, z lažmi zagrenijo življenje njegovemu partnerju, ker ga s čim ali kom povežejo? Je torej dopustno vse, da koga onemogočijo, in ali je politika res brez sramu? Ali ni kandidatura za take funkcije osebna odločitev in kasneje njegovo delo in odgovornost? Ali bodo morda funkcijo opravljali njegovi sorodniki? Bo treba politike v prihodnosti 'graditi' od otroštva dalje, tako kot se rojevajo prestolonasledniki, ki jih javnost spremlja od porodnišnice naprej?

Kajti, če bi današnji kandidati za funkcije (dobre je že zelo težko najti) to vedeli dovolj zgodaj, bi morali še kako paziti na vsako oceno v šoli, na primerno vedenje, prijateljstva in ljubezni, celo na domovanja in vikende.

Po tej logiki je zagotovo veliko lažje mlajšim kandidatom, ki vstopajo v svet politike, saj so skoraj nepopisan list; za razliko od starejših, ki jih je življenje sicer utrdilo, jim dalo znanja in izkušenj, zagotovo pa prineslo tudi kakšno 'črno piko'. Je morda kdo nima?

Ne glede na vse zapisano menim, da je pot v politiko primernejša za 'obrušene' kadre, ki so zaradi let delovne dobe bližje največji skupini populacije, saj je vrnitev iz politike mlajšim veliko težja, celo tistim, ki naj bi jih zaradi mirovanja funkcij čakalo prejšnje de-

lovno mesto. Nemalo jih je namreč, ki po zaključku politične kariere, v kar so običajno prisiljeni zaradi ponovne neizvolitve ali zaključka mandata na visokih državnih funkcijah, težko najdejo zaposlitev. Vzrok je tudi v tem, da jih politika usodno zaznamuje na področju etike in vrednot, odkrije afe-re, vzbudi dvom v njihovo delo in njegove rezultate, 'umaže' pa tudi zaradi skupinske odgovornosti, saj se je sam težko bojevati, pogosto celo z 'volkov', vsem všečnih rezultatov pa ni mogoče dosegati.

“ *Kdo torej ustvarja javno mnenje in podobo politikov, njihove etike ali neetičnosti? So to ljudje s ceste, ki jih volijo ali tem pomagajo mnenje ustvariti intervjuji, zapisi in vizualne predstave sodobnega medijskega prostora? Zagotovo to ne bi smeli biti anonimni pisci na spletnih portalih.* ”

Bi torej veljalo razmišljati o 'šolanju' politikov, tako kot to pritiče kariernim diplomatom? Je res, da največji strokovnjaki svojih področij, tudi medicinskega, kaj kmalu v politiki izgubijo kredibilnost? Kakšna so merila etičnosti in katere so vrednote politikov, da bi preživeli najhujše napade, ki jim neizogibno sledijo?

Poleg strokovnosti, ki ne sme biti omejena zgolj na profesionalno področje, iz katerega izhajajo, in ki so se mu na neki način že zapisali v življenju, se od njih pričakuje doslednost pri zagovarjanju stališč, zaradi katerih so bili izvoljeni. Pogosto se namreč srečujemo z dvojnostjo; idealov, ki so jih bili polni predvolilni oglasi, predstavitev in nastopi, ter tistimi, ki jih tudi zaradi številnih pritiskov in kompromisov, ki jih stranke sklepajo, prevevajo v času po volitvah.

Je res, da ljudje 'brez dlake na jeziku' uspevajo bolj kot tisti, ki z veliko mero diplomacije, taktnosti, uvidenosti, prijaznosti in strpnosti zagovarjajo svoja stališča?

Tu svojo vlogo nedvomno odigrajo tudi mediji, ki ene ali druge povzdigujejo v nebo, prikazujejo njihove izpade ali mirnejše nastope, temu pa pridajajo svoje komentarje. Že boj za vstop v politični prostor je lahko hud, obremenjen s kritikami, karikaturami, omalovaževanjem ali povzdigovanjem v 'oblake' svetle politične prihodnosti. Vse to je lahko popotnica in 'dota', ki jo nekdo prejme in morda zelo usodno nosi.

Kdo torej ustvarja javno mnenje in podobo politikov, njihove etike ali neetičnosti? So to ljudje s ceste, ki jih volijo ali tem pomagajo mnenje ustvariti intervjuji, zapisi in vizualne predstave sodobnega medijskega prostora? Zagotovo to ne bi smeli biti anonimni pisci na spletnih portalih. Zakaj ne bi imeli svojega obraza in resničnega imena, če že toliko vedo o vsakomur? Tako pa skriti mirno žalijo, brez sramu obrekujejo in blatijo tiste, a jih želijo, ki jih morda še nikoli niso niti videli. Kritika mora biti, a poštena.

Je bolje imeti 'botre', ki nekomu utirajo pot, ali biti brez njih? O prvih se v zadnjih letih veliko govori, a njihova popotnica bodoče politike lahko usodno zaznamuje; celo če je nimajo, jim jo kdo pripiše. Vse polno je dogodkov v človekovem življenju, ki se jih mirne vesti udeležuje, pa ga morda kasneje bremeni pozdrav, rokovanje, pitje kave in druženje, zlasti pa kakšna fotografija. Je lahko nekdo kriv za obnašanje svojega prijatelja, znanca, poročne priče, udeleženca zabave ali sodelavca? Vsak nosi svojo odgovornost in tudi, če njegov najboljši prijatelj, partner, sorodnik, morda le bežni znanec, zaide na kriva pota, v kriminal, je v postopku ali celo obsojen, ne bi smelo biti obremenjujoče zanj, če ni njegov sotorilec, pomagač ali napeljevalec. Pravimo, da še sebe včasih ne poznamo dovolj, da bi 'dali roko v ogenj' za vse situacije, ki jih pogosto ne moremo predvideti, kaj šele za ljudi okoli nas. Po tej logiki bi moral biti človek velik samotar, zapustiti sorodstvo, znanca,

prijatelje, paziti na vsako druženje in nato morda 'neomadeževan' vstopiti v politiko. Sprašujem pa se, ali bi bilo potem to sploh možno.

Vsak človek je popisan list, že otrok v vrtcu začne 'risati' svojo usodo, kaj šele v šoli, ko v šolskih skupnostih že vidimo obris budočih znanstvenikov z različnih področij, humanistov, morda celo politikov. Včasih jih predestinirajo tudi njihovi starši, ki zaradi svojih idealov in neuresničenih sanj to vidijo v svojih otrocih. S to podobo živijo, za njeno uresničenje si nenehno prizadevajo. Žal se danes prepogosto dogaja, da potem, ko o nekom rečejo: "Ta bo pa politik!", ljudje to razumejo slabšalno. Ocenjujejo tudi njegove verbalne sposobnosti in menijo, da bi bil pravi za prepričevanje množic.

roko in rečemo: "Bil je neznanka in tudi sedaj ne preseneča."

Zato je o etiki politikov treba govoriti, vse pa tudi zapisati v kodeks. Obstajati pa mora tudi možnost, da jih 'telo', ki jih je izvolilo, odpokliče. Kako in kdaj, pa je stvar tehtne presoje, a nemoč ljudi v obratni situaciji je prevelika.

23-letnica samostojne države je zagotovo obdobje, ko bi že zdavnaj morali prerasti muhe adolescence, pa tudi vihrave mladosti in preiti v zrelo obdobje politike, ki služi ljudem, saj so ji oblast omogočili.

A tudi če se ozremo po svetu, v dežele vzhoda in zahoda ter v vseh politične igre in predstave, ki jih nudijo, je upanje v gotovo svetlejšo prihodnost precejšnja iluzija.

Menim, da me lahko za vstop v politiko prepriča le tisti, ki je nekaj že naredil, se dokazal, pokazal, tako v dobrem kot slabem in v zelo različnih situacijah. Tako ne kupujemo 'mačka v žaklju', lepote z naslovnice, športnika z medaljami, nekoga, ki politiki ne bo kos. Razočaranje je lahko sicer pri ljudeh, ki so se v svojem življenju že izkazali, veliko večje, pri 'političnih neznancih' namreč le zamahnemo z

Kljub vsemu dosledne zahteve po etičnosti vstopa in delovanja v politiki nikoli niso odveč. So celo nuja današnjega dne, da nam jutri ne bo žal za izpolnjeni listič, pač pa bomo ponosno zrlili na tiste, ki smo jim zaupali. Pa tudi zato, da bomo z veseljem sploh šli na volišča.

Zakaj ne bi na tem področju prav mi postali in morda ostali nekomu zgled? Domovini in tujini. ■

O (j)etičnosti politikov

✍ Marko Pavliha

Krščanstvo je iz rajskih jabolk prirojeno-vzgojenih občutij destiliralo pravo v deset božjih zapovedi in nepravo v sedem smrtnih grehov: napuh, pohlep, pohota, jeza, požrešnost, zavist in lenoba. Antipod zli sedmerici je sedem kreposti, ki so vera, upanje, ljubezen, razumnost, pravičnost, srčnost in zmernost.

Identične so ideji naravnega prava, Küngovem svetovnem etosu, dalajlamovi sekularni etiki in Haidtovim znanstvenim dognanjem o natalnih moralnih matricah.

Že bežna jutranja vizita v nra-
vstveni hiralnici razkriva dia-
gnozo, da marsikateri politik
boleha za duhovno sušico zaradi sed-
mero zlovešnih bacilov, ki jih noče ali
ne more zatreti z vrednotnimi antigre-
šniki. Za nameček žge misel iz Dan-
tejeve *Božanske komedije*, da so najte-
mnejši deli Pekla rezervirani za tiste, ki
med moralno krizo ostajajo neoprede-
ljeni. Nedavni primer je komemoracija
v spomin žrtvam totalitarnih režimov
pred ameriško ambasado, ki se je ni
udeležil skorajda nihče od aktivnih
politikov in bore malo intelektualcev.
Žalostno, da nas sočutja uči veleposla-
nik Mussomeli, a tokrat bi mu morali
biti hvaležni. Živimo v mračni dobi
turbokapitalizma, ko apatični molk
ni več zlato, temveč najtežji svinec, ki

nas bo ugonobil v bivanjski ničevosti,
če se ne bomo po Hesselovo razsrdili
in preobrazili.

Simptomi družbene bolezni

Politična tuberkuloza se manife-
stira s politiki, ki trmasto vztrajajo
na političnih funkcijah kljub kazens-
kem pregonu, vložnim obtožnicam
in prvostopenjskim sodbam. Zdravje
paradoksalno peša zaradi zdravstva
in farmacije, dogajajo se zlorabe pra-
va, kadar se sicer navidezno spoštuje
predpis, a ravnanje ni skladno z njego-
vim ciljem. Krepko zaušnico je pravni
državi prisolil parlament z okrnitvijo
ustavne ljudske suverenosti, ker je re-
ferendum skrčil na formalno obliko

brez dejanske vsebine. Volivci ne
smemo več odločati o zakonih,
ki zadevajo socialno državo (o
davkih, carinah in drugih obve-
znih dajatvah), ne o mednaro-
dnem povezovanju – ratifikaci-
jah mednarodnih pogodb. Tudi
taktiziranje koalicije in opozicije
glede arhivskega referendumu
je že zaradi nesramno visokih
stroškov nemoralno in namenje-
no političnemu pokru namesto
ljudem. Prav tako ni dopustno,
da se je ustavno sodišče z neka-
terimi odločbami postavilo nad
državni zbor in ustavo.

Pravosodje je postalo javno
stranišče, kamor se sme olajšati
vsak nepridiprav, a tudi samo ni
brezmadežno. Politiki se nespo-
dobno obnašajo do novinarjev in
obratno, ko mediji komercialno
uživajo ob bičanju osumljenih
in jih na televizijskem prangerju
sramotijo že v predkazenskem
postopku, kljub zajamčeni pre-
sumpciji nedolžnosti. Mrcvarijo

Foto: Peter Prebil

osebe namesto problemov, širijo se obrekovanja in govorice, razpasle so se podkupnine in sponzoriranja navzkrižnih interesov, na turobnem seznamu so plagiatorstva, izsiljevanja in črne gradnje, za katere je bojda vplivnežem obljubljen amnestija. Politiki so vpleteni v nemoralne posle, kot so orožarska prekupčevanja, uničevanje narave in podnebja, poskusi na živalih, genetski inženiring in suženjsko ravnanje z delavci. Nekateri niso korektno prijavili premoženja, drugi so jemali plače po prenehanju funkcije kljub dodatnim mastnim zaslužkom. Razjeda nas politikantsko in amoralno kadrovanje na mamljive položaje, kjer ni pomembno, kaj znaš, temveč, da si naš. Pisatelj Mate Dolenc se je v pismu bralcev pridušal zoper tip azijskega politika in brez dlake na jeziku navedel konkretno osebo, ki se z eno roko rokuje, v drugi pa za hrbtno drži nož, kar je grenka metafora za zahrbtnost, nepoštenost in hinavstvo. Zgražamo se nad klavrno omiko in oliko, vinjenim šoferjem, drogiranjem, promiskuiteto in sodomijo. Tudi menjava strank kot umazanih spodnjic ni etična, če je oportunistična, ali kot je dejal Winston Churchill, nekateri zaradi načel zamenjajo stranko, drugi zaradi stranke menjajo načela.

Vzroki

Obča slovenska družbena scena deluje kot strankarski apartheid, saj je boleče razglašena na opozicijo in pozicijo, ki ju zaenkrat še nihče ni uspel združiti v kompozicijo. Je torej politika le razpočeno ogledalo travmiranega naroda? Partitokracija sili strankarske pripadnike, da primarno poskrbijo za kariero znotraj svoje družčine, pogosto brezobzirno in agresivno tekmovalno, šele sekundarno pa se ukvarjajo z volivci, če ostane kaj energije in časa. Politični stranki je ključna oblast, ki jo ima po ustavi ljudstvo, a jo je delegiralo in izgubilo. Etično je sporno, da poslanci glasujejo o zakonih na slepo, po diktatu poslanske skupine oziroma stranke, kajti po ustavi so predstavniki vsega ljudstva in niso vezani na kakršnakoli navodila. Mar ne gre tudi pri koalicijskih pogodbah za onegavljenje volilnega rezultata oziroma volje drža-

vljanov; največkrat zaradi kupčkanja z najprestižnejšimi političnimi funkcijami in koristoljubnostjo? Narašča vpliv medijev, lobistov in spindoktorjev, ki se vrivajo med politike in volivce ter oblikujejo javno mnenje, ki prepogosto niti slučajno ne odraža resnice.

“*Partitura za uglasitev in ozdravitev družbe ni le stvar posameznika – čeravno je njegovo moralno razsvetljenje bistveno –, ampak je v rokah civilne družbe, libretov fil rouge pa so vseživljenjska vzgoja srca, svetovni etos in vladavina prava.*”

Vprašljiva je zakonska dolžnost zbiranja upravnih overjenih podpisov, na primer pri sestavljanju nestranskih listov na državnozborskih, evropskih in lokalnih volitvah, predsedniški kandidaturi ali sklicu referendumov. Takšna zahteva je v nasprotju z načelom pravne države, pasivno in aktivno volilno pravico in nemara še čem, ker bi morala država dokazati zlorabo podpisa in ne državljan njegove pristnosti. Ena od posledic domneve v škodo podpisnika je oslabitev civilne družbe in krepitev strankokracije, zato se praviloma ambicioznejše civilnodružbene iniciative povzdignejo v stranke, kar ni dobro.

Partitokracija za enkrat dominira tudi drugod po svetu, a zdi se, da v naših krajih še posebej intenzivno odbija strokovnjake in poštenjake ter omogoča rast patokracije, ko se v politiko lahko pririnejo sociopati, psihopati, prededipalci, zakompleksanci in drugi nesrečneži, ki zaradi psihičnih motenj ne bi nikoli smeli javno službovati. Opažamo sindrom turškega premiera Erdogana, kajti ko ima politik v rokah preveč oblasti – tako Andreas Gross –, mu to daje privilegij, da mu ni več treba poslušati ljudi in se učiti. Narod še kar naprej krvavi iz nezacejlene polpretekle (?) zgodovine, ki nas neusmiljeno reže na vaše in naše, partizane in domobrance, kler in proletariat, zmagovalce in poražence, bele in rdeče, leve in desne, pobite in žive. Do kdaj bo še človek človeku škodovnelni Slovenec?

Psiholog Dan Ariely je s sodelavci dokazal, da na poštenost ne učinku-

jeta verjetnost zasačenja in pridobljena korist. Nepoštenost pospešujejo zlasti okolje, ki daje ničvredne zglede (“gliha vkup štriha”, skupinsko goljufanje); opazovanje drugih pri grdobjah; ‘altruistično’ goljufanje v korist pajdašev; izčrpanost (lažje ga polomimo, kadar smo utrujeni); začetna lumparija, ki zaradi nalezljivosti skoti mlade; ustvarjalnost, s katero lažje opravičujemo lastno malopridnost, ker so kreativneži boljši lažnivci; konflikt interesov (usluge vplivajo na naše izbire, zato smo pogosto zaslepljeni z lastnim interesom) in sposobnost samoopravičevanja.

Toliko o nekaterih vzrokih, kako pa lahko pozdravimo to pogubno (j)etiko?

Zdravljenje

Po Arielyju je mogoče nepoštenost zmanjšati z nadzorom, moralnimi opomniki (npr. etičnim kodeksom, ki se ga slovenski poslanci otepajo kot zlomek razpela), lastnoročnimi podpisi zavezujočih deklaracij in zaobljubo pričakovanega obnašanja. Občutek za osebno moralnost nam določa količino sleparjenja, ki je še sprejemljiva, kajti malopridni smo le toliko, kolikor nam še omogoča ohraniti vtis o naši zmerni poštenosti. Toda partitura za uglasitev in ozdravitev družbe ni le stvar posameznika – čeravno je njegovo moralno razsvetljenje bistveno –, ampak je v rokah civilne družbe, libretov fil rouge pa so vseživljenjska vzgoja srca, svetovni etos in vladavina prava. Politične stranke bi morale že zdavnaj imenovati pravni svet neindoktriniranih modrecev, ki bi pripravil z dokazi podprt pregled hudodelstev med II. svetovno vojno in po njej, kar bi služilo za (do)končno ponotranjenje zgodovinskih dejstev, nujna opravičila in Neobhodno Spravo. Civilna družba naj odide na volitve z neodvisnimi kandidati, ki bodo nemara uspeli z ustaviti razkrojavanje družbe in našim pljučem vdahniti svežega, etičnega zraka. Naj se zopet reinkarnira antični ideal skladnosti med plemenitimi mislimi, besedami in dejanji, pa se nam bo zdravje kmalu obrnilo na bolje. In ne pozabimo: Ljubezen je panacea za sleherni bolezen. ■

Na odločitve vplivajo prepričanja, čustva in vrednote

Iz predavanja Görana Hermeréna in pogovora Mira Cerarja z njim

✉ Erika Ašič

V torek, 13. 5. 2014, so sodelavci Inštituta za etiko na Brdu pri Kranju organizirali predavanje in pogovor s prof. dr. Göranom Hermerénom. Po predavanju se je z njim pogovarjal dr. Miro Cerar, mi pa smo zapisali povzetek tega pogovora. Dogodek je bil namenjen 'prijateljem etike' – ravnateljem, učiteljem, vzgojiteljem, staršem ter drugim, ki se v svoje okolje trudijo vnašati več etike ter razmislek in pogovor o njej.

Prof. dr. Göran Hermerén je profesor za medicinsko etiko na Univerzi v Lundu na Švedskem. Pred tem je bil profesor filozofije in teorije znanosti, posvečal pa se je predvsem etiki, estetiki in politični filozofiji. V letih od 2002 do 2011 je bil predsednik Evropske skupine za etiko v znanosti in novih tehnologijah (EGE) v Bruslju in sodeloval pri pripravi Konvencije Sveta Evrope o človekovih pravicah in biomedicini. Pri Združenju evropskih akademij znanosti in umetnosti (ALLEA) predseduje Stalni delovni skupini za znanost in etiko, ki se ukvarja z etičnimi vidiki kot bistveno sestavino pri utrjevanju nove Evrope. Je predsednik Svetovalnega odbora nemškega referenčnega centra za etiko v znanosti o življenju (DRZE) v Bonnu. Od leta 2001 predseduje Komisiji za etiko pri švedskem raziskovalnem odboru v Stockholmu, je član švedskega nacionalnega sveta za medicinsko etiko in član švedskih parlamentarnih in vladnih komisij za etična vprašanja. Je tudi član Evropske akademije v Londonu in Kraljeve akademije v Stockholmu, avtor in soavtor številnih del s področja etike, estetike in filozofije umetnosti, teorije in filozofije, raziskovalne in aplikativne etike. Predava po vsem svetu, sodeluje na številnih znanstvenih in strokovnih konferencah in je gost radijskih in televizijskih oddaj.

Kako naj učitelj poučuje o moralnih vrednotah?

Najbolje je začeti s primeri, izkušnjami, ki otroke spodbujajo k razmišljanju, odkrivanju, raziskovanju. Osredotočimo se na pripomočke (filmi, videoposnetki, besedila), s katerimi spodbudimo razmišljanje in pogovor o vrednotah,

seveda primerno starosti in zrelosti učencev. Najpomembnejši je pogovor. Če je npr. učenčev odgovor 'čuden', o istem povprašamo še druge, spodbudimo pogovor z novimi vprašanji: kakšne so posledice, ali si jih želimo, ali bi npr. radi živeli v družbi, kjer so invalidi diskriminirani ipd. Pri tem je pomembno, da vsi udeleženci, tudi

najmlajši v družini, lahko izrazijo svoje mnenje. Učitelj mora podati informacijo o zakonih, predpisih, smernicah za vedenje. Pomembna pa je tudi vaja: igra vlog, skupinsko delo in skupno iskanje odgovorov na moralna vprašanja, izkušnje v resničnih situacijah, o katerih potem mladi razmišljajo in se pogovarjajo o etičnih vprašanjih ter vrednotah.

Ali bi morali učenci pri vseh predmetih razpravljati o etiki (npr. pri zgodovini) ali je dovolj, da imajo poseben predmet o etiki?

Verjamem v vključevanje (integracijo) etike v predmete. Tako problem postaja večji izziv, etika dobi življenjsko razsežnost, učenci razumejo in razmišljajo o etičnih dilemah.

Najprej je treba narediti analizo, raziskati situacijo, nato se odločimo. Odločitev vedno temelji na prepričanjih, čustvih in vrednotah. Ko vse to vleče v isto smer, je odločitev enostavna, ko pa se pojavijo nasprotja, iščemo izgovore. Ko npr. govorimo o začetkih druge svetovne vojne – danes imamo nekatere podobnosti in nekatere razlike (Grčija, Ukrajina) – primerjajmo te situacije (kaj je podobno, kaj različno, kaj dobro, kaj slabo) in se pogovarjajmo o tem. Tako etiko integriramo v pouk.

Ali bi morali učitelji uporabljati v pogovoru tudi podobe, slike?

Seveda, ko enkrat vidite podobo, je ne pozabite več. Če se ustavi pri drugi svetovni vojni; spomnim se dogodka, ki se mi je za vedno vtisnil v spomin. Nekoč sem obiskal koncentracijsko taborišče. Videl sem fotografije, predmete (očala, obleke, plinske celice idr.).

Tega ne bom nikoli pozabil. Prav tako ne bom pozabil podob bojnih polj iz prve svetovne vojne, množice mrtvih, ki jih je bilo iz leta v leto več. Ob tem začnemo razmišljati o človečnosti. To je nekaj, iz česar se moramo nekaj naučiti. To se ne sme ponoviti. Učitelj ima tu izjemno vlogo, saj pri mladih lahko spodbudi razmišljanje. Slike, podobe so zato izjemno pomembne.

Poudarjate, da je treba začeti z vzgojo za etične vrednote zelo zgodaj. Nekateri starši pa se znajdejo v težavah z npr. 14-letnikom in so zamudili priložnosti zgodnje vzgoje. Ali še obstaja upanje zanje?

Pri tem morate biti zelo pazljivi. Ne reči, da ni več upanja. Menim, da vedno obstaja upanje. Morda je treba spremeniti način, metodo, pristop in

S tem se strinjam. Podcenjujemo čustveno in socialno inteligenco. Če pogledate ljudi, ki so res uspešni, imajo poleg izobrazbe razvito tudi čustveno in družbeno/socialno inteligenco. Upoštevat je treba vse vrste inteligenc, drugače se ne razvijamo kot popolna človeška bitja, kot celostne osebnosti in ne prispevamo k družbenemu življenju toliko, kot bi lahko.

Katera je najboljša metoda oz. pristop k poučevanju mladih, da spodbudimo razvoj njihove čustvene inteligence?

Uporabimo primere. Pri nas na Švedskem imamo veliko pogovorov o mobingu v šolah, gre za zbadanje, da je npr. nekdo predebel, presuh ipd. Ni druge poti, kot da razmišljamo tako: "Če bi bil to jaz ali moj sin ali brat, kako bi si želel, da me obravnavajo?" Spod-

Najprej se je treba vprašati, katere cilje želimo doseči; ali želimo učenje ali pridiganje. Nevarnost je, da iz etične vzgoje naredimo nekaj drugega. Osredotočimo se najprej na postavitev jasnih ciljev – kaj želimo doseči; potem na metodo in na pripomočke, s katerimi želimo cilje doseči. Poudarjam tri vidike dobrega učitelja etične vzgoje. Učitelj najprej potrebuje *znanje*, poznavanje etičnih tradicij, ključnih pojmov, pravil in etičnih načel; to vključuje tudi poznavanje posledic določene etične odločitve. Drugo je *zavedanje* etičnih vidikov, to, da oseba čuti etične vidike, da se zaveda etičnih vprašanj, ki jih neka situacija sproži. Tretja je *usposobljenost*, da oseba deluje pozitivno in ustrezno, v skladu s situacijo, v kateri se nahaja. Da pri pouku izbere prave metode, tehnike, vaje, vsebine za pogovor. Tako dobimo odgovor na to, kdo je najprimernejši učitelj, tisti, ki ustreza tem kriterijem. To lahko tudi diagnostično preizkusimo.

Kako uskladiti etično vzgojo in osebne svoboščine?

Vaše vprašanje me je usmerilo na misel ameriškega filozofa Johna Rawlsa, ki nas v svoji teoriji o pravičnosti vabi, da o določenih izbirah premislimo pod t. i. 'tančico nevednosti'. To pomeni, da ne vemo, kdo smo, od kod smo, nič o naših prihodkih, zdravju, boleznih, spolu, otrocih itd. Ko tako odmislimo vse stvari, razmišljamo o načelih, ki bi jih izbrali za pravično družbo; izluščimo le tisto, kar je za pojmovanje pravičnosti zares pomembno. Vemo, da pripadnost določeni skupini (bec, srednje starosti, moški, določena vloga ...) vpliva na družbeno zaznavo, skrb, jo ustvarja. Rawls zato želi, da si predstavljamo, kako bi si želeli, da družba deluje, če o sebi, svoji vlogi ne bi vedeli nič. Katera načela delajo družbo pravično? Včasih je priporočljivo narediti tak miselni eksperiment.

Svoboda je pomembna, ampak ni absolutna, so omejitve. Upoštevat je treba kontekst. Če se postavite v položaj nevednosti, si postavite določene omejitve; če pa se zavedate svoje vloge, boste zavzeli 'egoističen' položaj – ugodnosti zase in za svoje bližnje.

vedno znova poskušati. Jasno pa je, da v nekaterih primerih ne boste nikoli uspeli. Nevarno pa je reči, da nima pomena. Poskusite narediti najboljše, kar zmorete; kot starši in kot učitelji. Nihče ni popoln, ampak delamo, kar zmoremo. Menim, da če poskušate dovolj in na različne načine, boste uspeli.

Zdi se mi, da naši civilizaciji primanjkuje čustvene, socialne inteligence. V Sloveniji je npr. veliko visoko izobraženih ljudi z različnimi sposobnostmi, imamo razvito tehnologijo, ampak vse to ni dovolj.

bujajmo razmišljanje o tem, kako bi se počutil jaz oz. nekdo, ki je pomemben zame. Upoštevat pa je treba, da nas pritisk skupine zelo hitro ujame. V šoli bi bilo dobro ocenjevati tudi čustveno inteligenco (ne samo matematike, jezika, zgodovine), saj bi tako dali signal učiteljem in učencem, da so te stvari pomembne in da je treba delati tudi na tem. Strinjam se z vami, da je odsotnost teh vrtilin za družbo nevarna.

Kaj pa tveganja, nevarnosti v procesu izobraževanja in poučevanja etike? Kako npr. izbrati pravega učitelja?

Podobno je s sredstvi in ciljem, npr. metode testiranja v medicini na živalih, zarodkih; ko gre za vprašanje etičnosti, cilj ne upravičuje uporabe vseh sredstev.

Kaj najbolj vpliva na etično odločitev?

Na etične odločitve najbolj vplivajo tri stvari. Prva so *prepričanja*, osebna stališča; v kar je nekdo prepričan, pogojuje to, kako o tisti stvari razmišlja. Od tega, kakšne posledice predvideva, je odvisno njegovo delovanje. Druga so *čustva*, ki so neposreden spontan odziv na situacijo, so bolj ali manj močna in navadno niso trajna stanja. Od tega, kako s čustvi zaznavamo določeno situacijo, je odvisno, kako tečejo misli in kakšna bo odločitev. Tretje so *vrednote*; te predstavljajo cilje, ki jih želimo doseči. Če se vse troje dopolnjuje, je odločitev lahka in jasna. V nasprotnem primeru človek dvomi, se težko odloči ali si zatiska oči pred tem, da bi videl problem.

Lahko rečemo še kakšno besedo o vrednotah?

Vrednote so osebne značilnosti, lastnosti, ki so zaželeno same po sebi (zdravje, znanje), ali pa so sredstva za doseganje nečesa (npr. denar). Ločimo zunanje in notranje ter pogojne in brezpogojne vrednote (npr. pravica do življenja). Pomembno je, da za moralne vrednote, dobre navade začnemo vzgajati že zelo zgodaj.

Imamo osebne in družbene vrednote, zato vrednote vplivajo na osebne in družbene odločitve. Vrednote javnega življenja (npr. pravičnost, poštenost, solidarnost, demokracija, integriteta, zasebnost, sočutje) pomagajo graditi družbeno povezanost. Osebne vrednote so povezane z osebnimi vrtilinami (npr. poštenost, zvestoba, naklonjenost, empatija). Ne vidimo jih, ne otipamo, vendar jih čutimo in doživljamo. Vrednote so tesno povezane z identiteto, pomagajo nam odgovoriti na vprašanje, kdo sem jaz, kdo smo mi. Možnih je več odgovorov, vprašanje identitete ni lahko. Vrednote pomagajo oblikovati osebno in kulturno identiteto. Močno vplivajo na etične odločitve, nanje se sklicujemo, ko

želimo utemeljiti ali upravičiti neko etično odločitev.

Ali ni finančna kriza posledica krize etike?

Povezava je opazna. V veliko državah je problem korupcija. Korupcija spodkopava trg, to pomeni, da morajo potrošniki plačevati več in več. Tu pride do izraza vrednostni sistem. Ali nekdo korupcijo sprejema ali jo zavrača. Če pogledamo dejstva in analiziramo vzroke, vidim povezavo med etiko in finančno krizo. A pri tem moramo biti natančni. Problem ni samo v eni državi, pač pa v vsej Evropski uniji. Potrebujemo nekaj časa, da pridemo na zeleno vejo, rešitve moramo iskati vsi. Ampak sem optimist.

Kako daleč seže odgovornost staršev do otrok, od kdaj pa so otroci odgovorni sami zase?

Učitelji so pomembni za vzgojo mlajših generacij, ti so bogastvo naroda. Pomembno je, kako so izobraženi, kakšno sporočilo dobijo in ga nesejo naprej.

Dobrodelnost se začne doma. Na Švedskem je raziskava PISA med drugimi pokazala, da imajo starši ključno vlogo pri vzgoji, tudi negativno. Starši npr. otrokom govorijo, da ni treba delati domačih nalog; učenci naj se vsega naučijo v šoli, in ko ob treh popoldne pridejo domov, morajo biti prosti. Če to vedenje staršev primerjamo npr. s kitajskimi, japonskimi, vidimo, zakaj je pri nas več problemov z matematiko, manj jezikovnega znanja ipd. Starši igrado pomembno vlogo. Preveč smo poudarjali odnos med učiteljem in učencem, na starše pa smo morda pozabili. Razmišljajo o tem, kaj je dobro za otroke, ne razumejo pa povezave med sredstvi in cilji izobraževanja.

V mislih sem imel to, da starši včasih preveč posegajo v učne procese, včasih postanejo agresivni, v šolo pridejo z odvetniki, se pritožujejo in od učitelja zahtevajo nemogoče stvari.

O, to pa je drugače; nasprotno od tega, kar je pri nas. Menim, da je treba učiteljem zagotoviti avtonomijo, ampak to si ustvarijo sami, pomembno

vlogo pri tem imajo tudi sindikati. Želimo pa si šolski sistem, ki vsem otrokom zagotavlja enake možnosti.

Katera so trenutno najbolj pereča bioetična vprašanja, izzivi v Evropi?

Veliko jih je, predstavil bom predvsem dve. Prvo je področje sintetične biologije, tu je veliko izzivov. Govorimo o majhnem delu genoma, ki je združljiv na številne načine, ki umetno ustvari življenje. Na tem dela podjetje v ZDA. To zahteva veliko pogovorov in sprejeti bo treba pomembne, težke odločitve. Znanost danes veliko zmore, ampak nekatere njene možnosti so lahko nevarne in morajo biti regulirane, pravilno usmerjene. To so etična vprašanja.

Drugi problem je popolnoma drugačen; to so stroški zdravstvenega varstva in oskrbe. To ni znanstvena izmišljotina, to se tiče vsakega izmed nas. Potrebe po finančnih virih so v Evropi izjemno visoke, virov pa ni dovolj. Zdravniki morajo izbirati, komu in kako pomagati. Rešitev ni lahka. Vsi pa bomo čutili posledice teh odločitev. Sistemi so v državah različni, nobena država pa nima odlične rešitve. Viri za zdravstveno oskrbo bi morali biti pravično razdeljeni, vprašanje je le, kako to urediti.

Kako se spominjate pokojnega dr. Jožeta Trontlja in njegovega dela na področju etike?

Srečal sem ga v Bruslju in v Sloveniji, ko je Slovenija predsedovala EU. Bil je povabljen v *Evropsko skupino za etiko v znanosti in tehnologiji*, ki sem ji takrat predsedoval. Spominjam se njegovih osebnostnih značilnosti: bil je skromen, vedel je, kaj hoče, in temu je sledil. Bil je navdihujoč. Sam sem bil bolj liberalen kot on, ampak sva se spoštovala, spoštovala sva razlike med nama. Spominjam se, ko sva se v zvezi z izobraževanjem o etiki v znanosti po elektronski pošti pogovarjala o ključnih vrednotah v družbi in je v enem od sporočil zapisal: "Boj za te vrednote še ni dobljen." To se mi je zdel zelo dober stavek, zato sem ga uvrstil v besedilo. Bil je zelo jasen, skromen in perfekcionističen – izjemna osebnost. ■

Inkluzija je odnos sprejemanja in ljubezni do življenja

✍ Vanja Kiswarday

Inkluzijo razumemo kot srečevanje, ki nas razveseljuje; kot srečevanje, ki je znak odprtega sprejemanja, interesa za ustvarjanje okolja s čim manj ovirami ter iskanja priložnosti in načinov za sodelovanje in sobivanje.

Evangeljsko izhodišče

Najprej pogledjmo na inkluzijo z vidika krščanstva. Menim, da bi morali kristjani do uresničevanja inkluzivnih vrednot¹ čutiti še prav posebno odgovornost. Jezus namreč s svojim zgledom in naukom uči prav tega. Kolikokrat se ustavi prav pri ljudeh 's posebnimi potrebami'. Če se jih dotakne s čudežem, tega ne naredi zato, da bi povečal njihovo telesno funkcionalnost, ampak da bi pomnožil vero in zaupanje v nas vseh.

V okrožnici *Evangelij življenja* sveti papež Janez Pavel II. vrednost (vsakega) človeškega življenja zaščiti z "ljubeznijo živega Boga". S pozivom, da je potrebno odstranjevanje vseh "diskriminacijskih meril o človekovem dostojanstvu na osnovi biološkega, psihološkega, kulturološkega ali zdravstvenega razvoja" ter "da je treba vsakega človeka v polnosti spoštovati"², se zavzame za uresničevanje inkluzivnih vrednot v družbi. Enako razumevanje je podano tudi v etičnih kriterijih *Kongregacije za verski nauk*³.

Če se zavzemamo za ohranitev vsakega spočetega življenja, se moramo z enako ljubeznijo zavzemati tudi za

Foto: Peter Prebil

kakovostno in dostojno življenje teh oseb v skupnosti, ki jih odprto sprejema in stopa z njimi v dejaven odnos.

Bistvo inkluzije

Inkluzijo moramo razumeti kot srečevanje, ki nas razveseljuje. Kot srečevanje, ki je znak odprtega sprejemanja, interesa za ustvarjanje okolja s čim manj ovirami ter iskanja priložnosti in načinov za sodelovanje in sobivanje.

Inkluzija pomeni dejavno prizadevanje posameznika in družbe za odstranjevanje nestimulativnih, celo škodljivih ovir, ki se lahko pojavljajo v okolju ali v odnosih. Če se odmaknemo od šolskega okolja in se z izzivom

za prepoznavanje in odstranjevanje ovir osredotočimo na druge, tudi verske in pristočasne dejavnosti – kaj lahko spremenimo, da bo oseba, ki je ovirana v gibanju ali v mobilnosti (je na vozičku ali slepa), čim bolj samostojno prišla, kamor želi (tudi v cerkev, v veroučno učilnico), kako dostopna ji je božja beseda? Če slabo sliši, koliko izbire pri interesnih dejavnostih in kakovostnem preživljanju prostega časa v družbi vrstnikov ima otrok (oseba) s posebnimi potrebami? Morda smo lahko celo prepričani v to, da nimamo izključujočih stališč, ampak ali smo prepričani, da vedo, da so zaželeni, da sploh vedo, kje bi jih sprejeli ali kam jih vabimo? Kljub navidezni dostoj-

pnosti in odprtosti so komunikacijske in informacijske ovire pogosto večje, kot si predstavljamo, zato je še vedno najbolj dragoceno osebno povabilo in stik, ki da korajžo in moč, saj sporoča, da ne vabimo le v dejavnost ali v prostor, ampak da vabimo medse, v skupnost.

Ovire, težave, prepreke in problemi so sestavni del življenja in vsi, tako otroci kot odrasli, s posebnimi potrebami ali brez njih, se srečujemo z njimi. Če odrasli odkrito pogledamo vase, lahko ugotovimo, da znamo nekatere ovire in probleme že kar dobro premagovati in razreševati, vendar še vedno pogosto naletimo na take, ki nam ostajajo izziv, ker se ob njih srečamo s svojo slabotnostjo, nezadostnostjo, potrebo po strpnosti s strani drugih, tudi potrebo po pomoči. Ali niso te izkušnje odraslih klic in obveza, da se z vso empatijo poskušamo živeti v potrebe otrok, ki so še čisto na začetku procesa učenja iz izkušenj in so v precejšnji meri odvisni tudi od naše zmožnosti in uspešnosti, kako jih učimo spoprijemanja s težavami in kako jim pomagamo izgrajevati strategije reševanja problemov?

Kakovost življenja načrtujemo

Eden od pomembnih dvigov v miselni naravnosti inkluzivne družbe je, da ni osredotočena le na vrednotenje napredka posameznika ali skupine, ampak je usmerjena tudi v refleksijo načrta in izvedbe podpore, pomoči in spodbudnosti okolja. Nemalokrat ugotovimo, da smo spregledali ali pa nismo prepoznali katerega od dejavnikov, ki je oviral možnosti za (večji) uspeh. Nemalokrat se zavedamo, da mimogrede zapademo v stereotipna pričakovanja ali vedenje, ki jih, ko se v refleksiji soočimo z njimi, popravljamo.

Otroci (tudi nekoliko večji) se z neustreznim (tudi agresivnim) vedenjem odzovejo tudi zaradi strahu. Za vsak primer, ker nečesa niso slišali, razumeli, bodisi zaradi težav s sluhom bodisi zaradi slabe pozornosti, slabega razumevanja (jezikovnega ali vsebinskega), zavzamejo obramben ali pa

celo borben položaj. Učitelji in vzgojitelji bi morali biti vedno pozorni na različne vzroke, sploh pri otrocih, ki so usmerjeni v program s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo. Vedno bi morali biti osredotočeni predvsem na ustvarjanje spodbudnih (ravno prav zahtevnih) učnih okoliščin in na iskanje možnosti, ki bi otroka vodile k doseganju uspeha. V tem procesu je pomembno dobro opazovanje otroka in okolja, ker prav iz tega – iz opazovanja otrokovega načina delovanja in iz razbiranja spodbudnih in podpornih ali pa zaviralnih dejavnikov v okolju – lahko učitelji/vzgojitelji (pa tudi starši in drugi odrasli) razbiramo in prepoznavamo ovire, ki jih je treba premostiti (nekatero tudi odstraniti), da bi otrokov celostni razvoj potekal čim bolj v skladu z njegovimi potenciali in zmožnostmi.

Vsem učiteljem in vzgojiteljem je popolnoma jasno, da imamo v skupini povsem različne otroke ali mladostnike. Pa dopuščamo to pestrost tudi pri učenju in izkazovanju znanja? Pred kratkim smo s skupino bodočih učiteljev razmišljali ob primerih, kako spodbuditi in vrednotiti uspešnost, ko je otrok, ki ima težave s pomnjenjem, pred izzivom učenja pesmice na pamet. Hitro smo se strinjali, da ni dobro reči, da njemu tega ni treba; torej ostaja iskanje. Menim, da je to najlepša plat pedagoškega poklica – trenutek, ko ne veš, kako, in skupaj z manjšim ali večjim otrokom raziskuješ, iščeš inovativne možnosti za uspešno rešitev v triadi: otrok s svojimi potenciali in znanjem, program (z vsebino in pripomočki, ki jih je moč ustrezno prilagajati in izbirati) ter okolje (znatraj katerega so tudi učitelj/vzgojitelj ter drugi odrasli in vrstniki, ki imajo svoje potenciale in zmožnosti, s katerimi se lahko vključujejo v ta proces). Otrok in učitelj iz našega primera ne obupata, ampak najdeta strategijo, po kateri se fant nauči besedilo, a ga ne recitira, temveč zapoje ob izvorni ritmični spremljavi ... Ali pa drug primer, ko učenec ni zmožen dobro napisati seminarske naloge v obliki besedila, lahko pa jo zelo dobro vsebinsko in govorno predstavi ob slikovnem gradivu, ki ga izbere in pripravi v ta namen.

Učenje drugačnega vedenja

V skupini lahko večkrat pride do prepira med otroki, ker sami nimajo druge strategije, ki bi jo izbrali, ali pa ne prepoznajo trenutka, ko bi vklopili 'stop tehniko' in prevzeli kontrolo nad impulzivnostjo. Eden od primerov reševanja tovrstnih težav v skupini je bil še posebej zanimiv, ker je tako dobro razporedil odgovornost za spreminjanje vedenja na vse udeležene (odrasle in otroke) – odločili so se za snemanje videa; učiteljica jim je nazorno razložila in z igro vlog so demonstrirali strategije, ki jih lahko izberejo kot ustreznejši odziv na situacijo ... Ne le da je bila metoda učinkovita, ampak tudi zabavna, saj so se otroci lahko nasmejali tudi napačnim izbiram, ki od takrat naprej niso bile povezane s slabo voljo in kaznijo, ampak z zavedanjem, da lahko storijo drugače ("Ups, oprost! Nisem še začel razmišljati! Raje bom naredil takole ...").

Inkluzija je proces, ki vključuje tudi osebnostno in strokovno rast. Predvsem je pomembno zavedanje, da ni dobro, da nekoga ožigosamo, da ni zmožen narediti določenih stvari, dokler mu nismo omogočili, da bi uporabil vse svoje zmožnosti. To pa zahteva živost, ustvarjalnost in včasih tudi inovativnost vseh vključenih. Zato ni naključje, da je med zelo znanimi osebnostmi tudi veliko ljudi z različnimi vrstami posebnih potreb (Leonardo da Vinci, Isaac Newton, Helen Keller, Louis Braille, Albert Einstein, Franklin Roosevelt, Walt Disney, Steven Hawking, Jackie Stewart, Evelyn Glennie, Derek Paravicini, Nick Vujčić in še številni drugi). Tudi oni sporočajo, da je inkluzija proces dviga kakovosti celotne družbe. ■

Opombe

1. V prejšnji številki (Vzgoja 61, str. 45–46) smo opredelili inkluzijo, ki v širokem pojmovanju izpostavlja nediskriminatorna stališča do vseh, v ožjem pa se osredotoča predvsem na položaj oseb s posebnimi potrebami.
2. Janez Pavel II., Okrožnica *Evangelij življenja* (AAS 87/1995).
3. Kongregacija za verski nauk, navodilo *Dar življenja* (AAS 80/1988).

Utrujenost – velika napaka

✍️ Jože Mlakar

Med vodstvenimi delavci pogosto opazimo utrujenost. V prispevku bomo obravnavali ta pojav pri šolskih ravnateljih. Noben obseg dela ali kakšna druga okoliščina ne more opravičiti stanja dalj trajajoče utrujenosti.

Utrujen vodja prične delati napake; ne vidi in ne sliši stvari, kar bi jih moral, ali pa daje preveliko težo nepomembnim stvarim. Hitreje se razburi in popušča mu živci. Odklanja pobude in predloge sodelavcev, ker se boji novih obremenitev. Pozablja in izgublja stvari. Sodelavci imajo občutek, da jih vodja ne posluša ali posluša le na pol. Pojavi se prepričanje, da je za vse sam in strah, da nalog in bremen ne bo zmožel. Pri-

krade se občutek krivde, ker ve ali se mu zdi, da mu zadeve uhajajo iz rok. Najhujša posledica je izguba navdušenja in optimizma. Pojavi se želja po menjavi službe ali po upokojitvi. In še to: za utrujenost vodje nima nihče razumevanja in nihče tega ne nagradi.

Sproščanje

Vodenje ustanove ali katerekoli skupine ljudi ne sme biti utrujajoče garanje. Med delovnim časom si moramo vzeti tudi trenutke miru in navidezne nedejavnosti. Naj misli in ideje prosto plavajo po naši glavi, se spreminjajo in soočajo med seboj. Zleknimo se na mehko trato in pustimo mislim, naj plavajo nad nami kot beli oblaki na nebu. Vse težave in vsi problemi se bodo umaknili; namesto njih se pojavijo sveže misli in ideje. V službi se

ne smemo podrediti preobloženosti z delom. Preden se nečesa lotimo, premislimo dvoje:

Ali je to opravilo sploh potrebno? Ali komu koristi? Ga lahko mirne duše opustim, ker ne bo nobene škode, ali bo ta zanemarljiva?

Kdo lahko (oziroma mora) to delo opraviti namesto mene¹?

Ko obvladamo to metodo, bomo presenečeni, koliko opravil je povsem nepotrebnih in kako veliko lahko naredijo drugi. Vodja ne sme biti zasvojen z lastnim ritmom in tempom dela. Nobene škode ne bo, če bo kdaj odpovedal napovedani sestanek in se raje odzval prijaznemu povabilu na kavo v kakšnem prijetnem kotičku. Nikoli se ne ve, od kod pride koristen preblisk ali napotek. Če se po dolgih dnevih slabega vremena in obilice dela nenadoma prikaže sonce, naj si rav-

Foto: Peter Prebil

natelj vzame pravico, da že ob devetih zapusti službo in gre na sprehod skozi gozd. Naj se prepusti poigravanju misli in idej, ki imajo po dolgem času spet priložnost, da malo zaplešejo. Nič službenega časa ne bo izgubljenega, ogromno pa pridobljenega.

Delegiranje

Sedaj pa k bistvenemu. Delegiranje nalog sodelavcem je osnovna naloga vodje. Na formalni ravni je izpeljana v letnem načrtu šole, dokončno pa v pogovorih s sodelavci. Predaja del in nalog drugim mora biti popolna z vsemi pooblastili in zaupanjem.

čemur rečemo nadgradnja, dodana vrednost ipd. Šola ni samo stavba z nekaj parkirnimi mesti, temveč središče, iz katerega se širi posebno žarčenje. Okoli šole nastaja *halo*, območje kulturnega, vzgojnega in izobraževalnega vpliva, ki lahko zajema samo lokalno skupnost neke vasi ali mestne četrti ali pa se razširi daleč čez in zajema vso državo in širšo mednarodno skupnost.

Šolsko okolje

Prav na tem področju je *vse* odvisno od ravnatelja. Če sam nima idej, so vsa prizadevanja sodelavcev v tem smislu neuspešna in zaman. Šola z

je, da prisluhne pripombam, nasvetom in namigom svojih sodelavcev. Tedaj je rezultat še boljši in končni učinek večji.

Utrujen ali preutrujen vodja vsega tega ne zmore. Najprej mu zmanjka energije, da bi sodelavcem podelil ustrezne naloge, zato vedno več dela ostaja njemu, učitelji se polenijo in s tem na ramena ravnatelja pade še več bremen. Znajde se v začaranem krogu. Vsa svoja prizadevanja in vso energijo usmeri v premagovanje vsakodnevnih, sicer rutinskih opravil. Pri tem mu zmanjkuje časa za nujne pogovore z učitelji, učenci in s starši. Ne vključuje se v projekte ter v mednarodne in druge povezave. Zaradi utrujenosti ne sledi in ne bere strokovne literature itd. Še slabše je, če vodja tudi navzven kaže in poudarja svojo utrujenost. To nikogar ne gane in navadno ne vzbuja sočutja ali pomoči.

Za zaključek

Utrujenost, ki jo včasih zaznamo pri ravnateljih in drugih vodjih, ni znamenje velike prizadevnosti, temveč je napaka v konceptu vodenja. Utrujenost je stanje zmanjšane učinkovitosti in pri daljšem trajanju se pojavijo nekateri bolezenski znaki. Utrujenost pri samem sebi lahko vsak ugotovi, pomembna pa je tista faza, ko pride do pomanjkanja volje, do naveličanosti in nekaterih drugih znakov, ki so zgoraj že opisani. To je znak, da mora prizadeti premisliti o svojem slogu vodenja in poiskati načine, kako priti do nujne razbremenitve pri vsakdanjem delu. V pomoč mu je lahko zgled kaknega kolega, ki teh težav nima. Žal so medsebojne hospitacije in analize vodenja redke in škoda, da ni večjih strokovnih spodbud za takšno prakso. Vsak pa lahko pri sebi izpelje (samo)evalvacijo o osebni slogu vodenja. Tudi pri tej metodi bi bila strokovna pomoč zelo dobrodošla. ■

Opomba

1. Devetdeset odstotkov učiteljev lahko opravlja devetdeset odstotkov dnevnih ravnateljskih opravil; ves preostali čas lahko ravnatelj posveti strateškim in dolgoročnim ciljem šole.

Foto: Nataša Pezdir

Sodelujoči ima ob zadolžitvi pravico ne samo delati naročeno, temveč tudi predlagati in odločati. Če mu slednje ni zaupano, je sodelovanje vsaj pol manj vredno. Tudi si nihče ne želi, da ga predstojnik pri opravljanju nalog nadzira in popravlja. Želi pa si, da je njegovo delo opaženo in pohvaljeno. Ko tako porazdeljeno delo steče, lahko vodja sproščeno zaduha, saj so se bremena, skrbi in odgovornosti enakomerno porazdelile med sodelavce. Vodja, v našem primeru ravnatelj ali ravnateljica, se lahko posveti tistemu,

obsežnim *halojem* ima ravnatelj, ki ga enako obdaja nekakšen žar, žar karizmatičnosti in nesporne avtoritete. Čeprav je pogosto 'zdoma', ker neprestano pleče mrežo sodelovanja in prijateljstva in s tem širi območje *haloja*, ni v resnici nikoli povsem odsoten. Tudi če ga ni, se čuti njegova prisotnost; zbornica deluje kot uigran orkester, kjer si dirigent lahko dovoli, da stopi med občinstvo. Kako malo je potrebno, da vodja v takem vzdušju z nekaj pripombami, nasveti ali namigi veliko doseže. Še važnejše

Delavnica o resnicoljubnosti

✍ Špela Čekada Zorn, Andreja Dobnikar

Ljudska modrost, ki svetuje brezpogojno iskrenost, odsvetuje nepotrebno junačenje z njo ali pa surovo 'razgaljanje' resnice brez človeškega čuta: "Resnica je ostra in boli; tudi zdravnik zdravilo osladi." (Anton Martin Slomšek)

Vrednota, ki ji bo namenjena tokratna delavnica, je resnicoljubnost. Mnogokrat se zdi, da le-ta v sodobnem svetu izgublja svoje mesto na lestvici vrednot in je veliko bolj cenjena človeška lastnost iznajdljivost. Tudi v šoli bi morala imeti resnicoljubnost posebno mesto v vzgojnem procesu, zato je učiteljeva naloga, da učence s svojim zgledom vzgaja v resnicoljubne osebnosti, ki jim je resnica pomembna vrednota, hkrati pa so kritični do laži, ki je nasprotje resnici. Kaj je resnica? Vse, kar je v skladu s tem, kar obstaja. Kdo je resnicoljuben? Slovar slovenskega knjižnega jezika pravi, da je resnicoljuben tisti, ki ljubi resnico.

Že Aristotel je menil, da je človek ustvarjen za resnico, to misel pa je kasneje prevzelo krščanstvo. Tudi Pilat je vprašal Jezusa, preden ga je obsodil: "Kaj je resnica?" Jezus mu na vprašanje ni odgovoril, najbrž pa Pilat niti ni pričakoval odgovora. Popustil je pod pritiski Judov in Jezusa obsodil, čeprav zoper njega ni imel konkretnih dokazov. Posvetna oblast in lasten mir sta mu bila pomembnejša. Tudi v sodobnem svetu človek mnogokrat opravi tako imenovano pilatovsko umivanje rok: ve npr., da ne poroča povsem prav, a je interes močnejši kot resnica.

Ljudje želimo vedeti resnico. Če izhajamo iz svojih izkušenj, vemo, da

nimamo miru, dokler česa ne zvemo, spoznamo, dojamemo ... Resnica ni samo koristna, je tudi užitek. Vsi vedoželjno hlastamo po vedenju, ki nam morda ne bo nikoli koristilo. Točno vemo, da zgodovine ne bomo spremenili, a kljub temu hočemo čim bolj natančno vedeti, kako je npr. potekala invazija zavezniških sil v Normandiji, ki je pomenila začetek konca druge svetovne vojne. Ne rečemo, češ, saj je vseeno, kako se je končala invazija, temveč smo pomirjeni šele, ko razumsko raziskovanje zaključimo s sklepno mislijo: "Točno tako je bilo!"

Resnicoljubnost danes razumemo kot moralno vrlino in hkrati tudi naravno stanje naših možganov. Možgani delujejo v smeri resnice in zaradi resnice. Izvorno smo ljudje resnicoljubni. Krščanstvo pravi, da se je izvirni greh zgodil, ko je nekdo nasedel laži nekoga drugega. Laž je torej podlaga zla in se posledično velikokrat poigra z našo resnicoljubnostjo ter nas močno prizadene.

In kako je v šoli? Smo tudi učitelji in učenci resnicoljubni že zato, ker smo ljudje? Prav gotovo lahko trdimo, da se trudimo, a stanje žal ni vedno tako, kot si ga želimo. Podobno kot novinarji smo tudi učitelji dojemljivi za različne interpretacije resnice. Kakšen je naš odnos do resnice?

Resnicoljubnega učitelja lahko primerjamo z doslednim in pravičnim sodnikom, saj si v učnem procesu ves čas prizadeva, da bi bil resnicoljuben do učencev in do snovi, ki jo podaja. V tem primeru je resnicoljubnost njegov notranji vir za zadovoljstvo. Ob tem se mora vsak posameznik zavedati, da je pot do resnice težka in da velikokrat na začetku pogovora z učenci niti ne vemo, kakšno bo spoznanje. Zato je prav, da se o tem pogovarjamo in da prisluhnemo vsem soudeleženi, kaj-

ti le tako bomo prišli do zadovoljive resnice.

Je šola kot vzgojno-izobraževalna ustanova otrokom lahko zgled, da je vredno biti resnicoljuben? Vsi zaposleni, ne le učitelji, bi morali biti učencem vzor in jim omogočiti učenje z zgledi ter razvijati njihovo zmožnost, da se do 'neresnicoljubja' kritično opredelijo in ga obsodijo. Svoj delež k razvijanju in ponotranjenju resnicoljubnosti lahko prispeva tudi didaktična delavnica, ki jo učitelj izvede v razredu.

Delavnica o resnicoljubju Cilji

Šola si prizadeva, da pri učencih okrepi resnicoljubnost. Učenci prepoznajo ter obsodijo laži posameznikov in družbe. Vedo, da so kot posamezniki vezni člani družbe. Kritični so do dogajanja v sodobni slovenski družbi in do vseh, ki jim resnicoljubnost ni vrlina.

1. del delavnice

Predviden čas izvedbe: 2 šolski uri

Učni pripomočki: delovni list z besedilom Frana Milčinskega *Laž in njen ženin* ali zvočni posnetek te pravlјice (dostopen na internetu), delovni listi s pregovori, list papirja, flomastri

Potek dela: Učitelj vodi razgovor o tem, kaj učencem pomenita resnica in resnicoljubnost in koliko je po njihovem mnenju pomembno, da smo resnicoljubni, da ne lažemo. Sošolci in prijatelji nas namreč zelo hitro opredelijo za lažnivca in te oznake se le s težavo znebimo.

V nadaljevanju učitelj učencem prebere pravlјico Frana Milčinskega *Laž in njen ženin* (delovni list 1) ali uporabi

zvočni posnetek z ilustracijami pravljice. Učenci poslušajo pravljico, se do nje opredelijo in izrazijo svoje občutke. Sledi pogovor z aktualizacijo. Delo nadaljujejo po skupinah, v katerih je vsaj pet učencev (laž, njen ženin Prilažič, kmetje v krčmi). Razdelijo si vloge, prebrano zgodbo dramatizirajo, nato pa povedo, kako so se počutili v svoji vlogi in katere značajske lastnosti ima oseba, katere vlogo so odigrali. Učitelj njihove izjave povzame in zapiše na tablo. Na večje liste po skupinah zapišejo pregovore o lažeh, ki jih poznajo. Dejstvo, da so se že naši predniki veliko ukvarjali z resnico in resnicoljubnostjo, pa se potrdi tudi ob prebiranju slovenskega ljudskega izročila. V njem najdemo veliko pregovorov in rekov o resnici in njenem nasprotju, laži. Zapisane pregovore učenci primerjajo s pregovori na delovnem listu, ki ga učitelj projicira na tablo (delovni list 2). Z učiteljevo pomočjo razložijo posamezne pregovore in jih aktualizirajo. Med ponujenimi pregovori si izberejo enega in ga zapišejo na barvni karton, ki ga nato nalepijo v zvezek ali na vrata svoje sobe. Če jim ostane čas, rešijo še kratek vprašalnik in primerjajo rešitve med seboj (delovni list 3).

2. del delavnice

Predviden čas izvedbe: 2 šolski uri

Učni pripomočki: delovni listi s časopisnimi članki in fotografijami (ali videoposnetek), list papirja, flomastri, glasovalni lističi

Potek dela: Učitelj se z učenci pogovarja o *lažeh* v slovenskem prostoru. Pri tem razvija njihov kritični odnos do laganja. Učenci so predhodno dobili nalogo, da pobrskaajo po medmrežju in prelistajo časopise ter iz njih izrežejo članke, ki govorijo o lažeh javnih oseb. Članke prinesejo v šolo. Naslove člankov oštevilčeno zapišejo na tablo, na kratko predstavijo članek in z gla-

sovanjem s pomočjo listkov izberejo tistega, ki dobi največ glasov. Do prispevka in opisanih laži se opredelijo in povedo, kako bi ukrepali proti osebam, ki so se zlagale. Razmišljajo, za-

bodo vplivale na medosebne odnose, v tokratni delavnici pa smo želeli opozoriti predvsem na zlonamerne laži z namenom prikrivanja slabih dejanj, ki pa zlahka uničijo zaupanje v določeno

Foto: Alenka Velber

kaj ljudje lažejo, kakšne so lahko širše posledice v družbi in kako preprečiti oz. kaznovati laganje.

Učitelj jim prebere časopisni članek o ljudeh, ki so jih dobili na laži (politiki, kriminalci, zdravniki ...) ali uporabi drugo ustrezno gradivo na to temo (lahko videoposnetek). Učenci se kritično opredelijo do prispevka. Pri tem je zelo pomembna tudi vloga učitelja, ki vodi pogovor. V pogovoru učitelj učencem razloži, da nobena laž ni dobra, a da nas običajno bolj prizadenejo laži tistih ljudi, ki so nam blizu in jih imamo radi, kot pa politikov, zdravnikov, podjetnikov ... Naslednjo šolsko uro namenijo literarnemu ustvarjanju na temo *Njegova/njena laž me je prizadela*. Pišejo o lastnih izkušnjah, zato so njihova dela izraz njihove duše in osebne stiske, prizadetosti.

Očitno je, da laganje ni nekaj preprostega, saj laž spodbudijo različna čustva in namere, od zlonamernih do dobrih. Drobne in dobronamerne laži, ki se jih pogosto niti ne zavedamo, ne

osebo, s tem pa dobre medosebne odnose. Človek, ki je resnicoljuben, se bo lažem v največji možni meri izogibal in si bo prizadeval za resnico. Resnicoljubje bo zanj nezamenljiva vrednota. ■

Za prevod iz nemške predloge je poskrbel Albert Smrečnik.

Viri in literatura

Čekada Zorn, Špela; Dobnikar, Andreja (2013): Vzgoja za etične vrednote. V: *Vzgoja*, letnik XV, št. 58, str. 31–32.

Čekada Zorn, Špela; Dobnikar, Andreja (2013): Delavnica o zlatem pravilu. V: *Vzgoja*, letnik XV, št. 59, str. 25–28.

Čekada Zorn, Špela; Dobnikar, Andreja (2013): Delavnica o nenasilju in spoštovanju življenja. V: *Vzgoja*, letnik XV, št. 60, str. 25–28.

Čekada Zorn, Špela; Dobnikar, Andreja (2014): Delavnica o pravičnosti. V: *Vzgoja*, letnik XVI, št. 61, str. 25–28.

Pavliha, Marko; Ošljaj, Borut (ured.) (2013): *Svetovni etos: globalno in lokalno*. Grosuplje: Partner graf.

Schlensoh, Stephan; Lange, Walter (ured.) (2009): *Weltethos in der Schule*. Tübingen: Stiftung WE.

Svetopisemska družba Slovenije, Biblija.net – Sveto pismo na netu: <http://www.biblija.net/biblija.cgi?lang=s>; pridobljeno 4. 5. 2014.

Delovni list 1

Fran Milčinski: Laž in njen ženin

Zgodilo se je, Laž se je neki večer preobjedla, ponoči ni mogla spati, pa je premišljevala, kako grdo je pokvarjen svet, da ji že noče več vsega verjeti odkraja; premišljevala je in je prišla slednjič do tega konca in sklepa, da se bo omožila. Omožena ženska – tako je modrovala – ima vendarle več veljave pri ljudeh kakor samica.

Laž se je torej ozirala po ženinu. In res, iztahnila je moža, ta ji je bil posebno všeč, ker je imel lasuljo, umetne zobe in lepo kratke noge kakor ona. Ime mu je bilo Prilažič in hitro sta bila bot, da mu je najprej prestati izkušnjo, potem pa bodi poroka.

Laž gre in stopi v krčmo, tam so sedeli kmetje pri polnem bokalu in so tarnali o slabih časih. Laž sede za mizo, naroči si vina in kruha, pa jo vprašajo kmetje: "Mati, od daleč prihajate, kaj je novega po svetu?"

Laž odgovori: "Kaj bo novega? Nič posebnega! Le kokoš sem videla čuda veliko, z eno nogo je stala pod Grintovci, z drugo nogo pod Gorjanci in je pila vodo iz Save."

Kmetje so zabučali v smeh in kričali vprek: "To je laž, kosmata laž!" – Laž je bila jezna, pozabila je plačati in je odšla.

Za njo pride, kakor sta se bila zmenila, v isto krčmo Prilažič. Pil je svojo merico pa še njega vprašajo po novicah.

"Drugega ne vem," je rekel, "jajce sem videl, bilo je tako veliko kakor hiša, devet kovačev ga je z dleti odpiralo, vsi deželi ga bo dosti za cvrtje."

Kmetje staknejo glave vkupe in reko: "Nemara je to jajce zlegla ona kokoš, ki je o nji pravila ženska." In vprašali so Prilažiča, ali ni videl tudi kokoši, ki je zlegla to jajce. Prilažič je odgovoril, da ne, kmetje pa so modro pokimali z glavo in mu povedali: "Kokoš, ki je zlegla to jajce, je čuda velika; z eno nogo stoji pod Grintovci, z drugo pod Gorjanci in pije vodo iz Save." Pa so vse verjeli.

Pride Laž na svoji poti v drugo krčmo. Tudi tu se zgodi, da jo vprašajo po novicah.

"Kaj bo novega," je odgovorila, "nič posebnega! Zelnato glavo sem videla, tako je bila velika, da so tesači po lestvi plezali nanjo."

"Lažeš," so rekli kmetje, "takih debelih laži ne bomo poslušali; glej, da se nam izgubiš izpred oči!" Laž se je užaljena dvignila in je odšla. Od gole jeze je še maselj s seboj odnesla in kozarec.

Kmalu za njo pride v krčmo Prilažič. Tudi njega po-barajo, kaj je novega.

Prilažič malo pomisli in pove: "Pero sem videl, možje, bogve katerega zelišča je bilo! To pero je bilo tako veliko, da je pet vozov stalo pod njim."

Kmetje se spogledajo in eden reče: "Bilo je zelnato pero."

"Ne vem," odgovori Prilažič, "za zelnato bi bilo nemara preveliko!"

"Zelnato je bilo, zelnato," silijo kmetje, "mi to dobro vemo, nič novega nam nisi povedal, o tem zelju smo že čuli!"

Prilažič je prosil zamere, da jim ni mogel z boljšo novico postreči, in se je poslovil. Kmetje pa so vse verjeli.

Laž je prišla še v tretjo krčmo. Tudi tukaj hote vedeti, kaj je kaj novega po božjem svetu, in Laž jim pove, da je videla goreti morje; sto oralov ga je zgorelo noter do tal. Ti kmetje pa so bili vroče krvi in kar koj so se razvneli. "Kaj, s takimi lažmi bi nas imela za norce?" so rekli. "Počakaj no, mi ti pokažemo!" in prišla sta jo dva pod pazduho, tretji je pomagal z nogo in že je frčala uboga Laž čez prag na cesto.

Kmetje se niso še pomirili, pa pride mednje Prilažič. Vljudno jim vošči dober dan, sede, potem jih pa vpraša, kaj jih je tako razburilo. Kmetje mu hite povedati, kako jim je zanikrna ženščina hotela natvesti goreče morje, pa so ji koj pokazali, po čem so laži.

Prilažič jim pritrdi in jih pohvali, trčili so s kozarci in pili in potem jim je povedal, kaj je srečal na cesti: dolgo, dolgo vrsto težkih pariških voz, vsi so bili visoko obloženi s pečenimi ribami; kaj menijo, od kod so bile ribe?

Kmetje so pomislili in nazadnje uganili: "Nemara je pa ženska le govorila resnico, da je gorelo morje."

"Kako bo morje gorelo," je ugovarjal Prilažič, "ko je mokro!"

A kmetje so se zopet razvneli. "Od kod pa so bili vozovi pečenih rib, kaj, če ne iz gorečega morja?" so kričali, in ker je Prilažič le majal z glavo, so ga v svoji togoti na eno, dve vrgli na plan.

Prilažič se je ročno pobral in je hitel za Lažjo. Konec vasi ga je čakala in smejoč se sta si segla v roko; izkušnja je bila prestana!

In gospodična Laž in gospod Prilažič sta se poročila, živela sta srečno in ugledno in sta imela mnogo, mnogo, mnogo otrok.

Vir: Laž in njen ženin: http://sl.wikisource.org/wiki/La%CS%BE_in_njen_%CS%BEenin, pridobljeno 27. 4. 2014.

Delovni list 2

Slovenski pregovori o resnici in resnicoljubnosti

- Laž ima kratke noge.
- Resnica je nebeška rosa; da jo ohraniš, pripravljaj ji čisto posodo.
- Resnica se ne more nikdar z lažjo poljubiti.
- Na srcu treznih, na jeziku pijanih je resnica.
- Da se resnica prav spozna, treba je čuti dva zvona.
- Prijetnejša je sladka laž kakor bridka resnica.

Vir: Resnica: <http://sl.wikiquote.org/wiki/Resnica>, pridobljeno 27. 4. 2014.

Pregovori o resnici in resnicoljubnosti

- “Če nameravaš opisati resnico, pusti eleganco krojaču.” Albert Einstein
- “Če zaprete vrata vsem napakam, bo tudi resnica ostala zunaj.” Rabindranath Tagore
- “Govorjenje resnice je pogosto največja pustolovščina.” Friedrich Dürrenmatt
- “Kdor išče resnico, jo mora znati prenesti.” Kitajski pregovor
- “Moški naj nikdar ne obleče najboljših hlač, kadar gre v boj za svobodo in resnico.” Henrik Ibsen
- “Resnica je edina stvar, ki se ne more olepšati in brez katere se propade.” Edmond Eugene Alexis Rostand
- “Biti razumen pomeni povedati resnico tako, da se ne spodkopava, ampak gradi.” Romano Guardini

- “Kadar se resnica pokopava, kadar se ji ne dopušča, da bi kot bilka prodrila na površino, ona ne miruje: takrat zbere svojo moč in se prebije z eksplozivno silo.” Emile Zola
- “Tudi prijateljem je treba povedati resnico v obraz.” Ivan Cankar
- “Živi imajo pravico do obzirnosti, o mrtvih je treba govoriti samo resnico.” Voltaire
- “Sanje imamo zato, ker brez njih ne bi mogli prenesti resnice.” Erich Maria Remarque
- “Resnica ni prav nič odvisna od števila ljudi, ki so o njej prepričani.” Paul Claudel
- “Resnica, to je moja dežela.” Alphonse de Lamartine
- “Resnica je preveč preprosta, do cilja moramo vedno po najbolj zakomplicirani poti.” George Sand
- “Najbrž je v življenju zmotno prepričanje, da govorimo resnico, če rečemo, kar mislimo.” Sacha Guitry
- “Resnica, povedana s slabim namenom, premaga vse laži, ki si jih lahko izmislite.” William Blake
- “Resnica je kot sonce. Zaradi nje vse vidimo, ne moremo pa je gledati.” Victor Hugo
- “Resnica je redko čista in nikdar ni preprosta. Sodobno življenje bi bilo neznosno, če bi bila prvo ali drugo, in sodobna literatura bi bila nemogoča.” Oscar Wilde
- “Resnica je kot religija: ima dva sovražnika, preveč in premalo.” Samuel Butler

Vir: Pregovori in verzji o resnici: <http://www.pregovor.com/kategorije/resnica.html>, pridobljeno 27. 4. 2014.

Delovni list 3

Odloči se, ali trditev drži!

1. Detektorji za laž odkrijejo lažnivca s 100 % gotovostjo. (Ni res.)
2. Samo 40 % vseh naših vsakdanjih izjav je resničnih. (Res je.)
3. Človek dnevno povprečno 200-krat ne pove resnice. (Res je.)
4. Otrok je približno od 4. leta naprej sposoben lagati. (Res je.)
5. Ženske lažejo pogosteje kot moški. (Ni res.)

Odgovori na vprašanja in odgovore primerjaj s sošolci.

Vprašanja	Odgovori
Kdaj in v kateri situaciji si nazadnje lagal?	
Katere posledice je to imelo? Si imel s pomočjo laži koristi ali škodo? So imeli drugi koristi ali škodo?	
V kateri situaciji je po tvojem mnenju neškodljiva laž: primerna, možna, potrebna? Utemelji.	
Si že kdaj obžaloval laž? Če si odgovoril z <i>da</i> , pojasni, v kateri situaciji.	
Si priznal laž? Kako so se na to odzvali prizadeti?	

Pohlep uničuje medosebne odnose

✉ Papež Frančišek

Pohlep, navezanost na denar, uničevanje oseb, uničevanje družin in uničevanje medosebnih odnosov. To so poudarki iz papeževe pridige, ki jo je imel med jutranjo sveto mašo v Domu sv. Marte. Izhajal je iz evangelija, ko nekdo iz množice Jezusa prosi, naj posreduje pri razdelitvi dediščine. Jezus pa spregovori o našem odnosu do denarja. Po besedah papeža Frančiška je to problem, ki ga opazamo vsak dan. Veliko družin je uničenih zaradi denarja, ko se brat dvigne proti bratu in oče proti otroku. "To je prvo, kar povzroči ta drža navezanosti na denar – uniči! Ko je oseba navezana na denar, uničuje sebe, uničuje družino. Denar uničuje!" je poudaril papež in dodal, da denar služi za doseganje dobrih stvari, za razvijanje človeštva, a ko je srce nanj preveč navezano, te uniči.

V evangeliju Jezus učence posvari pred lakomnostjo ter pove priliko o bogatem človeku, ki nabira zaklade zase, ne bogati pa se pred Bogom.

"To je tisto, kar škodi: lakomnost v mojem odnosu do denarja. Imeti vedno več," je dodal papež. Ne denar sam po sebi, ampak človekova drža, ki se imenuje pohlep, lakomnost. Zaradi nje človek zboli, kajti vse postane odvisno od denarja. "In navsezadnje, in to je najpomembnejše, lakomnost je orodje idolatrije, kajti vodi po poti, ki je nasprotna tisti, ki jo je za nas naredil Bog." Sv. Pavel nam pravi, da je Jezus Kristus, ki je bil bogat, za nas postal ubog, da bi nas obogatil. To je namreč pot Boga: ponižnost, ponižati se za služenje. Pohlep pa vodi po nasprotni poti, je pojasnjeval papež: "Ti si ubog človek, postani Bog." To je idolatrija.

Zato je Jezus zelo ostro odgovoril glede navezanosti na denar. Pravi, da ni mogoče služiti dvema gospodarjema: ali Bogu ali denarju. Pravi nam, naj ne skrbimo, kajti Gospod ve, kaj potrebujemo, ter nas vabi, da se z upanjem izročimo Očetu, ki daje rast

lilijam na polju in pticam hrano. Bogat človek v priliki pa ves čas misli samo na bogastvo. In Bog mu pravi: "Neumnež, to noč bodo tvoje življenje terjali od tebe." Ta pot, ki je nasprotna poti Boga, je neumnost, vodi te daleč stran od življenja in uničuje človeško bratstvo, je zatrdil papež. Gospod nas uči prave poti, ki ni pot revščine zaradi revščine, ampak je pot revščine, ki je orodje, da bi Bog bil Bog, da bi bil edini Gospod in ne idol zlata. "Vse dobrine, ki jih imamo, nam daje Gospod, da bi svet napredoval, da bi napredovalo človeštvo, da bi pomagali drugim. Naj danes v našem srcu ostane Gospodova beseda: Glejte in varujte se vsake lakomnosti; zakaj življenja nima nihče iz obilice svojega premoženja," je sklenil pridigo papež Frančišek. ■

Vir

Papež Frančišek (2014): *Homilije papeža Frančiška. Bog nas ljubi z bližino in nežnostjo*. Ljubljana: Župnijski zavod Dravlje, str. 141-142.

Čisto rahel in stalen potres

✉ Lidija Golc

*Preveč šumov, tresljajev, glasov,
melodij, lakot in krikov v nered.*

*Zvečer zmolim zase, za družino,
domovino in svet
z male terase svojih čakanj in pričevanj.*

*Sploh nisem sama (sem vendarle mama)
niti osamljena, morda malo omamljena
od bežnega srečanja, povezujočega
včeraj in danes in jutri, neobvezujočega,
darujočega varnost in dom, a tudi nemir,*

*čisto rahel in stalen potres, ki se širi
v globino in višino in ne izzveni.*

*Vsak izvir se nekje enkrat rodi,
zažubori v svet; tudi če kmalu ponikne,
je nekje, ker je že bil.*

*Zato ne bi smel biti čudež,
kadar čez mnogo let nekje drugje,
enako svež, čist in močan
pride preprosto na dan. ■*

O pomenu pripovedovanja pravljic

✍ Špela Pahor

Pravljice so nastale v času, ko ljudje še niso poznali pisave. Prehajale so z očeta na sina, prenašale so se od ust do ust, iz roda v rod. Pri tem so se spreminjale in preoblikovale. V ustnih kulturah so se morali pripovedovalci prilagajati svojim poslušalcem, njihovem okusu, mišljenju, načinu življenja. Izročilo se je tako spreminjalo hkrati s spremenjenim načinom življenja. Toda tudi ustne kulture so znale ceniti osebno ustvarjalnost posameznih pripovedovalcev, če se v svojih izvirnih zamislih le niso preveč oddaljevali od tradicije.

Ustno pripovedovanje

Tudi naši predniki so gojili ustno pripovedovanje. Poznali so tako svetniške zgodbe kot pripovedi s posvetno vsebino. Ljudje so tistim posameznikom, ki so v umetnosti govornega jezika dosegli najvišjo stopnjo, rekli pravljíčarji. Dr. Milko Matičetov ugotavlja, da so se ljudske pripovedi do današnjega časa ohranile prav po zaslugi teh nadarjenih posameznikov. Meni tudi, da je vsaka prava ljudska pripoved sad bolj ali manj zavestnega umetniškega prizadevanja. Vsak nadarjen pripovedovalec se namreč potruži, da zgodbam, ki mu jih posreduje izročilo, vdahne nekaj sebe. Pravljíčarji so bili cenjeni v domači vasi in celo v širši okolici. Ljudje so jih ob raznih skupnih delih radi poslušali. Pripoved so spremljali z vprašanji, vzkliki, vzdihni, s pripombami ali s smehom.

Kako pripovedujemo danes?

Danes je okolje pripovedovanja drugačno. Skupno mizo ali zbiranje ob topli peči doma so zamenjali odri, knjižnice, vrtci, šolski razredi, kavarne. Predstavljam si, da so pravljíčarji v preteklosti pripovedovali bolj ali manj poznanim ljudem, domačim in sovaščanom. Danes ima pripovedovalec na odru ali v kavarni pred seboj bolj ali manj neznano občinstvo. To še toliko bolj drži takrat, ko nam pripovedujejo po radiu ali na televiziji ali ko lahko kadar koli in kjer koli poslušamo njihove pripovedi, posnete na kaseto ali zgoščenko.

Ure pravljíc v knjižnicah so stalna oblika bibliopedagoškega dela z otroki, s katerimi se knjižničarka srečuje daljše obdobje, tudi več let. V Sloveniji so to obliko dela z otroki začeli najprej razvijati v *Pionirski knjižnici* v Ljubljani – že po 2. svetovni vojni. Kmalu so začeli z urami pravljíc tudi v drugih slovenskih knjižnicah. Tudi v *Mestni knjižnici Izola* od ustanovitve leta 1958 skrbimo za ohranjanje, posredovanje in promocijo različnih oblik kulturne dediščine.

“*Branje je pogoj za uspešno šolanje, je pot do leposlovja in spodbuja kognitivni razvoj.*”

K slovenski in svetovni kulturni dediščini spadajo tudi pravljice in v naši knjižnici posebno skrb namenjamo ravno pripovedovanju pravljíc. V knjižnici deluje pravljíčni študijski krožek Jara kača, ki skrbi za promocijo slovenskih ljudskih pravljíc. Prirejamo tudi medkulturne pravljíčne urice, ko različni priseljenci predstavijo svoje ljudsko pripovedno izročilo. Smo tudi soorganizatorji Primorskega pravljíč-

nega festivala. Že več desetletij otrokom od četrtega leta dalje namenjamo ure pravljíc, ki jih izvajamo vsak torek ob 17. uri. Zadnjih 15 let pa so otroci naši obiskovalci tudi v dopoldanskem času. Takrat jih v knjižnico pripeljejo vzgojiteljice iz vrtcev. Prihajajo tako dveletniki kot tudi starejši otroci. Lepo sodelujemo tudi z izolskimi osnovnimi šolami. Učiteljice k nam večkrat pripeljejo učence iz prve triade devetletke, ki še vedno radi prisluhnejo pravljícam. Otroci so v zgodnjem otroštvu (od tretjega do devetega leta) v tako imenovanem pravljíčnem obdobju. Takrat je pravljica zanje najpomembnejša literarna zvrst, saj ustreza njihovemu dožemanju sveta, v katerem se prepletata čudežno in realno. Seveda za otroke izbiramo take pravljice, ki so primerne za njihovo starostno skupino. Sodelujemo pa tudi z zavodi, ki skrbijo za ljudi s posebnimi potrebami: Varstveno-delovnim centrom Izola in Društvom za cerebralno paralizo Sonček Koper. Tem osebam poslušanje pravljíc še posebno veliko pomeni, saj čutijo, da jim s pripovedovanjem darujemo del sebe, da jih imamo radi in jih sprejemamo. Ker odraslim s posebnimi potrebami pripovedujem že več let, opažam tudi, da so vedno bolj sposobni zbranega poslušanja in da lahko poslušajo vedno daljše pripovedi. Obenem ugotavljam, da so kljub prizadetosti ohranili smisel za humor in se velikokrat skupaj iz srca nasmejemo.

Pravljice so potrebne

Mnogi strokovnjaki opozarjajo, da naše vzgojno-varstvene ustanove in šole posvečajo preveliko pozornosti intelektualnemu razvoju, premalo pa jih skrbita negovanje in razvoj otrokovih čustev ter domišljije. Zato je bibliotepe-

dagoško delo v knjižnicah še toliko bolj pomembno. Menim, da je pripovedovanje lahko pomemben pripomoček tudi pri različnih predmetih v osnovni šoli. Če želimo otrokom npr. približati temo o vremenskih pojavih, so lahko odlični uvod v učno uro *Vremenske pravljice* Tatjane Kokalj. Skoraj na vsako življenjsko vprašanje lahko v pravljicah najdemo odgovore, pa naj so še tako neznanstveni. A raziskovalci možganov vedno bolj ugotavljajo, kako pomembno je združiti levo in desno možgansko polovico, razumsko in umetniško, intuitivno plat naše zavesti. In marsikdaj se prav uvidi, ki prihajajo iz tiste zanemarjene, desne polovice, izkažejo za bolj modre in človeške. Tako se mi zdi, da so pravljice lahko primeren uvod v neko temo, ki jo potem pri pouku še razčlenimo in bolj znanstveno razložimo.

Pa ne le otroci, tudi mladi in odrasli radi prisluhnejo pravljicam. Tako je dijakom pravljice brala profesorica angleščine v eni od ljubljanskih gimnazij, študentom pa jih bere predavateljica dr. Manca Košir. Obe sta ugotovili, da se dijaki in študentje po branju umirijo in lažje sledijo razlagi učne snovi. Tudi to je lahko eden od ciljev branja pravljic.

Priscila Gulič je v diplomski nalogi *Vloga knjižničarja – pravljničarja pri spodbujanju otrokove domišljije* poudarila, da so pravljice v današnjem hitrem času kot duhovna hrana potrebne bolj kot kdaj koli, poklic pravljničarja pa je označila za enega izmed najplemenitejših poklicev. Zakaj? V pravljicah namreč vedno zmaga dobrota, zlo pa je kaznovano. Otroci se poistovetijo z

junakom, z njim premagujejo težave in z njim zmagajo. Ob tem doživljajo različna čustva in jih razrešujejo. Vsak med njimi si zgodbo predstavlja po svoje, kar pri njih spodbuja razvoj domišljije – drugače kot pri risankah, ko dobijo že vnaprej narisane pod-

be. Z branjem in pripovedovanjem pravljic pri otrocih še spodbudimo to njihovo naravno sposobnost. To pozitivno vpliva na poznejše otrokove bralne sposobnosti. Branje je pogoj za uspešno šolanje, je pot do lep-slovja in spodbuja kognitivni razvoj. Z doživetim branjem pravljic otroke navdušimo za branje knjig, saj se v knjigah skrivajo njim tako ljubi pravljični svetovi.

Izkušnje mi sporočajo, da ima pripovedovanje v primerjavi z branjem iz knjige veliko prednosti. Pri pripovedovanju lahko bolj neposredno

vzpostavim stik s poslušalci, tako z otroki kot odraslimi. Z njimi se lahko pogovarjam, igram ali kaj zapojemo. Razložim jim lahko tudi neznane besede in nove pojme. Ker naj bi avtorska dela brali (že zaradi zvestobe besedilu in spoštovanja avtorskih pravic), raje

posegam po ljudskih pravljicah, ki jim lahko vedno znova dodam kaj svojega, jih drugače povem ali prilagodim skupini.

Pripovedovanje pravljic ima več ciljev: zabavati, kratkočasiti, poučevati, vzgajati, vzbujati domišljijo, spodbujati k učenju, prebujati čustva, vero in upanje, tolažiti. V knjižnicah je cilj pripovedovanja pravljic vzbuditi tudi ljubezen do knjig, lepe besede in književnosti. Pripovedovanje marsikje dopolnjujejo tudi likovne, lutkovne ali gledališke dejavnosti.

Pravljice so nam v otroštvu pripovedovali starši, stari starši in druge odrasle osebe ali pa smo jih brali sami. Povezujemo jih s prijetnimi čustvi, varnostjo, ljubeznijo, toplino, domom. Iz njih se učimo vrednot. Prav je, da vse

to posredujemo tudi današnjim poslušalcem: otrokom in odraslim. ■

Literatura

Matičev, Milko (1957): *Ljudska proza*. V: *Zgodovina slovenskega slovstva*. Ljubljana: Slovenska matica.

Gulič, Priscila (2003): *Vloga knjižničarja – pravljničarja pri spodbujanju otrokove domišljije. Pomen pravljic v otroštvu*. Diplomsko delo. Nova Gorica: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo.

Štefan, Anja (1999): *Folklorno pripovedovanje kot prepletanje izročila in osebne ustvarjalnosti*. Magistrska naloga. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenske jezike in književnosti.

Iz življenja v šoli: Počitnice

Izziv

Pred poletjem smo naše sodelavce povprašali o tem, kaj je pomembno za dobre počitnice, na kaj naj kot starši in učitelji pazimo, da bodo počitnice vsem v veselje in korist.

Uredništvo revije Vzgoja

Odmev: mag. Albin Vrabič, ravnatelj Rudarske šole ŠC Velenje

Že samo ime (počitnice) kaže bistvo tega časa.

Učitelji potrebujemo odklop od vsakodnevnega šolskega dela, ki je zahtevno in zelo intenzivno v komunikaciji z učenci ali dijaki. Večina učiteljev ugasne radio, ko pride domov. Potrebujemo regeneracijo, pozabo vsakodnevnih šolskih aktivnosti, ki nas prevzamejo v času pouka. Potrebujemo tehten premislek o tem, kako bomo v novem šolskem letu svoje delo bolje opravili.

Starši prav tako potrebujejo odklop od šole, ki jih prežema v času pouka. Spremljanje šolajočih otrok je med šolskim letom večinoma intenzivno.

Pomembno je, da starši z otroki s popravnim izpitom poskrbijo, da bo otrok naredil načrt, kako bo popravil oceno. Tako se vsi izognejo napetosti, ki brez načrta traja ves čas počitnic. V načrtu mora biti tudi dovolj časa za sprostitev in oddih.

Ukvarjamo se s tem, kar nas veseli, pomirja in bogati, in to brez nasilnega urnika, ki nam narekuje življenje med šolskim letom. Vsem, staršem, učencem, dijakom, učiteljem in ravnateljem, pa posebej želim, da najdemo pot k notranjemu miru.

Namig za branje: *David in Goljat*, avtor Malcolm Gladwell, založba UMco. Vesele počitnice želim!

Foto: Natasa Pezdir

Odmev: Marjan Žvegljč, svetovalec na zaupnem telefonu Samaritan

Starša morata otrokom poleg za preživetje potrebne hrane, obleke in bivališča zagotoviti predvsem svojo prisotnost. Le tako lahko otroka naučita, kako se lotiti dela, kako razrešiti problem, kako sodelovati z drugimi, kako obvladati čustva, kako poslušati, kako reševati konflikte, kako odpuščati, kako ljubiti in vse ostalo. Samo tako sta mu s spodbudno besedo in predvsem s svojim zgledom lahko v oporo, ko omahuje. Zato je v povezavi s počitnicami treba reči, naj bo takrat, ko je časa več (med počitnicami), več tudi te starševske navzočnosti. Res žalostno je opazovati, kako starši otrokom v hotelu, kjer je vse vključeno v ceno, zagotovijo vsega preveč, popolnoma pa jim odrečejo svojo prisotnost.

Odmev: mag. Marijana Kolenko, ravnateljica OŠ Lava, Celje

Ob koncu šolskega leta si otroci, starši in učitelji želimo predvsem neobremenjenih prostih dni, da si od-

počijemo od nenehnega dnevnega ritma in divjanja od obveznosti do obveznosti. Otroci se morajo spočiti od številnih pritiskov za doseganje dobrih ocen, starši pa od nenehne 'taksi službe', ki jo iz dneva v dan opravljajo zato, da bi otroci izsanjali svoje želje in dosegli maksimalne cilje. Tudi učitelji si želijo in zaslužijo mir – mir pred vsakdanjimi stresnimi situacijami, številnimi pri-

tiski, rutino vsakdanjika, ki zahteva veliko energije.

A počitnice naj ne bodo dnevi pasivnega preživljanja časa, temveč dragoceni skupni dnevi, ko uživamo v ustvarjalnosti, za katero med letom nimamo časa, ko se gibljemo v naravi in vzpostavimo stik z njo. Slednje je izjemno pomembno, saj v stiku z naravo najdemo tudi stik s samim seboj. Tako se hitreje napolnimo s prepotrebno energijo. To je tudi čas za druženje z družinskimi člani – skupaj ustvarjamo, skupaj preživljamo čim več prostega časa in se veselimo sproščenih poletnih dni, neobremenjenih z negativnim dnevnim dogajanjem. Počitnice so tudi čas za vse dobre poletne knjige, za katere nam vedno zmanjka časa, lepo pa se je podati tudi na kakšno dobro prireditve, koncert ali pa na bližnji hrib med prekrasne naravne danosti. Tako učitelji kot starši potrebujemo notranji mir, da se lahko kasneje ponovno razdajamo.

Za konec samo še želja: naj bodo počitniški dnevi čas, ko ne divjamo od želje do želje, čas, ko se imamo lahko radi in si pričaramo kaj resnično lepega, kar napolni dušo in nam podari občutek svobode. ■

Zlata pravila vzgajanja

✍ Majda Mramor

Govorimo o zbirki vodil iz pristopa geštalt izkustvene družinske terapije, ki jo je osnoval dr. Walter Kempler, v Slovenijo pa so jo prinesli člani Kemplerjevega inštituta na Nizozemskem: Sjef de Vries, Sonja Bouwkamp in Roel Bouwkamp. Vzgojanje je ena od tem, ki ima v okviru študija geštalt izkustvene družinske terapije pomembno mesto.

Avtonomnost in povezanost

Geštalt izkustvena družinska terapija temelji na izhodišču, da človekovo življenje gibljeta dve osnovni potrebi:

- potreba po avtonomnosti, po izgradnji sebe in
- potreba po povezanosti z ljudmi v okolju.

Kadar sta potrebi v ravnotežju – ko dobro skrbimo zase, smo v soglasju z našimi pomembnimi ljudmi in skrbimo za druge tako, da lahko skrbimo tudi zase – bomo najlažje napredovali in uresničevali polno življenje v svojih družinah, pa tudi v širšem okolju. Ravnotežje obeh potreb, ki sta si v svojem bistvu nasprotujoči, potrebujemo pri uravnavanju različnih vlog: pri partnerski, starševski, v odnosu z otroki (torej pri vzgajanju), pa tudi v terapevtski vlogi.

Učinkovita vzgoja

Otroci se rodijo kot nebogljeni, nepotrpežljivi uživači in samoljubneži. Pot do srečnih ljudi prehodimo starši z otroki tako, da se lahko po nas zgledujejo po tem, kako iskati ravnotežje v

sebi in z drugimi. Z otroki gradimo iskren in odprt odnos. V svojih vzgojnih prizadevanjih se lahko tudi zmotimo, vendar napake priznamo in popravimo. Tako se učimo in rastemo. Zlata pravila pravijo, da učinkovito vzgojo vodijo trije pomembni vzvodi:

- *vzajemna ljubezen* oz. brezpogojno sprejemanje otroka kot celovitega bitja s strani staršev;
- *vzor* kot najučinkovitejši model za vzgojo;
- *poučevanje*, ki se ukvarja z otrokovim vedenjem.

Do uresničevanja tega pravila o vzgajanju nas pripeljejo temeljna zlata pravila, ki si jih bomo ogledali v nadaljevanju.

Vsi otroci želijo ustreči svojim staršem.

Navezanost na starše (oz. ljudi, ki v celoti skrbijo za otroka takoj po rojstvu) je prvi odnos, s katerim se ljudje v življenju srečamo. Varna navezanost, kot to opredeljuje tudi teorija navezanosti, omogoči, da se ljudje opogumijo za sodelovanje s svetom – željo po življenju so prinesli na svet, a brez varne navezanosti bi lahko hiral, izgubljali življenjsko energijo ali se zapirali v svoj navadno nerealni svet.

Ko se takoj po rojstvu starši iskreno trudimo odgovarjati na otrokova sporočila, tako da mu odpravljamo neugodje in ustrezemo njegovim potrebam, tkemo niti zaupanja in varnosti. Že v prvih trenutkih se naučimo in izkusimo pomen ljubečega odnosa in vdanosti. Otroci se odzovejo z vdanostjo in zvestobo, z lojalnostjo, ki spremlja otrokov odnos s starši vse življenje. Varna navezanost pomaga preiti mnoge življenjske stiske; ker lahko zaupamo in verjamemo, da stiske minejo in da se bo povrnilo ravnotežje. Če nam je varna navezanost položena

v zibelko, bomo lahko mirni, učinkoviti raziskovalci sebe in sveta.

Vsi otroci želijo postati dobri ljudje. Taki se rodijo, v njihovem vedenju lahko prepoznamo odgovornost.

Namen 'biti dober' je posledica prvega vzajemnega stika med otrokom in starši, saj se tudi starši z dobronamernostjo in ljubeznijo odzivamo na otrokove potrebe in želje. Če starši prezremo to otrokovo naravnost in ljubezen ter dober namen zamenjamo z rezultati, zabredemo v težave. Otroke imamo radi, ker smo jih povabili na ta svet, in jih sprejemamo take, kot so. Če morajo s premagovanjem nalog in s pogojevanjem dokazovati svojo dobronamernost, izgubljajo upanje v dober, pravičen, varen svet, zapravljajo svojo življenjsko energijo in vrojen namen, da raziščejo sebe in svoje enkratne danosti; v doživljanje se vtihotapijo misli o krivdi, o možnosti, da niso dovolj dobri ljudje.

Otroci bolj kot to, da jih vzgajamo, potrebujejo to, da z njimi uživamo.

Jutranji pozdrav, ko lahko ponovno pokažemo, kako smo veseli svojega otroka, bo otroku in nam prinesel lep dan. Če pa smo naravnani predvsem na iskanje napak, na kritiziranje in popravljanje, zamujamo vzpodbudne trenutke, povzročamo strahove in umik. Otrok nam v razvoju in doseganju napredka ponuja mnogo priložnosti, da se ga iskreno veselimo. Seveda pa so taki odzivi staršev možni, če skrbijo za svoje dobro počutje, če zase dejavno iščejo izpolnjujoče priložnosti in živijo uravnoteženo partnersko življenje.

Vsi starši želijo razveseljevati svoje otroke. Želijo biti dobri starši.

Doseganje te želje je povezano s tem, kako nam uspe vzpostavljati in

skrbeti za svoje ravnotežje pri zadovoljevanju obeh osnovnih potreb. Zadovaljni starši bodo otroka razveseljevali in nagrajevali, ker mu bodo s svojimi pozitivnimi odzivi in ravnanjem v smislu iskanja izpopolnitve kazali in potrjevali upanje, da smo v življenju lahko dobri in da se lahko naučimo premagovati izzive. Ob otrokovi uspešnosti starši doživljamo in ocenjujemo tudi svojo uspešnost.

Otroci imajo pomembne razloge za svoje vedenje.

Nikdar ni res, da se otroci rodijo s slabim namenom, 'pokvarjeni', da so nalašč poredni. V tako razmišljanje nas lahko pripeljejo situacije, ki jih

ker smo spregledali izpolnitev ene od osnovnih potreb. Razlogi so skriti, zato je učinkovito, če takrat starši poiščejo terapevtsko pomoč. Strah je pogost razlog, ki spremeni otrokovo vedenje: "Ali me imajo še radi ... ali sem zanje dovolj dober?"

Spremembo vedenja, kakršno močno občutimo v specifičnih razvojnih obdobjih, npr. ob 3-letnikih in prvih poskusih, kaj otrok zmore sam, in kasneje v času adolescentnega iskanja identitete, ne vodi strah, ampak razvojna zahteva po doseganju avtonomnosti. Da te spremembe v vedenju ne bi po nepotrebnem zapletale našega vsakdana, je razvoj preventivnih svetovanj in šol za starše zelo pomemben.

Otrok potrebuje jasno sliko in vedenje o tem, kakšni so njegovi starši in vzgojitelji; da so besede povezane z dejanji, da ni nič skrito in zaigrano.

Otroci zaradi svoje posebne povezanosti z nami (ki je v partnerskem odnosu ali drugih odnosih ni!) z vsemi čuti zaznavajo, kaj se v resnici dogaja v naših družinah. Pred njimi je težko skrivati, kaj je res in kaj ne; to enostavno ni možno, ker sami dobro razpoznajo, kaj je 'v zraku'. Svoji starosti primerno jim je smiselno razložiti, kaj se dogaja, pojasniti, če nas videjo žalostne, slabo razpoložene. Ker so tako povezani z nami, potrebujejo pomoč, da ustvarijo svoje meje z nami. Jasno sporočilo jim bo npr. pomagalo, da ne bodo razmišljali o svoji krivdi za nerazpoloženost staršev.

Ena od pomembnih vzgojnih nalog je, da se otrok uči odgovornosti. Temu jih približujemo, ko

sklepamo dogovore. To je posebna zanka za starše. Sami morajo biti odgovorni, npr. pri obljubi, ki so jo dali otroku – ne smejo je kršiti ali pozabiti nanjo: "Če bo oče res prišel ob dogo-

vorjenem času, bom tudi jaz. Če me ne bodo v jezi udarili, tudi jaz ne bom udaril svojega brata, ko me ujezi."

Poučevanje se mora ukvarjati z otrokovim vedenjem, ne pa z otrokovo celovito osebnostjo.

To pravilo je zelo jasno, a vendar je res, da je potreben napor, da vedenje obravnavamo ločeno. Na primeru si pogledjmo pomembno razliko. Otroku lahko ob neprimernem vedenju rečemo: "To je res grozno, od tebe v življenju ni kaj pričakovati," ali pa: "Te ga pa nisi dobro napravil. Rada te imam in hočem ti pokazati, kako boš naredil drugače."

“ Pohvala z 'ampak' ni pohvala. ”

V poučevanju ni prostora za besede, ki ranijo. Te so težke, usidrajo se v našo podzavest in lahko vodijo naše vedenje skozi nezavedna temeljna prepričanja, ki so v iskanju napredka in samourešnjevanja navadno omejujoča.

Pohvale ob dosežkih in dejavnostih so bistveno boljši pripomoček za poučevanje kot kazni.

Spet se srečamo s temeljno resnico, da uravnoteženi, v pozitivno prepričani starši lažje prepoznamo in izrečemo pohvalo, kot pa če smo sami v sebi negotovi in nevrotično obremenjeni v pričakovanju slabega. Pohvala, seveda tista prava, zaslužena, motivira. Namen kazni je, da ustavi aktivnost in prinese čas za premislek o tem, kaj naj naredimo drugače. Kazni, ki jih izrekamo hitro, nepremišljeno, so lahko rezultat naše nemoči. Kazni lahko spremenijo otrokovo vedenje le, če je ob njihovem izreku otroku jasno, kako lahko ravna, da bo kritizirano vedenje popravit.

Pohvale pa so učinkovite takrat, ko so res le pohvale, brez pripomb o tem, kako bi bilo lahko še bolje. Pohvala z 'ampak' ni pohvala. Usmerjenost v iskanje vedenja, ki si zasluži pohvalo, prinaša dobro vzdušje, je bistveno bolj usmerjena v napredek kot usmerjenost v iskanje napak in posledično kazni.

“ Naloge staršev in otrok se ne smejo pomešati. ”

Foto: Alenka Veber

ne znamo učinkovito razrešiti. Gre za vedenje, ki postaja neučinkovito, za nas nesprijemljivo, a resnica je, da otroci vedenje spremenijo iz zanje zelo pomembnega razloga. Pogosto zato,

Opaziti in spoštovati je treba, kadar otrok napravi kaj za nas.

To zlato pravilo gre v smer pozitivne usmerjenosti, kot jo opisuje pravilo, ki govori o učinkovitosti pohval. Preko del, ki jih otrok prevzame in opravi v smislu skrbi za delovanje družine, ga učimo skrbeti zase in za druge. Seveda pa morajo biti naloge primerne, usklajene z vlogami in sistemom, ki ga v družini negujemo. Naloge staršev in otrok se ne smejo pomešati. Če npr. starejšega otroka prosimo, da pospremi mlajšega po poti, naj bo jasno povedano, da je to napravil za nas in da njegovo odgovornost cenimo.

Starši moramo otrokom postavljati omejitve in okvire. Vendar ni treba pričakovati, da se bodo otroci z njimi strinjali in jih z lahkoto sprejemali.

To pravilo ima opraviti z uveljavljenim in dokazanim stališčem, da je vzgoja aktiven proces, v katerem je jasno, da imamo starši svojo vlogo in nalogo. To je ponovno pravilo, ki ima opraviti z ravnotežjem: iščemo

ravnotežje med poznavanjem in upoštevanjem otrokovih razvojnih potreb in ravnanjem v skladu s svojimi vzgojnimi načeli in potrebami. Meje dajejo otroku varnost. Ob njih se ustavi in spoznava sebe, svoje čustvene reakcije in želje ter poti za njihovo izpolnitev. Otrok nas izkusi v naši dvojni vlogi – rečemo “da” in rečemo “ne”. To pa tako, da ostane otrok varen in povezan, da razume stalnost objektnih odnosov.

Starši moramo otrokom postavljene omejitve širiti in prilagajati v skladu z njihovo starostjo in psihično zrelostjo.

Vzgojanje je dinamičen proces, vsakodnevni izziv na poti otrokovega odraščanja v samostojno, kompetentno in uravnoteženo osebnost. Ko se z mladostnikom pogajamo in iščemo dogovor, ki bo dober za obe strani – za otrokovo rastočo avtonomijo in našo potrebo po zagotavljanju njegove varnosti – smo spet pri iskanju ravnotežja. Meja bo zdržala, če bo postavljena tako, da jo bomo oboji spoštovali in

bo obojim prinašala pogoje za dobro počutje.

Pomočniki in usmerjevalci

Psihoterapevti smo ob srečanjih z družinami pomočniki in usmerjevalci dobrih pogovorov. Otroci so pogosto tisti, ki s svojim spremenjenim vedenjem pokažejo, da je treba nekaj spremeniti. V resnici povzročijo situacijo, ki pripelje do našega vstopa v družinsko dogajanje. Družina je natančen sistem, v njej sta posebna energija in pripravljenost za sodelovanje. Terapevti jo izkoristimo, da vitalizira poti in omogoči uspešno in zadovoljno bivanje. ■

Literatura

Kempler W. (1991): *Experiential psychotherapy within families*. Costa Mesa: The Kempler Institute.

Mramor, Majda (1992): *Zapiski s predavanj iz izkustvene družinske terapije: Roel in Sonja Bouwkamp*. Študijska skupina I. 1992.

Mramor, Majda (1992): *Zapiski s predavanj iz izkustvene družinske terapije: Sjef De Vries*. Študijska skupina I. 1992.

Brezprizivni red in nebogljeni človek

Jože Ciuha: Rdeči telefon, 1968

✍ Milček Komelj

Ciuhova slika Rdeči telefon je umetnikova aluzija na hierarhijo človeške oblasti in oznanjanje pravil, ki jih kot nekakšni zakoniki, kot stalnica usmerjanja in nadzorovanja medčloveških odnosov, določajo kanonska besedila.

Podoba je po likovni zasnovi tipično delo ustvarjalca, navdihnjena ob umetnosti bizantinskih ikon. Nanje se navezuje jedro slike s patiniranim zlatim ozadjem kot značilcem večnosti, ki se lijakasto zožuje k dnu podobe ter učinkuje s svojim leskom kot izrazito estetski element. Z obeh strani slike frontalno priraščata ter ritmično razčlenjujeta nosilno ploskev skupini z zlato patino prežetih antropomorfnih postav, nanizanih v dveh 'galerijskih' nadstropjih. Figure, spremenjene v brezosebno abstrahirana znamenja, so s svojo togo nepremakljivostjo, zmagovito vertikalnostjo in vojaško urejenostjo simboli okostenele cerkvene ali svetne oblasti. S knjigami v rokah se dogmatično sklicujejo na zapisane zakone, same po sebi pa so v svojih brezčasnih draperijah le brezosebne vloge, ki oznanjajo svoja pravila in bdijo nad njimi. Njihovi razčlovečeni obrazi so kot podobe nožev, zapičenih nad barvite starinske ovratnike, z nekakšnimi vtičnicami namesto človeške fiziognomije, današnjemu pogledu pa se lahko zazde tudi kot prenosni telefoni s turbanastimi klobuki. Le na dnu slike razberemo bolj človeško figurico brez sleherne draperije, ki nam maha v pozdrav ali nas z dvignjeno roko morda molče roti.

Brezprizivni red človeškega prava uteleša na sliki že sama kompozicija. Tak kompozicijski sistem njegovega oznanjanja sega iz veka v vek – pričujoč je že v arhaični, sumerski in egiptovski umetnosti – in zato je naslon take slike na tradicijo bizantinskega izročila več kot pomenljiv. Takó zamišljena podoba je aktualna za vse čase in oblasti, pa naj gre za totalitarizme ali navidežno demokracijo, v kateri nam lahko pravniški izvedenci s svojimi zvitimi formulacijami dopovedujejo resnico tudi vsak po svoje, v skladu s svojo ideološko pripadnostjo, pri čemer jim je pri roki 'rdeči telefon', torej stik s skritimi oblastniki iz ozadja, ki jim narekujejo vsakokratno držo.

Vsa konkretnjša razglabljanja o dobesednem pomenu slike seveda ostajajo odprta oziroma lahko odpirajo različne, celo nasprotujoče si razlage ali asociacije. (V Ciuhovi monografiji je angleški umetnostni zgodovinar Ronald Alley napisal, da se "na tej čudni sliki" dostojanstveniki, mogoče svečeniki ali inkvizitorji, "vsi pokoravajo istemu togemu stereotipu, s tremi nizi oči in okornimi rakovimi kleščami namesto rok". Nato pa se je svobodneje domislil: "In glej, kdo se je vrnil v njihovo družbo! Očarljiva gospodična, ki je odložila obleko. Ne čudimo se, da je resnobni gospod na levi dvignil slušalko, nemara zato, da bi poklical policijo." A morda podoba v resnici ponazarja nasprotje med varuhi javne morale in izzivi osebne svobode, kajti umetnik jo je ob objavi v katalogu razstave ob svoji nedavni 90-letnici na novo naslovil *Rdeči telefon in plesalka.*)

Mnogo bolj bistvena za učinek slike kot morebitna, v resnici nerazvidna zgodba je njena likovna uresničitev, ki

temelji na obredni negibnosti kompozicije. Njeno negibnost pa bolj dinamično poživljajo različni nagibi knjig in barvni kontrasti, ki delajo sliko tudi v togosti razmeroma živahno in celo dekorativno učinkovito. Vse to pa v Ciuhovi umetnosti izhaja iz njegove močne afinitete do bizantinskega Vzhoda, ki se je umetniku razkrila ob srednjeveških freskah in ikonah v Makedoniji, ko je še kot študent sodeloval na kongresu jugoslovanskih likovnih umetnikov v Ohridu.

Makedonske umetnine so ustvarjalca očarale v povojnem času, ko je, tako kot tudi drugi slikarji iz njegove generacije, iskal nov likovni red, oddaljen od opisujočega realizma, in se je pri tem oprl na arhaično, duhovnemu bistvu zavezano izročilo. Umetnost iz vzhodnega dela nekdanje Jugoslavije je tedaj pustila pečat tudi še pri kom drugem, vendar se je na njen bizantinski vidik najbolj usodno oprl prav Jože Ciuha. Umetnika so pritegovali tudi različna verstva, duhovna iskanja in arhetipi, zato je pozneje potoval še na Daljnji vzhod, a za vedno se ga je oklenil zlasti spomin na Bizanc. K ustvarjalnemu delu so ga ves čas spodbujale velika zvedavost, kritičnost, satiričnost in ironija, zato je oblastnike ugledal tudi kot opice, odete v dragocena oblačila s filigranskim razkošjem čipk. Vsa njegova afiniteta do Vzhoda pa je bila izraz likovnega iskanja prvinskosti in ne identificiranja z jugoslovanstvom, četudi so lahko tuji interpreti v njegovem delu dojeli specifičnost, domumljivo glede na kulturni zemljevid Jugoslavije, ki je povezoval Zahod in Vzhod.

Nekateri kritiki so že pred drugo svetovno vojno poenostavljeno gledali na umetnost tedanje Jugoslavije kot na bizantinsko in so neupravičeno predpostavljali vzhodne poteze kot del njenega kulturnega izročila tudi pri Slovencih. Slovenski slikarji pa so se med obema svetovnima vojnama ponekod opirali na Bizanc predvsem zato, da bi iz narodnoobrambne nujnosti poudarjali naše slovanstvo, tako kot zlasti Tone Kralj na slikah blagovestnikov sv. Cirila in Metoda z glagolskimi in cirilskimi knjigami v rokah.

V času po drugi svetovni vojni so Ciuhove navezave na Vzhod izraz naše širše kulturne povezanosti in širjenja obzorij, sam naslon na ikone pa seveda ni rezultat slovenske kulturne tradicije, marveč na novo sproščene ustvarjalnega iskanja in razmaha. Poteze iz izročila bizantinskega in širnega vzhodnjaškega (tudi nekrščanskega) sveta pa si je Ciuha dosledno prilagajal za izražanje svojih idej in kaligrafsko ubranih likovnih teženj. Iz takega vzgiba segajo na Ciuhove ikonske slike

tudi podobe glagolskih črk v knjigah, 'hieroglifskih' pismenk, ki so jih tedaj vključevali v svoja dela tudi še nekateri drugi slovenski slikarji, med njimi Vladimir Makuc in Janez Bernik, ki sta bila povezana s Hrastovljami, kjer dopolnjuje gotske freske tudi glagolski zapis. Glagolske pismenke so, glede na zgodovinsko pričevalnost glagoljašev na slovenskih tleh, deloma tudi sestavina našega kulturnega izročila; vsaj v luči spomina na naše srednjeveške freske pa so v svoji geometrijski okroglosti in oglatosti zlasti likovno izrazit pojav, ki se je prilegal tudi Ciuhovemu smislu za ornamentalnost. V vsebinskem kontekstu njegovega modernega slikarstva učinkujejo predvsem kot estetska znamenja, ki so – ker jih ne znamo več brati – izgubila svoj pomen in nam utelešajo predvsem skrivnostnost. S tem ko označujejo neberljivost, pa oznanjajo tudi hermetično poljubnost, torej predvsem prazno lepотно formo.

V taki neumljivosti in nedoumljivosti je videti Ciuhov ikonsko naslikani človeški svet ob vsej navidezni urejenosti prav grotesken, saj je izročilo njegove kanonske nepremakljivosti le še v praznično lupino odet dekor. Krhkost in mogočnost, red in neobgljenost, ki sijejo iz zlate nepremakljivosti Ciuhove podobe, pa se povezujejo v kritičen komentar humanista, ki se zaveda etične vloge prava in oblasti, predvsem pa tega, da je človek, ki se sklicuje bolj na mrtve črke kot na živega duha, že v osnovi dehumaniziran. Zato je na njegovi sliki ob vsej preroški dostojanstvenosti in slovesni resnosti v resnici videti le kot figura iz gledališke pantomime, v kateri je ritual spremenjen v igrokaz in transcendenca v bleščec okras. Umetnik pa se trudi, da bi nesmiselnost takih mehanizmov povzdignil vsaj v enigmatično lepoto in nas spodbudil k razmisleku o družbenem ustroju človeškega sveta ter s tem usmeril k spoznanju, da se lahko tudi za trdno zgrajenim in pozlačenim bizantinskim videzom skriva le brezčutna praznina, katere žrtvena naplavina – ali kljubujoč kontrast – je neobgljena lutka golega in brezpravnega, a vendar zemeljsko radoživega človeka. ■

Likovni razvoj mladostnika

✍ Irena Valdes

Mladostnikom likovno izražanje ustreza, saj je veliko bolj iskreno kot verbalno, ter dovolj 'varno'. Pri likovnem delu se vedno lahko pogovarjamo o interpretacijah, simboliki, se od njega oddaljimo, kaj spremenimo in ta razdalja mladostnikom zelo ustreza.

Likovni izdelek ne more biti prezrt, pozabljen ali zlagan. Je v tem trenutku tu, iskren, viden in lahko tak za vedno tudi ostane. Odkriva, razjasni, celo navdihuje! Lahko nam pove veliko o avtorju, če je ta pripravljen poslušati in hkrati že ponudi možnosti nadaljevanja. Likovnost se v mladostništvu lahko dvigne na raven osebne izraznosti, ki v otroškem razvojnem obdobju še ni bila mogoča in predstavlja ustvarjalen in zabaven pristop k osebni rasti ter spodbuja inovativen način mišljenja.

V prejšnjih številkah smo si pogledali likovni razvoj predšolskega in šolskega otroka in opazovali postopno razvijanje risarskih sposobnosti do presenetljive stopnje natančnosti tik pred začetkom adolescence. Napovedovali smo tudi, da se v puberteti zgodi radikalna sprememba v razvoju risbe in s tem že namignili na drugačnost oz. novo stopnjo zavedanja v tem zanimivem obdobju človekovega življenja.

Pubertetniško obdobje se navadno začne med 11-im in 12-im letom in med starši zbuja strah in trepet, saj imamo tudi sami nanj vezanih vsaj nekaj neprijetnih spominov. S pomisleki in strahom pri starših se veliko srečujem v vsakodnevni praksi. Spodbujam jih in jim zagotavljam, da je puberteta naravno obdobje razvoja človeka, ki je nujno potrebno za njegov zdrav razvoj

v odraslost. Spodbujam jih, naj si pravzaprav čestitajo za opravljeno vzgojo v otroštvu, saj individualizacija in čustvena ločitev od staršev z začetkom pubertete nakazuje na pravilen psihološki razvoj. Obenem pa jih opozorim, da imajo v tem obdobju več časa zase, saj se sprostijo določene obveznosti, ki jih je z novo pridobljeno samostojnostjo mladostnik prevzel nase (npr. prevoz, organizacija dneva, pospravljanje ...). Staršem zato priporočam, da izkoristijo

jo na domačem poligonu; raziskujejo meje, zrcalijo, razbijajo vzorce ...

V domače okolje vnašajo tudi vplive socialnih vprašanj, kot so vloge v skupini in družbene vrednote. Izkazujejo zavedanje za svetovne probleme (etični/politični/sociološki/religiozni) in vse to dojemajo skozi sebe, zato lahko rečemo, da je to obdobje obarvano egocentrično.

Izjemno pomembno pri tem je, da se učence v tem obdobju motivira z

na novo sproščeni čas za delo na sebi, na partnerstvu, in s tem pomagajo mladostniku posredovati zdrave čustvene vzorce. V puberteti je namreč občutljivost na čustva in čustvena nabitost izjemno velika, adolescenti raziskujejo občutke do sebe, v partnerstvu in v skupini. In vse to v idealnem primeru, torej če se doma počutijo varne, preizkušaja

različnimi umetniškimi tehnikami, da tega medija ne zavržejo. V modernih šolskih sistemih namreč vedno bolj klestijo prostor umetniškim predmetom in otroke preusmerjajo v znanstvene ali humanistične smeri. Pri tem pa manjkajo strokovnjaki, ki bi umetnost znali z razvojnega stališča znanstveno zagovarjati.

Resnica je preprosta, in sicer sama znanost ali celo humanistika brez umetnosti je prazna, saj ravno inovativnost idej in miselna fleksibilnost omogoča razvoj novih zamisli in genialnih rešitev. To kvaliteto krepimo z umetniškim izražanjem, če pa se mladostnik pri tem nauči še izražanja svojih čustev, je to neprecenljiv medij, ki ga lahko uporablja vse življenje.

V likovnem razvoju se odražajo vse te tendence in v njih lahko izobražen likovni terapevt prepozna tudi morebitne pasti ali stanja čustvene ujetosti, izolacije in drugačnih odstopanj. Ločimo dve glavni obdobji, kateri si bomo podrobneje ogledali.

Vstop v adolescenco – štirinajsto oz. petnajsto leto

Vstop v adolescenco se drastično opazi tudi v risbah, vlogo glavnega izraznega medija prevzame govor. Tako smo lahko priča razvojnemu prestopu iz likovnega v verbalno izražanje. Na risbah se to opazi kot poenostavljanje. Mladostniki so že spoznali, da z risanjem ne bodo mogli tako realno prikazati objekta, kot ga vidijo. Na risbo dodatno vpliva tudi eno glavnih čustev v tem razvojnem obdobju, in sicer sram. Mladostniki se za poenostavitvami skrivajo in nočejo izkazati svojih pomanjkljivosti. Namesto risanja človeške figure v tem obdobju navadno uporabljajo črtne figure ali 'paličnjake' in ostale simbole. Po podobnem načelu pot v likovno izražanje adolescentov najdejo tudi karikature ali pa prevzeti načini risanja iz risanih junakov (anime), stripov, internetnih in računalniških konstrukтов ... To so liki, ki mladostnikom ponujajo pripadnost določeni estetiki in neke vrste anonimnost, saj ob tem ne izpostavljajo svojih želja, svojega hrepenenja, upanja ...

Sram in skrivanje se izkazuje tudi v izbiri motivov, saj v tem obdobju mladostniki radi izbirajo zelo splošne teme (npr.: štirje letni časi, počitniška tematika, pokrajina ...). Za njihov razvoj so značilne serije in kopije, pri čemer imajo občutek, da preko dela nekoga drugega varno raziskujejo tehnike in barve.

Primerna tema v tem obdobju, ki se je učijo tudi v šoli, je perspektiva, saj se prostor odpre in navidezno pridobi tretjo dimenzijo, kar ustreza na novo pridobljenemu čustvenemu prostoru adolescenta. S to novo čustveno komponento pa na psihološki pomembnosti pridobijo tudi barve. Šele od adolescence naprej se lahko pogovarjamo o izbranih barvah kot izrazno pomembnih.

“*Likovno delo v skupini je primerno za izpostavljanje okoliščin, kot so izoliranost, izločenost, socialni pritiski, saj se skozi likovni medij spodbudi ustvarjalnost posameznika za reševanje le teh.*”

Likovna terapija tudi v tem obdobju ostaja pomembna terapevtska možnost. Močno tendenco k simboličnemu se lahko zelo dobro in nevsiljivo uporabi za prikaz trenutnega stanja, težavnih okoliščin in odkrivanja njihovih rešitev, ki pa se ob pogovoru nato spet prenesejo na realno življenje. Mladostnikom ta vrsta razdalje med risbo in notranjostjo zelo ustreza.

Od štirinajstega oz. petnajstega leta do osemnajstega leta

To obdobje je že bolj umirjeno, občutki sramu postajajo obvladljivi, zato ni več velikega strahu pred izpostavljanjem. V tem obdobju začnejo učenci uživati v likovnem izražanju, če z njim nadaljujejo.

Ohranjanje in spodbujanje likovnega izražanja odpira mnogo možnosti za spoznavanje sebe. Mladostnik skozi likovnost izraža in spoznava svoja čustva, razvija lastno identiteto in varno raziskuje svoje cilje in želje.

V likovnem izrazu mladostnikov prepoznamo več čustvenih tem, ki se ukvarjajo s čustvi do sebe ali do drugih oseb. Teme so večinoma obarvane egocentrično, kar pomeni, da je v risbah izpostavljen jaz kot subjekt in mladostnikove izkušnje iz okolja.

Mladostniki čutijo močno povezano s časom in z okoljem, v katerem živijo, zato se v likovnem izražanju

lahko pojavijo razne pereče tematike, ki se jih dotaknejo v tistem trenutku (to so lahko tudi družbeno politične podobe). Primerne tehnike za odziv na takšne teme so sodobne oblike likovnega izražanja (grafiti, abstrakcije, nenavadni materiali, odzivi na sodobna umetniška dela ...), ki mladostniku omogočajo aktivno vlogo ustvarjalca, kar pomeni, da se na probleme lahko odzove in tako prestopi pasivnost opazovalca in ciničnost kritika.

Likovno izražanje v skupini

V tem starostnem obdobju je delo v skupini izjemno priporočljivo, saj se tako nagovori vedno pomembnejše področje socialnih interakcij. Izolacija je namreč zelo neugodna za zdrav psihološki razvoj in lahko spodbudi izjemno močna negativna čustva.

Likovno delo v skupini je primerno za izpostavljanje okoliščin, kot so izoliranost, izločenost, socialni pritiski, saj se skozi likovni medij spodbudi ustvarjalnost posameznika za reševanje le teh. Z deljenjem rešitev v skupini pa se obogati ostale udeležence za različne pristope in rešitve. Pri tem je pomembno, da likovnost omogoča posamezniku slediti izkušnjam po njegovem osebnem ritmu, saj se le tako lahko doseže integracijo spoznanj v lastno mišljenje in občutke.

To je jasno mogoče bolj v terapevtski zasedbi, vendar se vedno več šol zaveda socialnih pritiskov med učenci, zato izvajamo vedno več tovrstnih projektov na željo šol, ki imajo posluš za dogajanje v razredih z mladostniki. ■

Viri in literatura

- Liebmann, Marian (1986): *Art Therapy for Groups*. Australia: Croom Helm Ltd.
- Riley, Shirely (1999): *Contemporary Art Therapy with Adolescents*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Valdes, Irena (2013): Likovna terapija kot pomoč otrokom. V: *Vzgoja*, letnik XV, št. 59, str. 42–43.
- Valdes, Irena (2013): Likovni razvoj predšolskega otroka. V: *Vzgoja*, letnik XV, št. 60, str. 39–41.
- Valdes, Irena (2014): Likovni razvoj šolarja. V: *Vzgoja*, letnik XVI, št. 61, str. 43–45.
- Vopel, Klaus W. (2013): *Kunsttherapie fuer Jugendliche*. Salzhhausen: Iskpress.

Dualni sistem

Zgodba, ki jo je treba nadaljevati

✍ Jurij Šink

Dualni sistem kombinira vajeništvo (praktično delo) v podjetju in poklicno izobraževanje v šoli (teoretični del). Sistem je najbolj uveljavljen v Evropi, predvsem v Nemčiji in Avstriji, počasi pa ga uvajajo tudi v azijskih državah, kjer izstopata Indija in Kitajska. V Sloveniji smo v dualni sistem prvo generacijo vpisali v šolskem letu 1997/1998, zadnje v šolskem letu 2006/2007, leta 2010/2011 pa so se še zadnjič izvajali zaključni izpiti po tem sistemu. Od takrat tega sistema uradno v državi ne izvajamo več.

Izkušnje v tujini

Prepričan sem, da je sistem dualnega izobraževanja za našo državo pomemben, zato je treba razmisliti o čimprejšnji vnovični uvedbi. Da dobri nameni tlakujejo pot v pekel, je verjetno tudi razlog ukinitve tega sistema pri nas. Zgledovanje po preizkušenem sistemu v Nemčiji je sicer dobro, vendar v Slovenijo ne moremo prenesti popolne kopije nečesa. Tudi večje države so poskušale uvajati nemški model dualnega sistema v svoje izobraževanje, pa jim ni uspelo; prav tako kot številni posnemajo finski način, da bi dosegali vrhunske rezultate. Veliko je odvisno od zgodovinskega podjetniškega okolja, od razumevanja pomena vajeništva v družbi, od položaja poklicev itd. V zadnjih letih se pomen dualnega sistema povečuje na Danskem, kjer so na začetku tudi gradili na nemškem

vzoru, a so potem koncept ustrezno prenesli v svoj kulturni prostor; od leta 1990 pa je razmah doživel tudi v Franciji, predvsem na področju informacijske tehnologije.

Kaj je torej tako dobrega v nemškem (tudi avstrijskem) dualnem sistemu, da bi ga vsi želeli posnemati? V Nemčiji se lahko mladi izobražujejo v več kot 350 poklicih po dualnem sistemu, pri čemer so standardi znanja tako za praktični kot teoretični del poenoteni v vsej državi, nekatere zvezne dežele (npr. Bavarska) pa imajo še določene posebnosti. Vajeništvo se lahko izvaja v podjetju od tri do pet dni na teden, podjetje pa je odgovorno, da so dijaki vajenci zavarovani in da dobijo standardno kakovostno znanje, določeno za vsako panogo. Vajenci lahko poleg vajeništva v izbranem podjetju svoje znanje dopolnijo še v katerem drugem, da si tako razširijo znanje. Takšno dodatno usposabljanje po navadi traja od tri do štiri tedne na leto. V 'uradni' šoli pa vajenci preživijo približno 60 dni, torej 12 tednov, v blokih po teden ali dva skozi celotno šolsko leto. V drugih državah je lahko dualno izobraževanje razporejeno tudi drugače, npr. po 2,5 dneva v podjetju, 2,5 pa v šoli; ali pa teden dni v podjetju, teden dni v šoli; ali polletje v podjetju, polletje pa v šoli. To zadnje je bilo tudi najbolj uveljavljena oblika med trajanjem dualnega sistema v Sloveniji. V Nemčiji imajo sicer za izvajanje redkejših poklicev po manj lokacij v državi, tako zagotavljajo tudi kakovostnejše poučevanje, ki bi bilo ob vpisanem dijaku ali dveh onemogočeno. Vmesni izpit za večino poklicev je po večini na polovici šolanja, predvsem pa je povratna informacija dijaku vajencu, koliko je napredoval. Ta ocena se lahko upošteva tudi pri zaključnem izpitu, po navadi do 40 %, v večini primerov pa ne. Pri obeh izpi-

tih sodelujejo tudi podjetja oziroma zbornice. Že v procesu izobraževanja dijaki dobijo realen stik z delom, ki ga bodo opravljali med svojo delovno dobo. Podjetja z dijaki sklenejo učno pogodbo, če pa po koncu izobraževanja ugotovijo, da se je dijak dobro vključil v podjetje, ga lahko tudi zaposlijo. Podjetje tako praktično takoj po končanem formalnem izobraževanju dobi delavca, ki pozna delovni proces v podjetju. Zagotovo pa je najpomembnejše, da dijak dela v realnem okolju, ki ga šolska ustanova ne more zagotoviti ob še tako dobri opremljenosti.

Naše izkušnje

Pri nas je imel dualni sistem izobraževanja podobne značilnosti kot nemški. Izvajal se je na srednjih poklicnih šolah, ki trajajo 3 leta; pogoj je bila sklenjena učna pogodba med delodajalcem (obrtnikom), vajencem in njegovimi zakonitimi zastopniki; praktični del je večinoma potekal pri delodajalcu (del pa še vedno v šoli), teoretični pa v šoli; vajenec je dobival nagrado; učna doba pa se je vajencu ob izpolnjenih pogojih štela v zavarovalno dobo (12 mesecev vajeništva je pomenilo 6 mesecev zavarovalne dobe). Učno pogodbo je bilo treba registrirati pri obrtni ali gospodarski zbornici. Register učnih pogodb je vodila Obrtna zbornica Slovenije. Vajenec je tako kot v Nemčiji v drugem letniku opravljal vmesni preizkus praktične usposobljenosti pred strokovno komisijo pristojne zbornice. Vsebinska in način sta bila določena v izpitnem katalogu.

Medpodjetniški izobraževalni centri

Eden izmed razlogov, da je dualni sistem v Sloveniji, še preden je dobro

zaživel, zamrl, je tudi v uvajanju med-podjetniških izobraževalnih centrov (MIC). Njihova vloga je predvsem v razvoju, pridobivanju in promociji uporabnih znanj, povezanih s kakovostnim življenjem in vseživljenjskim učenjem ter dobrimi poslovnimi rezultati. Ustanovljeni so kot organizacijske enote večjih šolskih centrov in naj bi bili centri odličnosti in modernih tehnologij, ki povezujejo splošno, strokovno in praktično znanje. Konkretno naj bi tako ponujali znanje svojim dijakom, vendar sega njihovo poslanstvo tudi širše, običajno najprej do študentov višjih šol, potem pa tudi do zunanje javnosti (obrtniki, brezposelni ipd.), saj so zaradi sodobne opremljenosti vir znanja in stik z novimi tehnologijami. V bolj razvitih MIC-ih se ustanavljajo tudi podjetniški inkubatorji. Njihova slabost pa je v nekaterih primerih enaka kot pri izvajanju dualnega sistema. Večina sredstev za razvoj MIC-ev je prišla iz evropskih

“ Zakonsko bi bilo treba urediti, koliko ur mora dijak vajenec preživeti zunaj šole, teh ur pa bi moralo biti bistveno več, kot jih je bilo v preteklosti. ”

sredstev in želja ministrstva je bila, da se mreža MIC-ev po Sloveniji čim bolj razširi, saj ni želelo zamuditi te priložnosti. Odločitev je bila vsekakor prava, manj uspešna pa je bila odločitev, komu in zakaj 'zgraditi' MIC. Po državi je danes tako nekaj zares izjemnih primerov teh centrov in nekaj takih, kjer še ni čisto jasno, v katero smer se bodo razvijali v prihodnje in ali bodo zares samozadostni, da bodo lahko preživeli z delom na trgu. Pomembna značilnost MIC-ev je, da so odprti navzven, na trg. Odločevalci in tudi ravnatelji pa so mislili tudi, da je MIC odlična rešitev za poklicno-strokovno izobraževanje, saj bodo tako izključili zunanje izobraževanje, ker menijo, da lahko pri sebi v šolah ponudijo največ.

Težave, na katere so naleteli šole, ki so izvajale dualni sistem, so se največkrat gibale okrog usklajevanja s podjetji. Ta včasih vajencev niso hotela sprejeti, lahko tudi zaradi negativne izkušnje s katerim vajencem, obenem

Foto: Peter Prebil

pa so morala podjetja upoštevati zelo veliko predpisov, kar je povzročalo dodatno delo (ki so ga imeli nekateri mojstri za odvečno). V Nemčiji je bil v proceduri npr. celo predlog, da bi država podjetjem kot obveznost naložila, da morajo sprejeti vajenca. To se sicer ni izvedlo, ker so se potem zbornice uspele dogovoriti. Tak način bi bil seveda kontraproduktiven. Objektivna težava, ki pa se v današnjem času res lahko pojavi pri dualnem sistemu, je visoka specializiranost nekaterih podjetij. Dijaki vajenci tako ne morejo dobiti dovolj osnovnega znanja, saj jih podjetja ne ponujajo. Dejstvo je tudi, da je takih podjetij za zdaj še relativno malo, vendar pa bo treba pri uvajanju dualnega sistema v prihodnje misliti tudi na to.

Ponovna uvedba dualnega sistema?

Iti znova v dualni sistem v Sloveniji ali ne? Odgovor je jasen: vsekakor. Obdobje, v katerem smo imeli sistem že uveden, je bilo prekratko, da bi lahko zaživel v vsej polnosti. Povezava z gospodarstvom pa bo vedno bolj mogoča le s čim zgodnejšim stikom dijaka z realnim okoljem. Po končanem šolanju bo tak dijak lahko nemudoma nadaljeval delo v svoji panogi, ne da bi potreboval dodatne mesece usposabljanja, ki pomenijo dodatne stroške tako za podjetje kot za dijaka. Za to pa so potrebne tudi spremembe; ne samo zakonodaje, ki je sicer prvi korak k vnovični vpeljavi sistema. Najpomembnejši spremembi sta dve: prva je, da si morajo

odločevalci in tudi ravnatelji, ki delujejo pogosto le v interesu svoje šole, priznati, da Slovenija nima neskončno veliko človeških niti finančnih virov. Šole, ki bodo v dualnem programu imele vpisanega le enega dijaka, država ne bo mogla financirati. Ne bo mogla financirati ne učiteljev ne drage opreme. Ključno je povezovanje znotraj države in ustvarjanje edinih odlično opremljenih centrov za izobraževanje poklicev, ki so redki. Slovenija

je preprejena z dijaškimi domovi, ki so zasedeni manj kot 50 %, zato bi s smiselno organizirano mrežo krepili tudi vlogo teh domov. Druga sprememba je zakonska. Vsak dijak vajenec bi moral čim več praktičnega izobraževanja opraviti pri obrtniku, v podjetju. Šole v skrbi za ohranjanje zaposlenih število ur v največji možni meri najprej razdelijo med svoje zaposlene učitelje znotraj šole. Ure, namenjene izobraževanju zunaj (torej ne pri učiteljih), zmanjšajo do najmanjše možne mere. S stališča posameznega učitelja je to razumljivo, ni pa sprejemljivo s stališča tega, kar želimo kot družba. Naš cilj je dobiti na trg dela maksimalno usposobljenega, samozavestnega in odločnega zaposlenega. Prav v tem je tudi dvojni problem MIC-ev: istočasno so odličen vir znanja, a obenem tudi potuha in način, kako zadrževati dijake v šoli. Zakonsko bi bilo treba urediti, koliko ur mora dijak vajenec preživeti zunaj šole, teh ur pa bi moralo biti bistveno več, kot jih je bilo v preteklosti. Pomembnost socialne kompetence, stikov z realnim svetom je tisto, kar šole prepuščajo času po končanem uradnem izobraževanju. Tudi šole bodo morale prevzeti polno odgovornost za kadre, ki jih izobražujejo. Gospodarski preboj se začneja s podjetništvom in inovativnostjo. Šole ponujajo dober teoretični temelj, vendar morajo priznati, da določenih praktičnih znanj ne bodo mogle nikoli ponujati v takšni meri, kot to lahko storijo obrtniki in podjetja v vsakem trenutku. Moč, da besede preidejo v dejanja, pa imajo tisti, ki sprejemajo ustrezno zakonodajo. ■

Animator in njegova celostna rast

✍ Tilen Mlakar

Oratorij si je v zadnjih 20 letih pridobil ugled kot eden največjih otroško-mladinskih programov pri nas. Ob njem verjetno najprej pomislimo na poletno dogajanje za otroke, vendar je dejstvo, da je vsaj toliko kot otrokom namenjen tudi mladostnikom. Mladi animatorji oratorija namreč ne le soustvarjajo, temveč so sami tudi njegova ciljna skupina. Če jim ne nudi celostne formacije in osebne rasti, ne izpolnjuje svojega polnega poslanstva in pedagoškega potenciala.

Kdo je 'oratorijski animator'?

Ko govorimo o 'oratorijskem animatorju', je pomembno, da oba pojma najprej jasno razložimo.

Izraz 'animator' izhaja iz latinških besed *anima* (duša) in *animare* (navdušiti). Animatorja bi lahko opredelili kot tistega, ki navdušuje, spodbuja, poživlja, daje živahnost in razveseljuje. Beseda se je v slovenskem prostoru na področju vzgoje začela uporabljati v 90. letih 20. stoletja v okviru mladinskih programov Katoliške cerkve. Z njo se je poimenovalo mladega sodelavca – prostovoljca – pri različnih vzgojno-pastoralnih programih (Košnik, 2002). Glede na vrsto programa, v katerega se vključujejo, danes poznamo več vrst animatorjev, med katerimi so najštevilčnejši birmanski in oratorijski animatorji.

Oratorij je večdnevni počitniški vzgojno-pastoralni program za osnovnošolske otroke, ki se je v Sloveniji prvič pojavil leta 1988 in se do danes razširil že po polovici slovenskih župnij. Ima svojo okvirno strukturo in vzgojni slog. Temelji na preventivnem vzgojnem sistemu, ki ga je utemeljil italijanski vzgojitelj Janez Bosko (1815–1888).

Ko združimo oba pojma, dobimo torej mladega prostovoljca, ki s svojimi talenti, energijo in delom vzgaja otroke na oratoriju in ob tem hkrati sam pridobiva najrazličnejše sposobnosti in celostno osebnostno raste.

Foto: arhiv župnije Slivnica

Vloga in pomen animatorja na oratoriju

Vloga animatorja na oratoriju se razlikuje od, na primer, vloge učitelja v razredu. Njegova temeljna naloga je 'biti navzoč' – ne avtoritativno in represivno, temveč prijateljsko, ljubeznivo in preventivno. V praksi to pomeni, da se ves čas trudi biti ob

otročih, še posebej med odmori, ki prav zaradi njegove navzočnosti postajajo najpomembnejši vzgojni trenutki. Njegova naloga je vnaprej preprečiti, da bi prihajalo do neželenega vedenja, nekonstruktivnih konfliktov in kršenja pravil ter na drugi strani s svojim zgledom in besedo spodbujati k pozitivnim izkušnjam, osebni rasti in odgovornemu vedenju (Oratorij Slovenija, 2014).

Omeniti velja, da večina animatorjevega dela na oratoriju poteka v skupini. Le-ta je s svojo dinamiko in interakcijami že sama po sebi učno in vzgojno okolje. Animator s svojo

navzočnostjo v njej ustvarja domačnost in pozitivno sproščenost ter po potrebi z demokratičnim načinom vodenja usmerja oz. pospešuje medsebojne učne interakcije (Babnik, 2007).

Oratorij animatorju ponuja celostno rast

Russellova komisija pri britanski vladi je leta 2005 v obsežni študiji mladinskega prostovoljstva zapisala: "Prostovoljstvo je

oblika izkustvenega učenja, mladim omogoča učenje z delom. Aktivni delovni pristop / ... / ponuja izzivalne in stimulative dejavnosti, ki dvigajo nivo učenja in gradijo samozaupanje in samospoštovanje" (Babnik, 2007: 29). To v polni meri velja tudi za oratorijske animatorje.

Oratorij namreč animatorjem nudi raznovrstne izkušnje in vloge v skupi-

ni, preko katerih jim omogoča tako strokovno usposabljanje kot osebno rast. Pomembna prvina te rasti je, da se kompetence v prvi vrsti pridobivajo preko izkušenj (izkušensko učenje). To pomeni, da se animator uči ob konkretnem delu vzgoje otrok, ki ga tudi vrednoti (reflektirajoča praksa) (Babnik, 2007).

Prav tako ne gre zanemariti kompetenc, ki si jih pridobi v skupini soanimatorjev. V njej se uči pristnih odnosov s sovrstniki, sodelovanja, reševanja konfliktov, načrtovanja, evalvacije itd.

Osvojitvi specifičnih znanj, ki jih potrebuje za svoje delo, pa služijo tudi formalna usposabljanja. V slovenskem prostoru sta najbolj znani *Slovenska šola za animatorje*, ki jo izvaja *Medškofijski odbor za mladino pri Slovenski škofovski konferenci* (društvo-skam.si/ssa), ter *Usposabljanja oratorijskih animatorjev* v izvedbi *Oratorija Slovenija* (oratorij.net/usposabljanja). Obe vrsti usposabljanj upoštevata razvojno stopnjo animatorja (animator pripravnik/pomočnik – animator skupine – animator voditelj) ter se med seboj v veliki meri dopolnjujeta. Usmerjata se predvsem v poglobljanje znanja o vsebinah, kot so metode animiranja, lik animatorja, mladostnik, skupina, načrtovanje, metode vodenja in organizacije projektov.

Če rast in pridobivanje kompetenc animatorja na oratoriju poskušamo opisati s Kolbovim ciklom učenja (1.

konkretna izkušnja, 2. razmišljajoče opazovanje, 3. abstraktna konceptualizacija, 4. aktivno preizkušanje), lahko rečemo, da je animator na samem oratoriju pri delu z otroki pretežno v 1. in 4. fazi cikla, formalna usposabljanja ga predvsem spodbujajo k 2. in 3. fazi cikla, animatorska skupina pa mu omogoča okolje za vse štiri cikle uče-

nja (Babnik, 2007). Skupina, v kateri animator deluje (vodstvo, sovrstniki, dinamika odnosov v njej itd.), je zato za njegovo rast izjemnega pomena.

Poznamo več poskusov celostnega opisa kompetenc, ki naj bi jih animator pridobil. Morda najbolj znana je Pestalozzijeva delitev na 'glavo' (znanje), 'srce' (odnosi, vrednote) in 'roke' (veščine) (Babnik, 2009), ki pa je v nekaterih vidikih pomanjkljiva. V zadnjem obdobju tako poteka poskus, da bi pridobivanje animatorjevih kompetenc opisali po Delorsovem modelu (znati biti in živeti s seboj; vedeti (znanje); znati živeti v skupnosti; znati delati).

Animatorstvo v očeh mladostnikov

Če je oratorij med drugim namenjen celostni rasti animatorjev, ali to zaznajo tudi animatorji sami? Babnik (2007) v anketi med oratorijskimi animatorji ugotavlja, da zaznavajo:

- da jim je animatorstvo v veliko pomoč pri sprejemanju sebe in dviganju samozavesti;

- da se med svojim delom naučijo bolj spoštovati in sprejemati drug drugega;
- da se ob tem učijo reševanja konfliktnih situacij in se pogovarjajo o medsebojnih odnosih;
- da na vsakodnevni evalvacijah in v neformalnih pogovorih s soanimatorji pogosto pridobijo nova spoznanja;
- da med najpomembnejše veščine animacije uvrščajo vzpostavljanje odnosov in sposobnost dobrega notranjega razpoloženja (navdušenje);
- da med najpomembnejše veščine, ki so si jih pridobili na oratoriju, uvrščajo razumevanje in pristopanje k otrokom, sodelovanje z različnimi ljudmi ter komunikacijo;
- da bi marsikatero veščino težko pridobili kje drugje.

Zaključek

Oratorij zadnja leta poteka v več kot 300 krajih po Sloveniji, udeleži se ga okrog 20.000 otrok in ga soustvarja skoraj 5.000 mladih animatorjev. Skupaj s svojo jasno vzgojno vizijo preventivnega vzgojnega sistema ima velik pedagoški pomen za oboje; za otroke in mladostnike. Pri slednjih se ta pomen v največji meri uresničuje preko njihovega izkušenskega usposabljanja za področje pedagoškega dela in preko pridobivanja vseh ostalih kompetenc na področju njihove lastne identitete, odnosov in praktičnih veščin. Vse to predstavlja širok spekter novih sposobnosti, ki mladostnike opolnomočajo, jih oblikujejo v aktivnem državljanstvu in prispevajo k njihovi celostni rasti. ■

Viri

Babnik, Jure (2007): Prostovoljno animatorstvo kot učno okolje. V: *Andragoška spoznanja*, št. 4, vol. 13, str. 28–45.

Babnik, Jure idr. (2009): *Vključevanje, participacija in aktivno državljanstvo preko članskih oblik mladinskega dela*: zbornik posveta. Ljubljana: MOVIT NA Mladina.

Košnik, Marko (2002): *Vloga animatorja v mladinski pastoralni formaciji, usposabljanje in duhovnost*. Magistrsko delo. Ljubljana: Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani.

Oratorij Slovenija (2014). *Asistenca – način animacije na oratoriju*. Pridobljeno 5. 5. 2014: <http://www.oratorij.net/node/138746>.

Naravoslovne dejavnosti z najmlajšimi

✍ Barbara Bednjički Rošer

Naravoslovje je področje, s katerim pri predšolskem otroku razvijamo sposobnosti za dejavno vključevanje v obdajajoče okolje. Poudarek je na pridobivanju izkušenj, raziskovanju in odkrivanju. Z izvajanjem naravoslovnih dejavnosti smo postopno razvijali naravoslovne pojme, naravoslovno mišljenje in sklepanje. Razvijali smo naravoslovno in okoljsko pismenost, saj verjamemo, da neposreden stik z okoljem omogoča zavedanje okolja, razvija občutek za lepo, spoštovanje ter željo po ohranjanju okolja. Otroci postopno razvijajo zavedanje o prepletenosti odnosov v okolju in odgovornem ravnanju z vsemi živimi bitji.

Uvod

V Vrtnu Ivana Glinška Maribor se v skupinah vrtčevskih otrok 1. in 2. starostnega obdobja (Kiti 2–3 leta, Žoge 3–4 leta) vsak dan zgodi kaj novega. Njihova radovednost jim omogoča spoznavanje raznolikosti in lepote narave, vzgojiteljice – Andra Georgiev, Tanja Marko, Nika Galuf, Maja Geršak in Barbara Bednjički Rošer – pa si prizadevamo okolje vključevati v vsakdanje življenje in spremembe v naravi približati otroku v vseh letnih časih. Krnel (2008: 159) pravi, da “otroci odkrivajo, doživljajo in spoznavajo okolje hkrati z

osebnostnim razvojem in razvojem lastnih miselnih sposobnosti”. Razumevanje naravoslovja in procesna znanja otrok smo razvijale z dejavnostmi, ki jih omogočajo naravoslovni postopki: opazovanje, razvrščanje, urejanje, merjenje, izvajanje poskusov in posploševanje.

Maria Montessori je v svoji knjigi *Srkajoči um* zapisala: “Vse se začne s spoznavanjem okolja. Otrok ga vsrkava s pomočjo lastnosti, pri katerih gre za intenzivno in specializirano občutljivost, ki omogoča, da otroku dražljaji iz okolice zbudijo toliko zanimanja in navdušenja, da postanejo del njegovega bivanja. /.../ Razvoj je dejaven in pomeni oblikovanje osebnosti, kar dosežemo le z lastnim trudom in izkušnjami. To je dolga pot, ki jo mora otrok prehoditi sam, da bi dosegel zrelost. Osebno izkustvo in udejstvovanje sta edina dejavnika, ki spodbujata in omogočata razvoj.”

Otroci so po naravi radovedni in radi poizvedujejo/sprašujejo, zato je pomembno, da jim vzgojitelji omogočamo dejavnosti v naravnem okolju, ki jih bo spodbujalo k samostojnemu in aktivnemu vključevanju vanj. Hkrati pa naravno okolje nudi neskončne možnosti raziskovanja in zadovoljuje potrebe po druženju in individualnosti, intimnosti.

Načrtovanje naravoslovnih dejavnosti in aktivno naravoslovno učenje

O aktivnem ali participativnem naravoslovnem učenju govorimo takrat, ko vzgojitelji namenoma uporabljamo takšne pristope (metode, tehnike, postopke), ki zagotavljajo čim višjo stopnjo otrokovega sodelovanja

Foto: Barbara Bednjički Rošer

v procesu pridobivanja informacij, izkušenj, zlasti v procesu nastajanja novega znanja, novih predstav in pojmov. Vzgojiteljice smo premike v smeri participativnega učenja zagotavljale z intenzivnim samoizobraževanjem in uporabo strokovnih pristopov k načrtovanju in izvajanju dejavnosti, ki zagotavljajo dejavno vlogo otroka

v procesu izobraževanja. Aktivno naravoslovno učenje, ki zajema naravoslovne in tehnične vsebine (biologija, tehnika, kemija, fizika, informatika in tehnologija), smo spodbujale tako, da smo organizirale dejavnosti v naravi in oddelku; vzpostavile smo ozračje za pozitivne socialne interakcije otrok 1. in 2. starostnega obdobja; spodbujale smo namenska dejanja, reševanje problemov in jezikovno zmožnost otrok; opazovale, beležile in interpretirale smo odzive vsakega otroka ter načrtovale izkušnje. S pomočjo subtilnega opazovanja in lastnega vključevanja v igro smo skušale prisluhniti otrokom ter jim s tem omogočale samostojno, kreativno izražanje, ne da bi posegle v njihovo integriteto.

Pri načrtovanju smo izhajale iz globalnih ciljev in ciljev za področje *Narave v Kurikulumu za vrtce* (2011: 55–63), ki smo jih nadgradile z uveljavljanjem iniciative otrok, z dvigovanjem ravni otroškega sodelovanja in demokratičnega odločanja, z razvijanjem predstav o zaporedju dogodkov in spoznavanjem različnih načinov zbiranja in shranjevanja informacij. Otroci so izkušnje pridobivali v okviru integriranih obogatitvenih dejavnosti – naravoslovnih dni, ki smo jih enkrat mesečno izvajale v povezavi z ostalimi kurikularnimi področji (umetnost, gibanje, družba, matematika in jezik). V didaktični pristop oz. izhodišče načrtovanja smo zajele tako transakcijski model (usposabljanje otrok za samostojno reševanje problemov – raziskovalni pristop, izkustveno učenje) kot transformacijski model (razvijanje uravnoteženega odnosa med posameznikom in okoljem).

Naravoslovne dejavnosti

Otroci odnos do narave in raziskovanja prevzemajo od nas – vzgojiteljev in staršev, zato je pomembno, da imajo dovolj priložnosti in časa, da z lastnim preizkušanjem začutijo lastnosti narave. Otroke smo spodbujale, da so z opazovanjem, opisovanjem in eksperimentiranjem sami iskali odgovore. Seznanile smo jih s prvimi poskusi in pri opazovanju spodbujale uporabo vseh čutil. Temeljni naravoslovnih

pojmi namreč nastajajo spontano – oblikujejo jih neposredne izkušnje in uporaba jezika. Tudi jezik je dejavnik, ki v veliki meri součinkuje na ustrezno razumevanje naravoslovnih pojmov, zato je jezikovna doslednost vzgoji-

Foto: Barbara Bednjak Rošer

teljev predpogoj, ki omogoča postopno diferenciranje sorodnih pojmov v vsakdanjem jeziku. Krnel (2008) pravi, da so naravoslovni pojmi kot “gradbeni elementi, ki jih povezujejo relacije ali odnosi, ki oblikujejo in določajo strukturo in večja kot je mreža pojmov, bolj prepletene so povezave in širše ter trdnejše je znanje”.

Na naravoslovne dneve smo se pripravljali s poučnimi dejavnostmi pred srečanjem, nove pojme in znanje pa utrjevali s poustvarjalnimi dejavnostmi po srečanju. Naša jesenska srečanja smo pripravljale v parku, kjer smo se osredotočali na natančno opazovanje in razvrščanje. Opazovali smo drevesa, jih poimenovali (hrast, bukev, javor, kostanj, lipa, bor, smreka, jelka ...), nabirali in primerjali njihove liste in plodove ter se seznanili z osnovnimi razlikami med listavci in iglavci.

Zimska srečanja smo namenili raziskovanju in prvim poskusom. Da je voda v naravi lahko v trdnem (led), tekočem (voda) ali plinastem (para/hlapi) agregatnem stanju, smo ugotavljali s poskusi, tako da smo sneg opazovali v naravi, ga topili v ribniku in opazovali taljenje v igralnici, nato pa vodo vreli, da je izparela. Spoznavali

smo ptice (vrabec, sinica, kos, kalin, golob ...), v naravi poslušali njihovo oglašanje, nato pa se s poslušanjem posnetkov oglašanja ptic¹ igrali zvočne uganke. Po obisku lovca smo izdelovali ekološke ptičje krmilnice iz masti

in koruznega zdroba. To zmes smo z lesenimi paličicami nanašali na storže (ki smo jih nabrali jeseni) in obesili v parku in pred vrtcem. Za nego kože v mrzlih zimskih dneh smo si iz cvetov sivke, ognjiča in kamilic² izdelali naravno zeliščno kremo.

Spomladanska srečanja smo namenili opazovanju prebujajoče se narave/pomladi, zaznavanju in opisovanju vremena. Spoznavali smo spomladanske rastline (zvonček, trobentica, regrat, vijolica, forcija ...), si jih natančno ogledali in opisali, besedno poimenovali in poduhali. Naučili smo se, da imajo cvetlice nad zemljo cvet, liste in steblo ter korenine pod zemljo. Opazovali smo oblake, mavrico in z vetrnicami ugotavljali smer vetra. Spoznavali smo zelišča in začimbe, starši so prispevali sadike in semena, ki smo jih posadili in posejali v korita in postavili na teraso vrtca.

Naše zadnje srečanje so bile tehnične ustvarjalne delavnice v *Centru eksperimentov Maribor*, kjer smo se seznanili z izvori električne energije (voda, veter, sonce), žogicami in verjetnostjo, zrcali, verižnim eksperimentom, fakirjevo posteljo iz množice dvignjenih žebeljev, preizkusili smo zrcala kalejdoskopa, ki

so otroke povsem prevzela, ukrivljeno sliko, ki je risala glasen smeh otrok ...

Z navedenimi dejavnostmi smo pri otrocih razvijale in ostrile zaznavne sposobnosti, predvsem pa povezovale naravoslovje z ostalimi kurikularnimi področji.

Foto: Barbara Bednjički Rošer

Možnosti uporabe sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) pri delu v vrtcu

Za učinkovitejše in sodobnejše delo v vrtcu postaja IKT obvezen pripomoček. Vzgojiteljice jo uporabljamo pri svojem strokovnem – pedagoškem in administrativnem delu. Vse pogosteje se je poslužujemo pri iskanju strokovne literature, informiranja o novostih na področju predšolske vzgoje in za strokovna usposabljanja. Z uporabo IKT v oddelku pa želimo, da otroci spoznavajo sebe in razvijajo kognitivne spretnosti, saj tehnologija vstopa v življenje vseh nas. Otroci z ogledom svojih fotografij dobivajo pozitivne odzive na delo in postajajo kompetentni soustvarjalci dogajanja v oddelku. Skupaj si ogledamo fotografije in videoposnetke, na katerih se prepoznavajo in z gotovostjo lahko potrdimo, da je uporaba IKT v praksi dokaz za razvijanje sodelovalnih odnosov, usmerjene pozornosti in jezikovnih zmožnosti tudi pri najmlajših.

Zaključek

Obogatitveno dejavnost smo v Vrtcu Ivana Glinška Maribor vzgojiteljice načrtovale in izvajale zaradi sodobnega, urbanega načina življenja, ki postaja vse bolj odtujeno od narave, saj z njo (še posebej v mestih) nimamo več pristnega, neposrednega stika. Pogosto opažamo, da se določene pojme preveč poenostavlja, kar lahko pri otrocih hitro privede do nepravilne predstave, saj mnogih naravoslovnih informacij ne razumejo celostno, ker jih sprejemajo ločeno ali med seboj nepovezano. Za otroke je predstava o naravi, ki si jo ustvarijo v zgodnjem otroštvu, odločilnega pomena, saj vpliva na njihovo kasnejše razumevanje

in odnos do nje, zato bomo naravoslovne dneve načrtovale tudi v prihodnje.

Opombe

1. Jännes, H., Roberts, O. (2012): Glasovi naših ptic.
2. Postopek izdelave kreme sem opisala v prispevku Zdravilna moč zelišč v naravni kremi. Pridobljeno 10. 2. 2014: <http://www.solski-razgledi.com/e-sr-prispevek.asp?ID=1026>

Literatura

Bednjički Rošer, Barbara (2013): Obisk lovca v vrtcu. V: *Lovec, letnik XCVI* (št. 3), str. 150–151.

Bednjički Rošer, Barbara (2013): Zdravilna moč zelišč v naravni kremi. eŠR, pridobljeno 10. 2. 2014: <http://www.solski-razgledi.com/e-sr-prispevek.asp?ID=1026>.

Bahovec D., Eva idr. (2011): *Kurikulum za vrtce: predšolska vzgoja v vrtcih*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Krnel, Dušan (2008): Narava. V: Marjanovič Umek, Ljubica (ured.): *Otrok v vrtcu. Priručnik h kurikulumu za vrtce*. Maribor: Obzorja, str. 157–175.

Montessori, Maria (2008): *Srkajoči um*. Ljubljana: Uršulinski zavod za vzgojo, izobraževanje in kulturo.

Ana Šubic in njeno literarno ustvarjanje

Z Ano Šubic in njenim pisateljevanjem sem se srečal po 'službenem naključju', kot bi temu lahko rekli. Z njeno mamo sva si po elektronski pošti izmenjala nekaj misli o nasilju v šoli in o tem, kako naj zaščitijo otroka, ki je žrtev nasilja, pa je potem zaradi nekih neustreznih obramb pred tem nasiljem sam spoznan za nasilneža ... Ob tem je beseda nanela tudi na Ano. Seveda me je zanimalo, kaj in kako piše takšna osnovnošolka, in mama mi je z veseljem poslala dve njeni knjigi, ki ju tukaj predstavljamo. Obe knjigi sta me v hipu navdušili.

Naj kar takoj pojasnim: nisem literarni kritik niti kak poznavalec leposlovja, zato si ne upam soditi o literarni vrednosti nekega dela. Kot psihologa in kot psihoterapevta pa sta me knjigi pritegnili s svojo sporočilno jasnostjo. Danes je veliko t. i. otroške in mladinske literature. Vendar so skoraj vsi avtorji te literature odrasli pisci. In tu je težava. Odrasel pesnik ali pisatelj, ki piše za otroke, se poskuša vživeti v otroško doživljanje. Najpogosteje mu to uspeva tako, da se s pomočjo spominov vrača v svoje otroštvo in svoje otroško doživljanje. Vendar so spomini na otroštvo vedno do neke mere predelani s kasnejšimi izkušnjami – izkušnjami odrasle osebe.

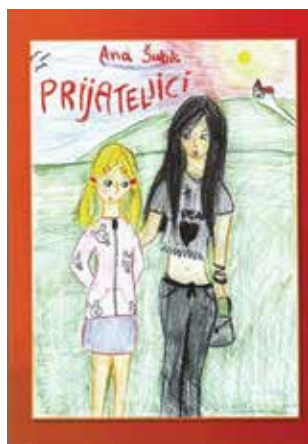
Literarno delo Ane Šubic je v tem smislu izvirno, pristno, nepredelano. Po mojem globokem prepričanju ima zato veliko večjo vrednost od 'strogo literarne', v katero se sicer ne spuščam. Prav o tej sporočilni in spoznavni vrednosti teh literarnih del želim nekaj napisati.

Moja psica Bona

Knjižico *Moja psica Bona* je Ana napisala v prvem razredu osnovne šole. V

tej knjigi, ki jo pravzaprav sestavlja ta dve zgodbici in štiri lepe otroške pesmi, sta me posebej nagovorili dve stvari. Prva je otroška neposrednost, stvarnost, konkretnost ali, strokovno rečeno, fenomenološkost otroškega doživljanja. Otrok sprejema informacije iz okolja takšne, kot so. To vemo iz strokovne literature. Pri odraslih piscih leposlovja za otroke to zelo redko in težko prepoznavamo. Ana s tem že začne – naravnost, brez ovinkov, ne da bi se ukvarjala s podrobnostmi: “Moja najljubša žival je pes, moja najljubša pasma je kokeršpanjel, moj najljubši kokeršpanjel je moja psička Bona!” Menim, da se lepše in bolj jasno sploh ne da predstaviti otroškega doživljanja! Druga stvar pa je zgodba o parjenju te psičke. Koliko učenih besed je bilo napisanih o spolni vzgoji, koliko neumnosti (in škode) narejenih z namenom oblikovanja spolne vzgoje, ki bo blizu otroškemu doživljanju. No, Ana je tu vsem dala lekcijo: staršem, vzgojiteljem in učiteljem, psihologom, katehetom ... Dogodek je opisala preprosto, naravno, življenjsko. Če bi imel to pristojnost, bi zahteval, da se ta knjiga uvrsti v seznam obvezne literature za vse, ki se kakor koli ukvarjajo s spolno vzgojo.

Prijateljci

Druga knjiga, *Prijateljci*, je nastala, ko je bila Ana desetletno dekletce. Kar me je najprej prevzelo, je obseg knjige, ki je skorajda neverjeten za desetletnega otroka. Še bolj pa me je prevzela vsebina.

Ana nam tu razkriva vse najpomembnejše, kar bi morali odrasli vedeti o otroškem čustvovanju, o prijateljstvu, o oblikovanju nastavkov pravih vrednot, ki so v tej starosti že lepo prepoznavni, in o otroški duhovnosti. Pravzaprav bi morali po branju te knjige kar nekatera stališča, ki jih imamo do teh vprašanj, nekoliko popraviti, spremeniti. Zato sem tudi za to knjigo prepričan, da je veliko več kot le otroška literatura. Prepričan sem, da lahko zelo veliko pove vsem, ki se ukvarjajo z vprašanji otroških čustev, vzgoje vrednot in vzgoje duhovnosti.

Bogdan Žorž, 2013

Katrin Stroh, Thelma Robinson,
Alan Proctor

Vsak otrok se je sposoben učiti

Raba učnih orodij in igre v pomoč otrokom z zaostankom v razvoju (s priloženo zgoščenko)

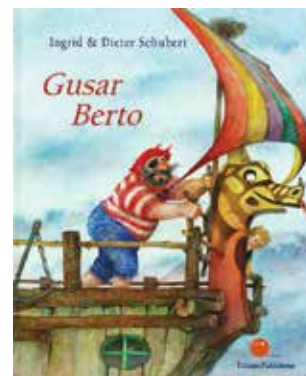
Brezovica pri Ljubljani:

Cangura.com, 2014

203 strani, cena: 39,90 EUR

Knjigo sestavlja pet delov oz. triindvajset poglavij. V prvem delu sta opisana zgodovina programa ter sodobno raziskovanje igre in učnih orodij. Drugi del natančno obravnava posamezna učna orodja z njihovimi definicijami, ki jih lahko razširimo v vsakdanje aktivnosti. V tretjem delu so nanizane ideje za kompleksnejše dejavnosti, s pomočjo katerih otrok razvije sposobnosti tako, da se lahko vključi v redni

šolski program. Četrty del poudarja pomen družine, komunikacije, nege, hranjenja in povezanosti med družino, terapeutom in šolo. Zadnji del knjige nam predstavlja, kako lahko funkcionalno učenje uporabljamo povsod, ne glede na kulturno okolje, barvo kože, raso, jezik itd., saj se pri vseh otrocih na svetu pojavljajo enaki vzorci spontane igre, kar je osnova za vse otrokovo nadaljnje učenje. Knjiga je zelo nazorna, opremljena s slikovnim materialom in opisi primerov iz prakse, med katerimi so tudi primeri slovenskih terapevtov in mnenja staršev.

Ingrid & Dieter Schubert

Gusar Berto

Ljubljana: Filargo, 2014

32 strani, cena: 14,95 EUR

Gusar Berto je človek, ki zaradi svojih osebnih problemov živi sam. Na videz je grob in nedostopen. Nekega dne ga nenačrtovano obišče mali deček Luka, ki želi biti njegov prijatelj. Gusar ga odganja, vendar Luka vztraja in gusar se omehča, saj ve, da ne more več tako naprej. Pripoveduje mu o tem, kaj vse se je dogajalo, ko je bil še gusar. Pove mu svojo domišljjsko zgodbo. Luka je navdušen nad njegovo pripovedjo, Berto pa se močno zamisli in se še bolj zapre v svojo žalost. Berto mu končno zaupa, da ne zna plavati. Luka v trenutku reši problem: gusarju ponudi svoj zrakom napolnjen obroč in ga povabi na morje. Želi si, da skupaj poiščeta zaklad. Tedaj se Berto sprosti in skupaj se veselo odpravita na potovanje po morju.

Strokovna ekskurzija DKPS po Koroški

Druška majnska sobota je že nekaj let rezervirana za strokovno ekskurzijo v zamejstvo. Letos so nas želje spet popeljale po avstrijski Koroški, v Podjuno, kamor nas je ponovno povabil naš dolgoletni prijatelj, sodelavec in poznavalec življenja v zamejstvu, dr. Peter Vencelj.

Poln avtobus je že nekaj let pokazatelj velikega zanimanja članov za to pomladno ekskurzijo.

Ob 7.00 smo začeli pot iz Ljubljane proti Kranju, kjer smo pobrali vodiča in nekaj prijateljev. V jasno majsko jutro smo se odpeljali čez Ljubelj skozi Celovec na prelepe, 1150 m visoke Djekše, kjer smo imeli prvi postanek. Starodavna cerkev sv. Martina, omenjena že leta 1326, nas je očarala z arhitekturo in sporočilom stoletij, v katerih so jo dograjevali, obnavljali in jo ohranjali kot domače svetišče. Na Djekšah le malo ljudi še govori slovensko; tudi v gostišču, kamor smo šli obnoviti moči s kavo in čajem, smo se morali pogovoriti v nemščini.

Preko Velikovca smo se spustili v Grebinj s starim, na visoki skali stoječim gradom. Žal nam čas ni dopuščal obiska starega, očarljivega mesteca, v katerem je možen tudi ogled zanimive podzemne jame. Okrog 12.00 smo že prispeli v Tinje, kjer smo bili prisrčno sprejeti s strani gospoda Jožeta Kopeinika. Po slastnem kosilu smo odšli v prenovljeno kapelo doma, v kateri žarijo mozaiki p. Marka Rupnika in njegovih mojstrov. Obisk kapele je bil več kot ogled in razlaga g. Kopeinika več kot predavanje. Bilo je srečanje v duhu in lepoti, v vsem, kar so ustvarjalci želeli vzbuditi v obiskovalcih doma in njegovega svetišča. To jim je zagotovo uspelo, saj smo očarani nad sporočilom zapuščali dom v Tinjah.

Po sončni Koroški smo se povzpeli še na goro sv. Heme nad Globasnico. Kratak vzpon do cerkve, sprehod med kamnitimi ostanki stare naselbine iz prvih stoletij krščanstva ter ogled svete jame s čudodelno vodo so nam vzeli kar nekaj časa. Ob 17.00 smo imeli v župnijski cerkvi v Globasnici sv. mašo, ki je bila pravi biser našega romanja. Župnik nas je pozdravil v domačem

jeziku in zatrdil, kako vesel je vsakega obiska Slovencev v njegovi zdaj že skoraj povsem avstrijski župniji.

Čakala nas je le še pot preko Železne Kaple in Jezerskega proti Kranju in Ljubljani.

Dan je bil poučen: dr. Vencelj nas je obogatil s podrobnim poznavanjem zgodovine in družbene situacije na Koroškem ter tamkajšnjih krajev in ljudi, naš prijatelj mag. Ludvik Mihelič pa nam je podrobno predstavil še geografski pogled na Podjuno in kraje v njej. Seveda na poti nismo pozabili na molitev za vse prijatelje DKPS, ki jih nosimo v srcu in jim z rožnim vencem želimo izprositi božjo pomoč.

Tudi letošnja ekskurzija je kamenček v mozaiku lepih društvenih doživetij in povezav med člani.

Vsi, ki še niste romali z nami, povabljeni v zamejstvo v letu 2015! ■

Helena Kregar

Iz življenja OS Ljubljana

Slomškov večer na molitvenem bdenju

Molitvenemu bdenju pred kanonizacijo papežev smo se pridružili tudi učitelji na Slomškovem večeru. Veseli smo bili, ko je dr. Smej izrekel našo srčno prošnjo, da bi sveti Janez Pavel II. pomagal izprositi svetništvo našega zavetnika A. M. Slomška.

Molitev in sv. maša za domovino

“Gospod zmore vsako stvar spremiti v zmagoslavje,” so besede svetega Janeza Pavla II., zato v ljubljanski stolnici vsako prvo soboto po sv. maši ob 16.00 vztrajamo v molitvi rožnega venca za domovino.

Sveta maša v Domu starejših Poljane

Na veliko noč je v Domu starejših Poljane zadonela vstajenjska aleluja. Zapela jo je naša rojakinja ga. Patricia Walsh pred sv. mašo ob 10.00. Lepo povabljeni k sv. maši 1. in 3. petek ob 16.00. Potrebujemo pevce, glasbenike in spremljevalce.

Teden vseživljenjskega učenja

Udeležili smo se brezplačnih delavnic: Učinkovit glas, Ustvarjalno reševa-

nje težav in nenasilno sporazumevanje ter Poslušati ali svetovati. Naše znanje 'stari', naši možgani pa nimajo ovir pri sprejemanju novega znanja, razen če se predamo strahu.

Ekskurzija na avstrijsko Koroško

Hvaležni smo dr. Petru Venclju za odlično pripravljeno majsko ekskurzijo in veseli, da je pri vodenju sodeloval tudi naš kolega mag. Ludvik Mihelič. ■

Magdalena Jarc

In memoriam

“Nov list v knjigi večnosti je obrnil Stanko Lorger.” To je bilo zapisano v družinski osmrtnici, objavljeni 28. aprila 2014, dva meseca po njegovem dopolnjenem 83. letu. Spoštovan je bil, pred pol stoletja vrhunski šprinter čez visoke ovire in kasneje več desetletij, vso delovno dobo, priljubljen profesor matematike na *Srednji ekonomski šoli* v Celju. Profesor Stanko Lorger ni bil član *Društva katoliških pedagogov Slovenije*, bil pa je 'katoliški pedagog', strokovno visok, učiteljsko blizu svojim dijakom, vedno pri sveti maši, raje sicer v zadnji kot v sprednji vrsti, čeprav svoje prisotnosti ni skrival, tudi v 'Popitovih' letih ne. Pred nekaj leti je bil prvi mecen obnovitve zunanjščine Marijine cerkve v Celju. Dva mandata (1973–75) je bil predsednik celjske podružnice *Društva matematikov in fizikov*, zadnja leta pa mu je napredujoča bolezen preprečevala kakršno koli strokovno in društveno sodelovanje.

Nadvse cenjeni kolega, bodi slovenskim učiteljem vztrajen priprošnjik pri našem Učitelju in Gospodu. ■

Stanislav Pirmat

Iz življenja OS Zahodna Dolenjska

Pomembne obletnice

V Kočevju smo 15. marca 2014 praznovali 20 let OS Zahodna Dolenjska in 25 let od ustanovitve DKPS. Praznovanje smo pričeli s sveto mašo v župnijski cerkvi sv. Jerneja, ki jo je vodil duhovni vodja, p. Silvo Šinkovec, ob somaševanju številnih dekanijskih duhovnikov in patrov jezuitov. Nada-

ljevali smo s kulturnim programom v Knjižnici Kočevje, ki ga je v celoti zasnovala Mirjana Furlan, prof. slov. jezika na kočevski gimnaziji, skupaj z njo pa so ga izvedli dijaki kočevske gimnazije in članci Pihalnega orkestra Kočevje. Sledila je pogostitev in druženje vseh udeležencev v avli knjižnice.

Vodstvo DKPS in prisotni delegati iz območnih skupnosti smo popoldne nadaljevali z delom. V župnijskem domu v Kočevju smo imeli letno skupščino društva, na kateri smo obravnavali delovanje organov društva in območnih skupnosti v preteklem letu ter se ozrli tudi v prihodnje šolsko leto.

Kuharska delavnica

V Osnovni šoli Ob Rinži Kočevje smo 20. marca 2014 organizirali prvo kuharsko delavnico na temo postnih jedi. Pripravila in vodila jo je učiteljica gospodinjstva in biologije na tej šoli, gospa Majda Maležič. Njen cilj je bil predstaviti in skupaj z udeleženkami pripraviti polnovreden obrok hrane (pozno kosilo) s sestavinami iz domačega okolja, vrta, travnika oziroma gozda.

Delavnica je dobro uspela. Udeležilo se je 10 članic, ki so izrazile željo, da bi se še kdaj srečale na podobnem izobraževanju.

Ekskurzija v Belo krajino

24. maja 2014 smo se odpravili na ekskurzijo v Belo krajino. Obiskali smo našega nekdanjega duhovnega vodjo, gospoda Toneta Gnidovca, ki od lanskega avgusta opravlja poslanstvo župnika v Vinici. Popeljal nas je na hrib Žeželj, kjer smo imeli sveto mašo v podružnični Marijini cerkvi. Potem smo se vrnili v Vinico in si ogledali rojstno hišo Otona Župančiča. Pot smo nadaljevali proti Krupi, kjer smo se telesno podprli. Popoldne smo obiskali še metliški muzej, si spotoma ogledali znano cerkvico na Vinjem vrhu, nato pa se odpeljali čez Gorjance v Novo mesto in se ustavili v stolni cerkvi na Kapitlju, kjer nas je sprejel stolni župnik Silvester Fabjan. Prijetno utrujeni, polni novih spoznanj in doživetij smo se okoli osme ure zvečer zadovoljni razšli. ■

Slavka Janša

Zahvalna sv. maša in kulturni program ob dnevu državnosti

V Novi Štifti na Dolenjskem bo 25. junija 2014 zahvalna sv. maša in kulturni program ob državnem prazniku. Organizira in vabi OS Zahodna Dolenjska.

Molitev za domovino

Vsako prvo soboto v mesecu je na grobu Alojzija Šuštarja v ljubljanski stolnici molitev za domovino. Začnemo s sv. mašo ob 16.00, ki jo daruje p. Silvo Šinkovec. Zadnji datum v tem šolskem letu je 5. julij 2014.

Romanje po poteh bl. A. M. Slomška 2014

Tradicionalno peš romanje po Slomškovi poti bo med 11. in 13. julijem 2014. Romali bomo iz Celovca ob Vrbskem jezeru do Lipe in preko Marije na Zilji v Beljak ter čez Korensko sedlo do Jesenic, po delu poti, ki jo je bl. Slomšek prehodil leta 1837. Dodatne informacije in prijave: 041 455 403 (Helena Kregar).

Duhovne vaje

Duhovne vaje za učitelje in druge bodo v Ilirski Bistrici od 5. do 10. avgusta 2014. Vodi: p. Silvo Šinkovec s sodelavci. Prijave: jerneja.burja@rkc.si.

Poletna delavnica o nastopanju v javnosti za otroke

Se tudi vaš otrok boji nastopati pred razredom, ne zna povedati, čeprav se je doma pripravljaj, ga je strah in si ne zna pomagati? Na delavnici o nastopanju v javnosti za otroke med 11. in 13. letom se bodo otroci naučili premagovati tremo, sestaviti svoj govor, izražati svoja stališča, izboljšati svojo prepričljivost, pripraviti in uporabljati predstavitev.

Vodita: mag. Hedvika Dermol Hvala, Klemen Jevnikar

Izvedba: 26., 27. in 28. 8. 2014, vsak dan od 8.30 do 15.00

Prijave: do 18. 8. 2014 oz. do zapolnitve mest: 01/43 83 987, dkps.seminarji@gmail.com

Slomškov dan 2014

Tradicionalno srečanje učiteljev, vzgojiteljev, katehetov in staršev bo 27. 9. 2014 na Ponikvi. Naslov letošnjega srečanja je *Vzgoja za poklicanost*.

Seminarji 2014/15 za osebno in strokovno rast

Inteligentna čustva

Predstavitev: Kaj so čustva, kakšen je njihov pomen in kakšne težave imamo s čustvi. Čustvena pismenost je osnova za čustveno inteligenco.

Obseg: vikend izvedba, 16 ur

Udeleženci: pedagoški delavci, starši in drugi

Izvedba: Ljubljana, 22.–24. 8. 2014, prijave: do 13. 8. 2014

Vodi: mag. Silvo Šinkovec

Spodbujanje razvoja samozavesti in samospoštovanja

Predstavitev: Pomen in znaki visokega ali nizkega samospoštovanja, razvoj samospoštovanja, možnosti za pridobivanje novih pozitivnih izkušenj. Seminar daje novo znanje in vključuje vaje za osebni razvoj.

Obseg: vikend izvedba, 16 ur

Udeleženci: pedagoški delavci, starši in drugi

Izvedba: Ljubljana, 23.–25. 1. 2015, prijave: do 14. 1. 2015

Vodi: mag. Silvo Šinkovec

Osebni dnevnik

Predstavitev: Seminar pomaga ozavestiti pretekle življenjske izkušnje in jih povezati v smiselno celoto. To deluje terapevtsko in prebuja ustvarjalnost. Udeleženci se naučijo uporabljati osebni dnevnik kot metodo osebno-stne rasti.

Obseg: Seminar poteka v dveh delih (dva vikenda); 2 x 16 ur.

Udeleženci: pedagoški delavci, starši in drugi

Izvedba: Ljubljana

1. del: 20.–22. 3. 2015

2. del: 17.–19. 4. 2015

Prijave: do 11. 3. 2015

Vodi: mag. Silvo Šinkovec s sodelavci

Tečaji računalništva

Vsebina tečaja: Vsebina je prirejena po učnem načrtu Syllabus 4.0, ki je osnova tečajev za pridobitev certifikata ECDL (evropsko računalniško spričevalo). Po dogovoru izvajamo različne tečaje: *začetni in nadaljevalni tečaj* (delo z računalnikom, delo v programu Microsoft Word, uporaba spleta in zaščita, uporaba elektronske pošte) ter posamezne delavnice: *delo v programu Microsoft Excel, delo s fotografijami, delo v programu Microsoft PowerPoint.*

Vodi: Klemen Jevnikar

Pet ran duše

Predstavitev: Razmišljamo o petih temeljnih notranjih ranah, ki jih vsak prinaša iz primarne družine in ki bistveno vplivajo na odnose z drugimi.

Obseg: 16 ur

Udeleženci: pedagoški delavci, starši in drugi; do 10 oseb v skupini

Izvedba:

I. izvedba: Ljubljana, 28. in 29. 11. 2014, prijave do: 19. 11. 2014

II. izvedba: Ljubljana, 6. in 7. 2. 2015, prijave do: 28. 1. 2015

Vodi: Frédéric-Raphaël Duret-Nauche

Družinska konstelacija: pot sprave

Predstavitev: Izberemo predstavnike za člane svoje družine ter jih postavimo v prostor. Tako dobimo globlji uvid v svojo družino in njene čustvene voze. Lahko sodelujemo kot postavljalci družine ali kot opazovalci oz. predstavniki družinskih članov.

Obseg: 16 ur

Udeleženci: pedagoški delavci, starši in drugi; do 6 postavljalcev v skupini, število ostalih udeležencev neomejeno

Izvedba:

I. izvedba: Ljubljana, 12. in 13. 12. 2014, prijave do: 3. 12. 2014

II. izvedba: Ljubljana, 13. in 14. 3. 2015, prijave do: 4. 3. 2015

Vodi: Frédéric-Raphaël Duret-Nauche

Ustvarjalno reševanje težav in nenasilno sporazumevanje

Predstavitev: Seminar temelji na primerih udeležencev in študijah primerov (z delovnega mesta, družin). Skupaj bomo raziskovali svoje sporazumevanje in konfliktno vzorce ter jih ozavestili.

Obseg: 16 ur

Udeleženci: pedagoški delavci, starši in drugi; do 8 oseb v skupini

Izvedba:

I. izvedba: Ljubljana, 3. in 4. 10. 2014, prijave do: 24. 9. 2014

II. izvedba: Maribor, 17. in 18. 10. 2014, prijave do: 8. 10. 2014

III. izvedba: Ljubljana, 16. in 17. 1. 2015, prijave do: 7. 1. 2015

IV. izvedba: Maribor, 30. in 31. 1. 2015, prijave do: 21. 1. 2015

Vodi: Frédéric-Raphaël Duret-Nauche

Moteči, nevidni in travmatizirani učenci

Predstavitev: To, kar učenec prinaša s seboj v svojem intimnem psihološkem svetu, pomembno vpliva na odnos z ostalimi učenci in učitelji.

Odgovornost za odnos pa je vselej na strani odraslega/učitelja, s tem pa tudi iskanje načinov, ki bodo otroka lahko opolnomočili, da bo kljub slabim izkušnjam uspel napredovati v srečnejšega posameznika.

Obseg: 8 ur

Izvedba: Ljubljana, 22. 11. 2014, prijave: do 12. 11. 2014

Vodi: Julija Pelc

Učinkovito nastopanje v javnosti, začetni seminar

Predstavitev: Osnovna načela učinkovitega govornega nastopanja, pridobivanje sposobnosti za smiselno izražanje in učinkovito predstavljanje svojih misli, vzpostavljanje stika s skupino ter ozaveščanje besednih in nebesednih spremljevalcev govornega nastopanja.

Obseg: 8 ur

Udeleženci: pedagoški delavci, starši in drugi; do 15 oseb v skupini

Izvedbi:

I. izvedba: Ljubljana, 11. 10. 2014, prijave: do 1. 10. 2014

II. izvedba: Ljubljana, 31. 1. 2015, prijave: do 21. 1. 2015

Vodi: mag. Hedvika Dermol Hvala

Učinkovito nastopanje v javnosti, nadaljevalni seminar

Predstavitev: Nadgrajevanje elementov govorne prepričljivosti v različnih govornih položajih, prepoznavanje zunanjih in notranjih sredstev prepričevanja, usposabljanje za spretno argumentiranje, razvijanje lastnega sloga ob upoštevanju osnovnih slogovnih načel.

Obseg: 8 ur

Udeleženci: pedagoški delavci, starši in drugi; do 15 oseb v skupini

Izvedba: Ljubljana, 7. 3. 2015, prijave: do 25. 2. 2015

Vodi: mag. Hedvika Dermol Hvala

Učinkovito in prepričljivo govorno nastopanje

Predstavitev: Osnovna načela učinkovitega govornega nastopanja, osredotočanje na smiselno izražanje in učinkovito predstavljanje svojih misli, nadgrajevanje že usvojenih elementov govorne prepričljivosti v različnih govornih položajih, prepoznavanje zunanjih in notranjih sredstev prepričevanja, usposabljanje za spretno argumentiranje in oblikovanje prepričljivega sloga govornega nastopanja. Seminar je namenjen pedagoškim delavcem, ki nastopajo tudi npr. na srečanjih s

starši, na konferencah, različnih prireditvah (npr. govor ob zaključku) ...

Obseg: 8 ur; po dogovoru lahko tudi samo 2-urno predavanje

Izvedba: organizirano za učiteljske zbornice (po dogovoru)

Vodi: mag. Hedvika Dermol Hvala

Kratke delavnice

Delavnice so dolge 2, 4 ali 6 pedagoških ur. Izvajamo jih po dogovoru za skupine pedagoških delavcev, starše, mlade in druge.

Pot do rešitve

Kako spremeniti spore in težave v ustvarjalne priložnosti za osebno rast in rast skupnosti. Soočimo se s težavami, povezanimi z odnosi v šoli (učitelj – učenec, učitelj – starši), v družini, na delovnem mestu ali drugje.

Vodi: Frédéric-Raphaël Duret-Nauche

Pot do razumevanja

Spoznali bomo štiri sestavne dele nenasilnega sporazumevanja po Marshalu Rosenbergu: opazujemo brez ocenjevanja, zavemo se čustev, prepoznamo in izrazimo svoje potrebe.

Vodi: Frédéric-Raphaël Duret-Nauche

Pot do spremembe

Na svojo življenjsko pot bomo pogledali na nov način, ob zavedanju najbolj temeljnih notranjih ran, ki jih prinašamo iz primarne družine in ki bistveno vplivajo na odnose z drugimi.

Vodi: Frédéric-Raphaël Duret-Nauche

Pot sprave in miru družine

Dobiti globlji uvid v svojo družino in družinske čustvene vozle. Spoznamo korake do sprave in posebno metodo postavitve družine, ki nam pomaga pri razreševanju družinskih konfliktov.

Vodi: Frédéric-Raphaël Duret-Nauche

Žepni koledar Vzgoja 2014/15

Koledar zajema obdobje od avgusta 2014 do decembra 2015. Primeren je za načrtovanje dejavnosti v šolskem in pastoralnem letu. Tedenske misli in dnevna mašna berila dajejo poseben ton praznikom in drugim obdobjem v letu.

Format: 100 x 190 mm, obseg: 180 strani

Naročila: <http://www.dkps.si>, dkps.seminarji@gmail.com, 01/43 83 987. Pri naročilu do 20. 7. 2014 poštnino podarimo.

Prostor kot element učnega procesa

Teoretično in praktično spoznamo, kako soustvarjati prostor, da bo kar najbolj podpiral dialog. Pomagamo tudi z organizacijo postavljanja prostora na terenu.

Vodi: Frédéric-Raphaël Duret-Nauche

Ambasadorji varnega e-vedenja

Udeleženci se izobrazijo o varni rabi računalnika, spleta in drugih elektronskih medijev. Postanejo 'ambasadorji varnega e-vedenja', ki se zavedajo koristi in nevarnosti e-medijev ter o tem ozaveščajo svojo okolico.

Vodi: Klemen Jevnikar

Video igre v šole ali čudežu naproti

Kaj video igre prinašajo? Kaj naj bi učitelj oz. starš vedel ob tem?

Učitelji in nekateri starši imajo (pre) veliko zaupanje v IKT ter video igre. Na delavnici bodo predstavljene značilnosti in posebnosti IKT okolja. To je osnova za razumevanje iger. Kako video igre uporabijo principe učenja in s čim igra 'zagrabljiva' igralca?

Vodi: Barbara Kavčnik

Slovenski pedagogi

Za vse, ki bi radi poglobili svoje znanje o delu in sporočilu slovenskih pedagogov, ki so se zavzemali za dostojanstvo mladih, za ljubezen do domovine in za oblikovanje moderne pedagoške teorije in prakse. Predstavili bomo Antona Martina Slomška in Franca Pedička.

Vodi: Jože Mlakar

Duhovnost in telo

Sodobne pedagoške in psihološke znanosti vse bolj prepoznajo pozitivne učinke duhovnosti, ki se kažejo predvsem v okrepljenih občutkih varnosti in trdnosti. Duhovnost, ki najde stik s telesom ter se pusti izkusiti in utelešiti, podpira procese integracije tako v smislu osebne rasti kot v smislu oblikovanja varnih in trdnih skupnosti, hkrati pa telo in skupnost razbremeni ter odpira za nova (presežna) spoznanja.

Vodi: dr. Stanko Gerjolj

Slomšek in naravoslovje

Anton Martin Slomšek se je zavedal, da je teoretično poznavanje fizikalnih zakonitosti pomembno za oblikovanje človeka. To je tudi spodbuda nam, da skušamo mladim približati naravoslovje in jih vzgajati, da bodo razmišljali s svojo glavo.

Vodi: Boris Kham

Geštaltpedagogika – seminar

Mednarodni seminar iz geštaltpedagogike organizirajo *Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Društvo za krščansko geštaltpedagogiko Slovenije (DKGP)* in *Inštitut za integrativno geštaltpedagogiko iz Avstrije (IIGS)*. Namenjen je pedagoškim in socialnim delavcem, katehetom, duhovnikom ter drugim, ki želijo na podlagi osebnostnih kompetenc in poglobljenih didaktičnih spretnosti izpopolniti svoje delo ali si želijo osebne rasti. Seminar bo v Duhovno-prosvetnem centru sv. Jožefa v Celju; vsakokrat se bo začel ob 17.00. Prvo srečanje bo od 12. do 14. 12. 2014.

Dodatne informacije in prijave:

Ana Rožman, tel.: 040 515 303, e-naslov: ana.rozman@teof.uni-lj.si

Spletna stran društva: <http://geštaltpedagogika.rkc.si/index.php>

Spletna stran UL TEOF: <http://www.teof.uni-lj.si/?mod=aktualno&action=viewOne&ID=4893>

Vesolje – uganka ali skrivnost?

Na delavnici bo predstavljeno, kako lahko pri poučevanju naravoslovja spodbujamo k odkrivanju presežnega, kar pri učencih spodbuja opazovanje, čudenje in razmišljanje o življenju.

Vodi: Boris Kham

Informacije in prijave:

DKPS

Ulica Janeza Pavla II. 13

1000 Ljubljana

01/43 83 987

dkps.seminarji@gmail.com

<http://www.dkps.si>

Pedagoški delavci lahko udeležbo na seminarjih uveljavljajo pri predlogu za napredovanje zaposlenih v vzgoji in izobraževanju.

Seminarje po dogovoru izvajamo tudi za učiteljske zbornice in zaključene skupine.

Od problema do priložnosti: ustvarjalno reševanje težav

Strokovno pomoč pri težavah, povezanih z odnosi v šoli, v družini, na delovnem mestu in drugje, nudi Frédéric-Raphaël Duret-Nauche

Prijave: 01/43 83 987, dkps.seminarji@gmail.com. Kraj in čas pogovora določimo skupaj, za svetovanje udeleženec prispeva primeren prostovoljni prispevek.

The 62nd issue of the *Vzgoja* journal focuses on law and ethics; it is evident that there is a discrepancy between them which is why we try to draw attention to the fact that the law should be based on ethics. Bojan Žalec considers that a prerequisite for the operation of law is adequate social ethics (i.e. a collection of virtues, values, competences, principles and practices) that a society accepts and lives by. Miro Cerar presents in his article the core concepts: law, ethics and morals. He points out that the law of different areas should first respect fundamental ethical principles. Janek Musek presents the *European Ethics and Values Framework* (EEVVF) which was published in 2012. This is the basic document for the realization of needs following common European foundations of ethics by which we seek to introduce more ethics into the education system. Jože Ramovš touches upon ethics and spirituality. Spirituality is not necessarily tied to religion and it presents the 'inner engine' that drives human ethical perception and behaviour which is why it is important to develop one's spirituality. We publish some excerpts by Zdenko Medveš, PhD, in which he considers law and ethics in education. Sabina Gombač writes about the ethical and legal aspects in psychotherapy and presents a case-study in which she reveals a psychotherapist's ethical dilemmas in their practice. Vlasta Nussdorfer explores the ethics of politicians and writes about the relationship of the media and society to politicians and vice versa; she considers the question of who should create public opinion and what politicians should be like. She raises the question of whether politicians need to be trained for their mission. Marko Pavliha considers politicians and their ethical behaviour; he concludes by saying that it is necessary to increase a sense of personal and social morals, which will certainly create a change in policy and politics. In the section *Our conversation* Erika Ašič wrote a few highlights from the lecture held by Göran Hermerén, PhD, as well as from the interview that Miro Cerar, PhD, had with him. Göran Hermerén, PhD, is a Professor of Medical Ethics and a member of various national and international committees in the field of ethics. The professor stresses a created system of values, beliefs, and dealing with emotions that influence our decisions in all areas of life.

In the section *Being an educator* Vanja Kiswarday presents an article on inclusion as an attitude of acceptance and love for life. She writes about its essence and gives a few examples. Jože Mlakar draws our attention to a school principal and their burning-out; he believes that it is the biggest mistake which steals their powers for creative work. He presents some guidelines and tips for their better self-management. In the section *World ethos* some material for a workshop for primary school children is presented. The authors Špela Čekada Zorn and Andreja Dobnikar prepared a workshop on truthfulness.

In the section *Spiritual experience* we publish texts by Pope St. Francis on greed and a poem by Lidija Golc *A slight and continuous earthquake*.

In the section *Class teacher and an educational plan* Špela Pahor writes about the importance of storytelling at home, at school and in the library. She points out that a fairytale is a great starting point which can attract children (even older ones) to learn new things. Our permanent contributors to the section *From the life of the school* were asked how children should spend their holidays.

Majda Mramor in the *Parents* section presents some golden rules of education. She introduces some principles of educating that were set up by the staff at the Kempler Institute in the Netherlands.

In the section *Educational areas* there is a contribution by Milček Komelj which is based on the cover image that has again been chosen by himself. He chose the work of Jože Ciuha, The red phone. Irena Valdes continues her series of articles on artistic development. This time, she writes about how youth development is reflected in their painting. Jure Šink writes about the dual system and presents the shortcomings of the introduction of this system into the Slovene education system as well as indicating a few possibilities as to how this system could be improved.

In the section *Voluntary work* Tilen Mlakar writes about the role and importance of integrated personal growth of animators involved in oratory. In the section *Experiences* Barbara Bednjički Rošer presents science-related activities for children in kindergarten. She presents the aims, planning and implementation of these activities and points out the good things children can learn in this way.

Prepared by: Erika Ašič

Translated by: Bernarda Kejžar

Erika Ašič, univ. dipl. soc. del., je zaposlena v *DKPS*.

Barbara Bednjički Rošer je vzgojiteljica v *Vrtcu Ivana Glinška Maribor*. Izsledke iz prakse objavlja v strokovnih časopisih in pedagoških revijah.

Miro Cerar, dr. pravnih znan., je strokovnjak za področji ustavnega prava in teorije prava. Je redni profesor na *Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani*, avtor in soavtor člankov, knjig ter raziskav in predavateljev.

Špela Čekada Zorn, mag. migracij in medkulturnih odnosov, je prof. slov. jezika in zgodovine na *OŠ Brezovica* pri Ljubljani. Poučuje tudi domovinsko vzgojo ter etiko. Sodeluje v različnih projektih, ki spodbujajo medkulturni dialog.

Andreja Dobnikar, prof. slov. jezika in zgod., na *OŠ Brezovica* pri Ljubljani poučuje slovenščino, zgodovino, državljansko in domovinsko vzgojo ter etiko. Sodeluje v različnih projektih, ki spodbujajo medkulturni dialog.

Lidija Golc, mag., prof. slovenščine in ruščine, poučuje slovenščino na *Srednji šoli za farmacijo, kozmetiko in zdravstvo*. Je soavtorica učbenikov za osnovno in srednjo šolo ter avtorica dveh pesniških zbirk.

Sabina Gombač, univ. dipl. soc. ped., integrativna psihoterapevtka, je zaposlena v *Društvu zaupni telefon Samarijan*.

Vanja Kiswarday je dr. defektologije. Na *Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem* poučuje bodoče vzgojitelje, razredne učitelje in inkluzivne pedagoge. Je tutorica za študente s posebnimi potrebami.

Milček Komelj, dr. znanosti in pesnik, je do upokojitve leta 2011 predaval na *Oddelku za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete* v Ljubljani. Njegova bibliografija obsega nad 1500 objav, od tega več kot 30 knjig in vrsto katalogov. Je izredni član *Slovenske akademije znanosti in umetnosti*, redni član *Evropske akademije znanosti in umetnosti* v Salzburgu, predsednik *Slovenske matice* in častni občan Novega mesta.

Jože Mlakar, prof. biologije, je upokojeni ravnatelj *Škofjske klasične gimnazije*.

Tilen Mlakar, univ. dipl. teol., je zaposlen v *Salezijanskem inšpektoratu*, dela na *Oratoriju Slovenija*. Ima številne animatorske izkušnje.

Majda Mramor, spec. klinične psihologije in družinska terapevtka.

Janek Musek, prof. dr., je redni profesor za občo psihologijo na *Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani*. Raziskuje in predava na področju osebnosti, vrednot, etičnih standardov, kognitivne psihologije, psihične blagostanja in zdravja ter razvoja in oblikovanja stabilne družbe prihodnosti. Doma in v tujini je objavil več kot 500 besedil, od tega nad 100 znanstvenih člankov, 49 knjig, učbenikov oz. znanstvenih monografij.

Vlasta Nussdorfer je pravnica, predavateljica, publicistka, pisateljica, humanitarna delavka ter dolgoletna predsednica društva *Beli obroči Slovenije*. Ustanovila je dva sklada za pomoč družinam v stiski. Je varuhinja človekovih pravic. Napisala je številne članke ter devet knjig.

Špela Pahor je univ. dipl. etnol. in kulturna antropologinja, bibliotekarka in pravljničarka v *Mestni knjižnici Izola* ter katehetinja v župniji Piran.

Marko Pavliha, dr. iur., redni prof. na *Fakulteti za pomorstvo in promet Univerze v Ljubljani*, predava na *Inštitutu za mednarodno pomorsko pravo* na Malti, publicist, esejist, soustanovitelj gibanja *Svetovni etos Slovenija*.

Jože Ramovš, prof. dr., antropolog in socialni delavec, predstojnik *Inštituta Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje*, je izredni profesor na *Univerzi v Ljubljani*. Napisal je več kot deset samostojnih knjig, nad sto poglavij v knjigah drugih avtorjev ter več sto znanstvenih, strokovnih in poljudnih člankov.

Jurij Šink, dr. znan. iz slovenistike, je bil gimnazijski ravnatelj in generalni direktor za srednje in višje šolstvo ter izobraževanje odraslih na *Ministrstvu za izobraževanje*. Sodeluje na državnih in mednarodnih konferencah, je avtor več književnih priročnikov, strokovnih člankov in gradiv za učenje slovenščine za tujce.

Silvo Šinkovec, DJ, mag. psih., defektolog in teolog, ima izkušnje s svetovalnim delom, vodi duhovne vaje, različne seminarje ter več šol za starše. Je supervizor, predavatelj različnih skupinam ter avtor številnih strokovnih člankov, urednik revije *Vzgoja* in duhovni asistent *DKPS*.

Irena Valdes, likovna terapevtka, MA, ima bogate izkušnje z likovno terapijo otrok in mladostnikov, na to temo tudi veliko predava.

Bojan Žalec, dr., izr. prof. za filozofijo ter predstojnik *Inštituta za filozofijo in družbeno etiko* na *Teološki fakulteti* v Ljubljani. Predava na različnih fakultetah ter znanstvenih konferencah doma in v tujini. Je član več domačih in mednarodnih uglednih znanstvenih združenj ter uredniških in izdajateljskih odborov znanstvenih revij ter knjižnih zbirk. Napisal je štiri znanstvene monografije, 38 izvornih znanstvenih člankov ter številne druge članke.

PROGRAM

59. MEDNARODNI KONGRES UČITELJEV SIESC 2014 UMETNOST, DUHOVNOST IN VZGOJA

Kranj, 23.–28. 7. 2014

Četrtek, 24. 7. 2014

9.00–10.30 prof. dr.
Helena Folkar Zupancič:
Vpliv glasbe na celostni
razvoj osebnosti

10.30 odmor

11.00 delavnice

13.00 čas za kosilo

14.30–18.00 ogled
Kranja

18.30 večerja v mestu

20.00 koncert v atriju
Pavšarjeve hiše

Petek, 25. 7. 2014

9.00–11.00 ogled filma
Barve ljubezni, pogovor
o filmu

12.00 čas za kosilo

14.00 odhod v Ljubljano,
ogled Plečnikovih Žal s p.
dr. Markom I. Rupnikom

15.00–16.30 p. dr. Marko
Ivan Rupnik: Vzgojna
razsežnost umetnosti

Sobota, 26. 7. 2014

9.00–10.30 dr. Andrej
Capuder: Rojstvo zgodbe

10.30 odmor

11.00 delavnice

12.30 čas za kosilo,
popoldne prosto

Nedelja, 27. 7. 2014

11.00 povzetek kongresa:
Umetnost, duhovnost in
vzgoja

12.30 čas za kosilo

14.30 poročilo o SIESC

16.00 uradni zaključek

Ponedeljek, 28. 7. 2014

7.45–20.00 celodnevna
strokovna ekskurzija na
Notranjski kras

Dokončen program bo
objavljen na spletni strani
teden dni pred začetkom
kongresa.

V času kongresa je
nastanitev s polnim
penzionom organizirana
v Kranju. Kongresa se je
možno udeležiti tudi po
posameznih vsebinskih
sklopih, plačilo se temu
primerno prilagodi. Na
naši spletni strani najdete
dodatne informacije, cenik
ter prijavnico.

Jože Ciuha: Rdeči telefon in plesalka (I), 1968

Akril na pleksi steklu, 111 x 94,5 cm, sign. d. zg.: Jože Ciuha, zasebna zbirka.

Foto: Matevž Paternoster / MGML